

SĒLIJAS KULTŪRAS KANONS

DOKUMENTA IZSTRĀDĀTĀJS:

SIA "Lolitas Ozoliņas komunikācijas konsultācijas"

Projekts «Sēlijas viedā reģiona stratēģijas īstenošana. Vieta, kultūra, inovācijas.»

Īsteno biedrība "Ūdenszīmes", atbalsta Sabiedrības Integrācijas fonda programma «NVO fonds»

Sabiedrības integrācijas
fonds

SATURS

SĒLIJAS KULTŪRTELPAS APRAKSTS	4
Sēlijas ģeogrāfijas un reģiona raksturojums	4
Sēlijas kultūrtelpas nosaukuma etimoloģija	4
Sēļa mentalitāte	5
Sēlijas kultūrainava	6
Sēlijas iedzīvotāju anketēšanas rezultāti	6
Klātienas fokusgrupu darba kopsavilkums Sēlijas kopienās	15
Sēlijas arheoloģija	17
Lejasdopeļu kapulauks	18
Slates sils	19
Dvietes apmetne	20
Sēļa etnogrāfiskā apgērba raksturojums	21
Kaldabruņas matpine (Krievānu Māras josta)	22
Zvaigžņu sakta	23
Slates kreklis	24
Valodas telpas	26
Nereta	27
Dignāja	27
Dviete	28

Sēļu dzīves un kultūras telpas	29
Viensēta "Riekstiņi"	29
Bebrenes pagasta Putnusala – skrajciems ("sala")	30
Subates vēsturiskais centrs	31
Tradicionālā amatniecība un prasmes	32
Zemnieku sēta "Ķiermeles"	32
Pilkalnes muižas plauktu graudu kalte	33
Amatniecības centrs "Rūme"	34
Augšzemes cimdi	35
Sēlijas tradicionālā mūzika	35
Rotāšanas dziesmas	35
Rotāšanas dziesmas	36
Pētera Barisona daiļrade	37
Sēlijas nozīmīgas personības	38
Gothards Frīdrihs Stenders jeb Vecais Stenders	38
Stradiņu dzimta	39
Jānis Jaunsudrabiņš	41
Sēlijas dabas ainava	42
Atbūda – piektais gadalaiks	42
Mazie ceļi – paugurvalnis	43
Tumšās debesis – "No Piena ceļa nākuši"	44
RĪCĪBU KARTE	45

PRIEKŠVārds

Sēlijas Kultūras kanons ir tapis, noslēdzot 21. gadsimta pirmo ceturksni – trīsdesmit piecus gadus kopš Latvijas brīvvalsts atjaunošanas un greznu piecgadi kopš likuma “Par latviešu vēsturiskajām zemēm” pieņemšanas.

Par šo likumu tā iniciators, tā brīža Latvijas Valsts prezidents Egils Levits Sēlijas XI kongresā teica: “Šai likumā kā valstiskā tiesību aktā Sēlija ir minēta pirmo reizi pēc astoņiem simtiem gadu.”

Visi minētie skaitļi ir mūsu laiks. Un mūsu atbildība ir piefiksēt to, kas Sēlijai svarīgs šodien: dabas bagātības, vēstures liecības, kultūras un sadzīves tradīcijas, personības, kuras dzimušas Sēlijā un sava darba nospiedumus atstājušas Latvijas, Lietuvas un Eiropas mērogā. To visu, kas veidojis mūsu, šodienas cilvēku Sēliju.

Kultūras kanona izveidē esam lietojuši abas šīs vārda nozīmes. Gan “kanonizējams” kā atzīstama un neapstrīdama vērtība, paraugs un svētums, gan arī kanons kā dziedājuma veids. Jo kanons ir par klausīšanos un dzirdēšanu; kanons ir par savas balss iedziedāšanu kopējā vēsturiskās zemes pavasara rotāšanā.

Melodijas pamatu rada vēstures avoti un pētījumi, taču kanona balsis dzirdamas teju tūkstoša divu gadu laikā aptaujāto sēļu domas. Kanona balsis veido ilgstošs un nepārtraukts vērojums: gadalaiku un cilvēku kustību maiņas, Lietuvas vilkme un Daugavas robežšķirtne, Sēlijā dzīvojošo un Sēliju no tālienes mīlošo viedokļi.

Sēlijas Kultūras kanons nav un nebūs noslēgts. Kamēr mūsu dzīvošana veidos Sēlijas zemi, slēdzene pie kultūrvides rezervāta vārtiem nebūs nepieciešama. Tieši šī iemesla dēļ visi kanona lasītāji un lietotāji ir aicināti pievienot savas vērtības – atzīmēt to, kas vēl nav nedz ierakstīts, nedz iedziedāts, to, kam veltāma īpaša uzmanība un rūpes.

Kopš 2023. gada mums ir Sēlijas vēsturiskās zemes kultūras programma – pirmais valsts līmeņa finanšu instruments, kas adresēts tieši Sēlijai. Neliels finansiālā izteiksmē, liels nozīmē un ietekmē. Šo gadu laikā esam redzējuši, kā mainās mūsu kultūras dzīves ainava. Cik daudz Sēlijai raksturīgā un cik daudz dzīvinoši jaunā rodas, mērķtiecīgi izmantojot pat nelielas iespējas.

Sēlijas Kultūras kanons vislielākajā mērā ir adresēts mūsu vēsturiskās zemes kultūras programmas īstenotājiem, neatkarīginošai īstenošanai izmantotā finansējuma veida. Tie var būt privāti, nevalstisko organizāciju, valsts un pašvaldības iestāžu īstenoti pasākumi, pētījumi vai infrastruktūras izveide.

Kultūras kanonā ietvertās vērtības izgaismo to, kas pieskatāms, saudzējams un audzējams tieši mums un tieši šodien. Iespējams, pēc nākamā gadsimta ceturkšņa daļa jau būs zudusi. Tādēļ paraugāties šajā dokumentā vērīgi, pirms plānojam nākamās ikgadējos svētkus. Varbūt mēs varam atteikties no kādas popkultūras izpausmes un pasākumu veltīt īpašai Sēlijas personībai. Paraugāties dokumentā vērīgi, pirms plānojam iesniegt savas idejas Līdzdalības budžeta konkursā. Iespējams, mums nevajag kārtējos soliņus vai rotaļu laukumus. Iespējams, mums vajag sakārtot kādu piemiņas vietu vai izveidot kvalitatīvu ekspozīciju. Paraugāties Kultūras kanonā, pirms plānojam pašvaldību budžetus un iesniedzam pārrobežu sadarbības vai citus investīciju projektus.

Tās būs mūsu balsis, ko pievienosim greznam Sēlijas vēsturiskās zemes skanējumam.

SĒLIJAS KULTŪRTELPAŠ APRAKSTS

Sēlijas ģeogrāfijas un reģiona raksturojums

Sēlijas vēsturiskā zeme atrodas Latvijas dienvidaustrumos, Daugavas kreisajā krastā. Dienvidos tā robežojas ar Lietuvu, ziemeļos tās dabiskā robeža ar Latgali un Vidzemi ir Daugava. Austrumos Sēlija robežojas ar Baltkrieviju, bet rietumos tā robežojas ar Zemgali, kuru nošķir Taurkalnes mežu masīvs. No Varnavičiem līdz Baltijas jūras Rīgas līcim ir ap 300 km, kamēr no Jaunjelgavas vien 95 km.

Sēlijas ainavā dominē pakalni, kas veidojušies ledāja darbības ietekmē, tomēr, te sastopami gan mežaini un purvaini līdzenumi, gan pauguru ainavas ar dzidriem ezeriem. Augstākā Sēlijas virsotne Eglukalns Sventes pagastā paceļas 220 metrus virs jūras līmeņa. Lielākais ezers – Saukas ezers aizņem 7,71 km² lielu platību. Dziļāko ezeru Sēlijā Latvija dala ar Baltkrieviju – tā dziļums Sēlijā ir 39,7 metri, bet tā maksimālais dziļums sasniedz 51,9 metrus Baltkrievijas pusē.

Sēlija ir bagāta dabas aizsargājamajām teritorijām. Te atrodas divi – Augšzemes un Augšdaugavas –

aizsargājamie ainavu apvidi. Septiņi dabas parki – Daugavas ielejas, Daugavas loku, Dvietes palienes, Medumu ezeraines, Saukas, Silenes un Sventes. No 261 Latvijas dabas lieguma Sēlijā atrodas 39 dabas liegumi.

Sēlija ir izteikti policentrisks reģions, kam raksturīgas lauku teritorijas ar apdzīvoto vietu, vidējo un mazo pilsētu tīkliem. Saskaņā ar Latvijas reģionālās politikas pamatnostādnēm noteiktie reģionālie attīstības centri un valstspilsētas Sēlijā atrodas tikai daļēji, turklāt tālu no Sēlijas dienvidiem. Sēlijas apdzīvojuma struktūru veido mazpilsētas, ciemi un salas. Lauku iedzīvotāji apmetušies salās jeb skrajciemos, kas veido atsevišķu viensētu grupu. Bieži vien šādu apdzīvojuma struktūru noteikuši dabas apstākļi – starp mežu masīvu vai purvainām ieplakām dzīvošanai derīgā zeme izceļas kā atsevišķa sala.

Sēlijas kultūrtelpas nosaukuma etimoloģija

Sēlijas kultūrtelpa ir viena no retajiem kultūrvēsturiskajiem novadiem, kas atklāj vairāku nosaukumu esību, kas ir saglabājušies līdz mūsdienām un joprojām pastāv. Pirmie četri mūsdienu Sēlijas kultūrvēsturiskie nosaukumi saistās ar baltu cilti - sēļiem: Sēla, Sēļu zeme vai Sēlzeme, Sēlija un Selonija (Selenland, Selonija nosaukuma latinizētā forma). Literatūrvēsturnieks V. Ancītis uzsver, ka sakne 'sēl-' ir dzīva kādreizējās novada galvaspilsētas Sēlpils vārdā, taču Sēlija vai Sēļ(u) zeme nav pietiekami precīzi, jo Sēlija aizņem plašāku teritoriju.² Līdzīgu viedokli pauž

vēsturnieks Vitolds Kalniņš — tādi no cilšu un tautu vārdiem atvasināti nosaukumi kā Selonija, Semigallia ir nenoteikti un mainīgi. Valodnieki sēļu vārda etimoloģiju saista ar ūdens tecēšanu ('selēti, salti' — lēni tecēt), kas varētu būt bijusi Daugava. Jānis Stradiņš atsaucas uz latviešu valodnieka, kultūrvēsturnieka un Latvijas Zinātņu akadēmijas kolēģa Konstantīna Karuļa tēzi, kas Sēlijas vārdu saista ar indoeiropiešu vārdu 'selos' — ezers, purvs (no grieķu val. 'helos'), tātad sēlis būtu ezeriem bagāta un purvainā apvidus iedzīvotājs, un tas itin kā atbilstu novada topogrāfijai. Nākamie četri

1 Saskaņā ar reģionālās politikas pamatnostādnēm 2021.-2027. gadam, kas stājas spēkā 2019. gada 26. novembrī un nosaka Latvijas reģionālo politiku, reģionālās attīstības kontekstā pamatnostādņu mērķi ir attiecināti uz piecām mērķteritorijām: Kurzemes, Zemgales, Latgales, Vidzemes un Pierīgas attīstības centriem un to attīstību. Ņemot vērā, ka nav noteikta Sēlijas reģiona, tad balstoties pamatnostādnēs, Sēlijas kā reģionālās vienības attīstība attiecināma uz trīs plānošanas reģionu — Vidzemes, Latgales un Zemgales attīstības centriem. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/310954-par-reģionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

2 Ancītis, V. (1997). Sēlijas grāmata I. Apgāds "Signe".

nosaukumi, kuros uzsvērts novada topogrāfiskais raksturojums — augstiene un kultūrvēsturiska atsauce uz Kurzemes un Zemgales novadiem: Augšgals, Augškurzeme, Augšzemgale, Augšzeme. Augšgals minēts Mikus Skruzīša darbā “Sēļi, Kurzemes augšgala senči”.³ 19. gs. pilskalnu pētnieks, valodnieks, vēsturnieks, etnogrāfs un folklorists Augusts Bīlenšteins (1826-1907) Sēlijas teritorijas daļu dēvēja par Augšzemi (no vācu val. Oberland), bet Augšzemes pašu dienvidaustrumu galu par Augšzemes augšgalu. Arī vēstures zinātniece Mārīte Jakovļeva, analizējot Sēlijas stāvokli Kurzemes un Zemgales hercogistes sastāvā laika posmā no 1562. līdz 1795. gadam min, ka attiecīgajos gados jēdziens “Sēlija” nepastāvēja; novadu sauca par Augškurzemi jeb Augšzemi, un tas ietilpa hercogistes Zemgales daļā. Mūsdienās Augšzeme ir Sēlijas aizsargājamo ainavu apvidus Augšdaugavas novadā, ainaviski ļoti augstvērtīga teritorija, ietilpst Sventes un Medumu ezeri ar salām, kā arī vairāki mazi ezeriņi to apkārtnē.⁴ Mūsdienās Sēlijas

vārds bieži sastopams Sēlijas kultūrtelpas vietējo privāto, nevalstisko organizāciju un pašvaldības apvienību nosaukumos. Piemēram, nevalstiskā sektora organizāciju nosaukumos: biedrības “Kopienas sadarbības tīkls “Sēlijas salas””, “Sēlijas klubs”, “Sēlijas asociācija” u. c. Septiņu Sēlijas pašvaldību izveidotā “Sēlijas novadu apvienība”. Sēlijas vārds ir iekļauts arī uzņēmumu un produktu nosaukumos, piemēram, laivu noma “Sēlijas laivas” Aknīstē, “Sēļu vārdi” Bebreņē, kas veido audumu apdruku ar tekstiem sēliskajā izloksnē, kafijas “Alīda” dzēriens “Sēlija” no Elkšņiem, Sēlijas vīnu produkcija no Lauceses pagasta, Sēlijas alus Biržu pusē, tirdzniecības centrs “Sēlija” Jēkabpilī. Sēlijas kultūrvēstures liecību glabātāji un kopēji — Viesītes muzejs “Sēlija” un Sēlijas kultūrtelpa Zasā, ziņu portāla lsm.lv sadaļa “Sēlija”. Kultūras centrs “Sēlija”, kas ir atzīmēts kā Latvijas lauku lielākā kultūras celtnē (VisitJekabpils.lv) un saskaņā ar Militārā poligona “Sēlija” izveides likumu noteiktā teritorijas infrastruktūra.

Sēļa mentalitāte

Latvijas Kultūras akadēmijas Kultūras un mākslu institūta pētnieces Lolitas Ozoliņas pētījumā Sēlijas vēsturiskās zemes vietas identitātes naratīvos sēļa mentalitāte raksturota kā klusa, neuzbāzīga un pašpietiekama. Tā veidojusies ilgstošā cilvēka un dabas ainavas mijiedarbībā, ko noteicis Sēlijai raksturīgais dzīvesveids – viensētas, attālumi, sezonālās dabas pārmaiņas un savrupa saimniekošana. Sēli bieži raksturo kā cilvēku, kurš daudz nerunā, nelielās un sevi īpaši neizrāda, bet klusībā dara savu darbu. Tomēr “klusais sēļu raksturs” reizēm nozīmējis arī nepietiekamu sevis pieteikšanu plašākā sabiedrībā. Tādēļ mūsdienās sēliskās identitātes stiprināšana saistīta ar lielāku pašapziņu un savas kultūras vērtību apzināšanu. Sēļa spēks slēpjas rīcībā, nevis skaļos vārdos. Runā viņš kodolīgi un tieši, reizēm skarbi, bet trāpīgi. Sēļi “nav plātažas. Nu, viņi nav tādi uzbāzīgi vai plātažīgi, kas ir Latgales pusē tā pārspīlētā, ka tevi gribi vai

negribi vilks un liks ēst, kaut tev nemaz negribas. Nu, tad te ir tā. Ja aicina, jā, bet ne pārspīlēti” un “viņš pats nelielīsies, viņš sevi nerādīs, viņš ies un darīs”. Šī atturība atspoguļojas arī savstarpējās attiecībās: sēlis ir viesmīlīgs, taču bez uzspiestas demonstrativitātes. Vienlaikus sēļa raksturā savienojas augsta pašcieņa, iekšējs stingrums un neatkarība. Tēlainos salīdzinājumos sēlis raksturots kā dadzis vai kastanis, ārēji ass un grūti atverams, bet ar vērtīgu kodolu. Tas atklāj raksturu, kas nav viegli pieejams, tomēr ir uzticams, izturīgs un dziļš.

Svarīga sēļa identitātes daļa ir darba tikums, dzīvesgudrība un kārtības izjūta, kas mantota paaudzēs. Praktiskās zināšanas lauku darbos, saimnieciskums un atbildība veido priekšstatu par sēli kā cilvēku, kurš māc izdzīvot, pielāgoties un novērtēt padarītu darbu.

3 Ozoliņa, L. (2021). Mikus Skruzītis – nepiedodami aizmirstais. Rīga: Apgāds “Laika grāmata”.

4 Dabas aizsardzības pārvalde. Pieejams: <https://www.daba.gov.lv/lv/augszeme>

Sēlijas kultūrainava

Sēlijas kultūrainava Kultūras kanonā raksturojama kā dzīva, emocionāla un simboliska telpa, kur daba, cilvēka atmiņa, dziesma un piederība veido vienotu sēliskās identitātes pamatu.

Sēlijas kultūrainava ir sēja un dabas saplūšanas telpa, kur vietas izjūtu veido dabas ainavas elementi un Sēlijas apdzīvojuma struktūra – mazpilsētas, ciemi un salas. Bieži vien šādu apdzīvojuma struktūru noteikuši dabas apstākļi – starp mežu masīvu vai purvainām ieplakām dzīvošanai vienīgā vieta izceļas kā atsevišķa sala. Sēlijas pakalni, reljefs un zaļais apvidus veido sēja dzīves ritmu, raksturu un emocionālo pasauli. Šajā ainavā sakņojas arī nemateriālā kultūras mantojuma izpausmes, piemēram, pavasara rotāšanas daudzbalssīgā dziedāšana, kas nav nošķirama no pakalnu reljefainās rakstura.

Daugava Sēlijas kultūrainavā ir robeža, savienotāja un atmiņas telpa. Tā nosaka Sēlijas piederības izjūtu, vienlaikus glabājot arī zudušās ainavas, appludinātās Daugavas, Staburaga un sakrālās kultūrvēsturiskās telpas, nozīmi.

Sēlijā pierakstītā mutvārdu folklorā, tostarp ticējumi un paražas, glabā sēju dzīvesziņu un pasaules uztveri. Tajā ietvertie priekšstatī par ikdienas dzīvi, tradicionālo saimniekošanu un cilvēku savstarpējām attiecībām un atteicībām ar apkārtējo vidi balstās cieņpilnā līdzaspastāvēšanā. Ticējumi un paražas atklāj cilvēka dzīves ciešo saikni ar dabas ritumu, gadalaiku maiņu un gadskārtu svētkiem, nododot no paaudzes paaudzē vērtības, kas stiprina piederības sajūtu un kultūras nepārtrauktību.

Sēlijas iedzīvotāju anketēšanas rezultāti

Tiešsaistes anketās (87 atbildes) – tikai pašu respondentu minētais

TICĒJUMI

Maize un galds

Ja zemē nokrīt maize, tā jāpaceļ un jānobučo.
Nedrīkst māju slaucīt vakarā, jo var izslaucīt laimi.
Nedrīkst no galda novākt un mazgāt traukus, kamēr viesi nav savās mājās. Pretējā gadījumā viņiem kaut kas atgadīsies.
Maizi nedrīkst likt vēkšpēdu.
Nazi nedrīkst dot no rokas rokā - jāliek uz galda, otrs tad paņem (lai nebūtu strīdu).
Ja maize nokrīt zemē, tā jāpaceļ un jānobučo.
Maizi jāmieca dusmīgai sievai un līdz sviedri tek.
Nekad neatstāt nazi uz galda, būs strīds.
Nevajagot mazgāt traukus, kamēr ciemiņi nav nokļuvuši mājās.

Laika apstākļi

Ja Dignājā var dzirdēt Līvānu vilciena rīboņu, tad rīt būs labs laiks.
Ja saule noriet sarkana, tad nākamajā dienā būs lietus.
Nelīd, lietīn! Došu baltu vīstīnu...
Ja saule sarkana riet- būs laba diena rīt (saulaina).
Bezdelīgas zemu lido...būs lietus.
Sēlijā ir Joti daudz nostāsti par "pūķiem" u.c. lidojošiem objektiem, kas varētu būt meteorīti. Sēlijā ir salīdzinoši daudz tādu. Gan jau kāds no tiem ir arī par ticējumu, ja "redz pūķi", vai, ja redz tādu nokrītam. Šādi ticējumi varētu būt saistīti ar debesu parādībām.
Ja Jāņu rītā Subates ezerā ūdens ir silts, tad vasara būs gara.
Ja no avotainām vietām ceļas migla- ilgu laiku būs lietus.
Ja vilcienu dzird, gaidāmas laika maiņas, negaiss.

turpinājums nākamajā lapā ➡

lešana dabā	Pirms ieiet mežā, meža malā iesprauž sausu zaru - tad čūskas mežā nesastaps. Ja redzi lūsi uz klāja lauka, tad kaut kur mežu zāgē. Līdz vasarsvētkiem nevar jaunus bērziņus lietot slotām. Tam, kurš ar šādām slotām peras, rodas kāds jaunums. Ja avots pats attīrās pēc lietus, tas ir dzīvs avots. No rīta klusumā smelts ūdens ir veselīgāks nekā dienā ņemts.
Mājas dzīve	Bērniem vasarā ārā jāstaigā basām kājām, lai nepiemestos dzērves kājas. Ja pirmo no rīta satiec vīrieti, tad diena izdevusies, ja sievieti - otrādi! Svinēt svētdienu jeb svētku dienu starp lielajiem darbiem ar klusu cieņu, veicot tikai nepieciešamo (pabarot un apkopt lopus, rūpēties par māju un saimi tikai tik, cik nepieciešams). Nesākt svētdienā jaunus, apjomīgus darbus. Kapos neiet un netraucēt to valstību, kad jau sāk krēslot. Nekāpt uz sliekšņa-mājas gariņam uz galvas. Veļu laikā, nedrīkstot mājas pagalmu, vakaros slaucīt, lai "neaizslauka veļiem ceļu uz māju", citādi tie var apvainoties un nest nelaimi. Mans vectēvs vienmēr brauca ar savu zirdziņu uz tirgu. Ja ceļā gadījās melns kaķis, brauca atpakaļ. Tāpat ceļā satikta sieviete ar tukšu spaini - būs neveiksmīga diena, bet satikt vīrieti - veiksies. Ja jaundzimušais pirmo satiek vīrieti, tad būs laimīga dzīve.
PARAŽAS	
Ēdiens	Maizi cepot, uz tās uzvelk krustu. Pie kartupeļiem piekost maizi. Abādu kāposti. Ziemassvētku vakarā - ķīvķu galdu klāja, ienesot sienu uz galda, pārklājot ar baltu galdautu.
Aizkapa dzīve	No ziediem izlikt tautasdziesmas tekstu kapa bedres smilšu kaudzes slīpumā pret atvērto kapu. Veļu laika svinēšana rudenī. Zārku apsegt ar segu. Kapu svētki. Pātaru skaitīšana krustcelēs.
Attiecības	Ja dodas no mājām prom, pie durvīm pieslien slotaskātu. Iesaukas- bieži vien gadās, ka cilvēku zina pēc iesaukas, bet nezina īsto vārdu un uzvārdu. Līgavas izpirkšanai Prodes pusē bieži lika "sēļu vārtnus" — šķēršļus ceļā, ko varēja atvērt tikai ar dāvanām. Krustmāte jaunajam pārim dāvināja īpašu klaipu, kas simbolizēja svētību un pārticību. To nedrīkstēja griezt ar nazi — tikai lauzt. To sauca par Krustmātes maizi. Kartupeļu talkas, un citas talkas saimniecībā. Cūku bēres un abādu kāposti tuvīniem kaimiņiem. Neatdot aizlienētus traukus atpakaļ tukšus. Pavasārī govīs laižot ganībās- lai dotu daudz piena, cilvēki viens otru aplēja ar ūdeni- rumulēšanās.

Gadalaiki	Īpašais dziedāšanas veids – rotāšana. Pirmās ganu dienas svinēšana. Rotāšana Sēlijas pakalnos – īpašs dziedāšanas veids balsos. Svinēt gadskārtu ieražu svētkus, īpaši pavasara, rudens uz ziemas saulgriežus klusi, savā sētā, savā saimē. Miķeļa dienā nevarot no meža neko nest un arī labību nevar no lauka vest mājās, tad peles mājās nākšot. Pavasara sadziedāšanās pakalnos. Zāļu vākšana un iešana pie avota Kāpostmarē. Dzērveņu lasīšana Sēlijas purvos rudenī. Zaļajā ceturtdienā tekošā ūdenī (strautā, upē) mazgāt muti pirms saullēkta. Sēlijai raksturīgā rotāšana. Braukt ar laivām uz mājām pavasaros.
Mūsdienas	Starķīša svētki. Dienliliju svētki Vīgantes parkā. Dzesminieku dienas Sēlijā.

Tabula Nr. 1

Tiešsaistes anketās (87 atbildes)	
NOZĪMĪGĀKĀS NEMATERIĀLĀ KULTŪRAS MANTOJUMA VĒRTĪBAS	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Dabas baznīca – sēļi ar Dievu drīzāk parunāsies pie avota, ozola vai ceļā, nevis kristīgās baznīcas ēkā.	20
Dzīvošanas “salās” – Sēlijas apdzīvojumā struktūra viensētu grupās un skrajciemos.	19
Pavasara rotāšana Sēlijas pakalnos – īpašs dziedāšanas veids.	18
Savējo sadarbība – sēļi atver savas durvis (vai sniedz pakalpojumus), ja kāds pazīstams starpnieks piesaka apmeklējumu.	21
Valoda, dialekts, izloksnes	3
Ticējums - Padebeša (Inula helenium) lapas spējas – pārplēšot lapu pret debesīm, iespējams aizdzīt negaisu.	2
Poļu kultūra	1
Pulcēšanās krustcelēs pie krustiem	1
Tradicionālās dejas	1
VAI IR KĀDA ĪPAŠI SĒLIJAI RAKSTURĪGA TAUTAS TRADĪCIJA, PARAŽA?	PAŠU RESPONDENTU MINĒTS
Pavasara rotāšana, burdons	8
Pirmā ganu diena - rumulēšanās	2
Cūku bērnu tradīcijas	3

Talku tradīcijas	2
Ēdieni (kartupeļu desas, batviņi, skābētu rāceņu zupa)	3
Plostošana	1
Palu laikā braukt ar laivām uz mājām	1
Dziju krāsošana zilā krāsā	1
Dzērveņu lasīšana, citu dabas velšu vākšana	3
Bēru tradīcijas (apsegt zārku ar segu, no ziediem uz kapa izlikt tautasdziesmas)	2
Zaļās ceturtdienas rītā mazgāt muti avotā, strautā	1
Maskošanas Meteņos	1

VAI SĒLIJĀ IR KĀDA ĪPAŠI NOSLĒPUMAINA VIETA? NOSTĀSTIEM APVĪTS KALNS, LEJA, MEŽS VAI CITA VIETA? (TIKAI RESPONDENTU PAŠU SNIEGTAS ATBILDES)

Slates silā Mironu kalniņš.

Zalves sili.

Leģenda par Subates baznīcas zvanu, kas nogrimis ezerā.

Vīķu ezers.

Znotiņa ezers - iekšā dzīvo milzum lielas zivis.

Elkšņu laukos - Sēlijas "safarī", kur var redzēt - it sevišķi pavasaros - daudz dažādus dzīvnieku un putnu: irbītes (krēslas stundās), vanagi un ērgļi, stārķi un dzērves u.c. putni, lapsas, zaķi, stirnas un brieži, rubeņus u.t.t.

Klaucānu mājas, Klaucānu un Priekulānu ezers, Lēlītis.

Ormaņkalns un Ormaņkalna (Lejas Borīšu) avots.

Vales Kalniņš, Viesītes lielais un mazais ezers.

Neretas sievu akmens.

"Mastru kuģi" - noslēpumaina vieta mežā, netālu no Seces, kur "sen senos laikos nogāzušies gaisa kuģi".

Arheologs Juris Urtāns pieņem, ka tie varētu būt nokrituši meteorīti. Šobrīd esmu atradis divus iespējamus virszemes meteorīta krāterus Sēlijā, bet tie vēl ir jāpēta, lai pateiktu ir vai nav. Katrā ziņā atrašanās vieta saskan ar "Mastru gaisa kuģu" iespējamo lokāciju. Ja tie izrādīsies īsti, tad Latvijai beidzot būs virszemes meteorītu krāteri un tieši Sēlijā.

Zabludka Krāslavas novada Kaplavas pagasta Zvainieku lokā, dabas parkā Daugavas loki.

Ciems Sēlija.

Dignājā daudz- Kažoksils, Rūcānu kalns, Dignājas pilskalns, Skujupīte u. c.

Kuces sils.

Šantes (Ozolkalns) kalns Pilskalnes pagastā.

Aklais purvs jeb Jūgu purvs Daudzevā.

Antāni.

Netālu no Ciršu mājām Kaldabruņas pagastā kādreiz esot bijis ozols, pie kura esot bijusi aprakta nauda.

Kaldabruņas pilskalns.

Subates ezers. Teika par diviem brāļiem Melno un Balto.

Gārsenes pils spoks- Zilā dāma.

Zamečkas pilskalns jeb Ozolkalns Pilskalnes pag., Augšdaugavas nov.

Vecmāmiņa stāstīja par Ormaņkalnu, ka senatnē tur esot bijuši sargi, kas saukuši vai taurēs pūtuši un itkā no tā esot radies arī Saukas ciema vārds.

Zilais kalns, Sperjāņa kalns, Pasaules gals.

Staburags.
 Slates sils.
 Asares pazemes ejas.
 Kaldabruņas skatu tornis.
 Ilzu baznīca, un tās saimnieki.
 Sventes ezers ar nogrimušo baznīcu.
 Dubezera zemestrīce.
 Ormaņkalns – nostāsti vēsta, ka senos laikos šeit kurinātas ugunis, kuru dūmi kalpoja kā brīdinājums.
 Zilais kalns Sunākstē.
 Viesītes mazais ezeriņš.
 Dvietes atbūdas laiks.
 Par Bebreņu mežiem un mežabrāļiem ome stāstīja- bunkuri bijuši tādi, ka ar zirgu iebrukt.
 Gandrīz katrā sēļu apdzīvotā vietā ir savi nostāsti. Rubenes pagastā tāds ir DRONKU VELNAKMENS. Kaldabruņā ceļa posmu no autobusu pieturas līdz bijušā veikala iebraucamajam ceļam sauc par GARO LIEKŅU(GARO LĪKŅA). Kādreiz GAROS LĪKŅAS malā auga milzu priede (nozāģēta 90 gados). Priedes galotnē pie stumbra varēja saskatīt lielu, neparastu veidojumu. Tas bijis bargā muižkunga suns, ko muižas puīši tur piesējuši, atbērtoties kungam par pāri darījumiem. Kungs savu suni uzrādījis kalpiem.
 Margas kalns, sena upurvieta.
 Gārsenes meža takas,Dignājas pilskalns,Daborkalns.
 Neretas tuvumā pie Svajānu un Jaunceriņu mājām viena no Neretas meteorīta domājamām nokrišanas vietām.
 Sventes ezerā 12.00 dienā nogrimusi baznīca, tāpēc, ka cilvēki tad daudz grēkojuši. Baznīca nogrimusi tieši dievkalpojuma laikā ar visiem cilvēkiem.

KURA IR IEVĒROJAMĀKĀ ARHITEKTŪRAS CELTNE SĒLIJĀ?	PAŠU RESPONDENTU MINĒTAIS
Gārsenes muiža (pils)	17
Bebrenes muiža	4
Červonkas (Kaldabruņas) baznīca	5
Vecsalienas muiža (pils)	4
Viesītes kultūras pils	4
Sunākstes baznīca (Stendera baznīca)	3
Plēsto akmeņu skolas – Slates skola, Kaldabruņas skola u.c.	3
Neretas evaņģēliski luteriskā baznīca	2
Dvietes baznīca	2
Asares muiža	2
Sventes muiža	2
“Āžu krogs” Viesītē	2
Ilūkstes Jezuītu klosteris	2
Raiņa muzejs Tadenavā	2

Pa 1 reizei minētas citas baznīcas: Biržu, Lašu, Elkšņu, Ilūkstes katoļu, Ilzu, Seces, Sēlpils, Bornes baznīca Brīvdabas muzejā, Viesītes luterāņu.	
Pa 1 reizei minētas citas muižas: Zasas muiža un parks, Neretas muiža, Lielzalves un Mazzalves muiža.	
Pa 1 reizei minētas zemnieku sētas – “Ķiermeles”, “Riekstiņi”, “Gulbjī”, zemnieku sēta un sensēta kā arhitektonisks kopums.	
Minēti arī Sēlijas pilskalns, Elkšņu skola, krogi un Jaunjelgavas vēsturiskā apbūve.	
KURA NO ŠĪM IR NOZĪMĪGĀKĀ VIETA SĒLIJĀ?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
"Ķiermeļu" zemnieku sēta (19. gadsimts) Mazzalves pagastā – valsts nozīmes kultūras piemineklis.	10
Sēlpils pilskalns (6.–12.gadsimts) un viduslaiku pils drupas (13.–17. gadsimts) Sēlpils pagastā – valsts nozīmes kultūras piemineklis.	27
Červonkas (Vecsalienas) pils (19. gadsimts) Vecsalienas pagastā – reģiona nozīmes kultūras piemineklis.	11
Bijusī Kaldabruņas sākumskola (1904. gads) Rubenes pagastā – mūsdienu kultūrvietā vēsturiskā celtnē.	14
Sēļu amatniecības cetrš "Rūme" (2010. gads) Zasas pagastā – mūsdienu celtnē tradicionālā formā.	12
Respondentu pašu minētās nozīmīgākās vietas: Vīgantes parks un Staburaga piemiņas vieta, Sventes muiža, “Riekstiņi”, Neretas ev.lut. baznīca, Eglukalns, Dignājas pilskalns, Ģipterānu skola Dignājas pagastā, Ilūkstes Jezuītu klosteris, Bānīša muzejs Viesītē, krogi, Viesītes vēsturiskais centrs.	
KULINĀRAIS MANTOJUMS - KURŠ NO ŠĪM IR RAKSTURĪGS ĒDIENS TIEŠI SĒLIJĀ?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Batviņu zupa – jauno biešu lapiņu zupa.	25
Gulbbešņiki, cepelīni – ar maltu gaļu vai citu masu pildīta kartupeļu klimpa.	7
Kartupeļu desas – zarnās pildīta kartupeļu masa ar saceptu speķi vai taukiem.	30
Kļockas – biezpiena klimpas saldā krējuma vai piena mērcē.	10
Respondentu pašu minētie tradicionālie ēdieni: abēdu kāposti; bukstiņputra; nātru zupa, gārsu zupa; kuģelis, rīveņi – rīvētu kartupeļu sacepums; karašas; piena klimpu zupa, pusplēpenīca - pašķidra miežu biezputra ar kartupeļiem.	
KURA NO ŠĪM AINAVĀM JUMS VISVAIRĀK ASOCIĒJAS AR SĒLIJU?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Aizsargājamo ainavu apvidus "Augšzeme" (ezeriem un pauguriem bagāta ainava) – Kalkūnes, Medumu, Sventes un Šēderes pagastā.	4
Daugavas ieleja – Salas, Seces, Sēlpils, Sērenes un Staburaga pagastā.	11
Daugavas loki – Kaplavas, Laucesas, Salienas, Tabores un Vecsalienas pagastā.	4
Dvietes paliene atbūdas laikā – Bebreles, Dvietes un Pilskalnes pagastā.	20
Sēlijas mazpilsētu vēsturiskā apbūve – Aknīstē, Ilūkstē, Jaunjelgavā, Subatē un Viesītē.	11

Sēlijas paugurvalnis un Ormaņkalna apkārtnē – Elkšņu, Rites, Saukas un Viesītes pagastā.	20
Taurkalnes mežu masīvs – Daudzeses, Ērberģes, Seces, Sērenes, Sunākstes, Viesītes un Zalves pagastā.	9
Vidussēlijas purvu josla (purvainais līdzenums) – Aknīstes, Ābeļu, Elkšņu, Kalna, Salas, Viesītes pagastā.	3
Respondentu pašu minētās raksturīgākās ainavas: Eglukalns (2x); Pilskalnes Siguldiņā; "tieši Sēlija ir raksturīga ar miniaturām ainavām, kas veido savdabīgu mozaīku/kaleidoskopu, kas nav raksturīgs pārējiem Latvijas novadiem"; Zāses muižas parks; "visas Sēlijas ainavas ir brīnišķīgas".	
VAI IR KĀDA ĪPAŠA VIETA, KURĀ NOSTĀJOTIES, VARAT SAJUST "ŠEIT IR SĒLIJA!"? TIKAI PAŠU RESPONDENTU MINĒTAIS.	
Ormaņkalnā (19x). Jebkurā kalnā, paugurā, pilskalnā (8x). Ceļa posmā no Kaldabruņas uz Ilūksti (7x). Savas mājas (viensētas) pagalmā (6x). Daugavas ielejas ceļā Jaunjelgava – Jēkabpils (5x). Sunākstē – pie Stendera baznīcas, Gaismas vārtiem, Stendera takā (5x). Aknīstē (3x). Viesītē (3x). Taborkalnā (3x). Tieši vai netieši respondenti min arī šādas vietas: Daugavas lokos; jebkur pie Daugavas; Subatē; Zāsē; Neretā; zirgu sētā "Klajumi" Kaplavas pagastā; Susejas un Viesītes upīšu krastos; Eglukalnu; Dignājas pilskalnu ar skatu uz Jersiku; pakalnās starp Viesīti un Eķengrāvi; Kņāvu, Stupeļu pilskalnās; Līgo kalnā; Medumu apkārtnē; Neretas - Viesītes - Rites - Gricgales apkārtnē; purvos; Vārnavā, Kalna pagastā, Saukā; Sudrabkalnā; Sēlpilī pie Daugavas; Staburagā; amatniecības centrā "Rūme" Zāsē.	
KURI VIDES ELEMENTI IR PALĪDZĒJUŠI SAGLABĀT SĒLIJAS REĢIONĀLO IDENTITĀTI?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Lauku apdzīvotības struktūra – viensētas, skrajciemi, ciemi un mazpilsētas, starp kurām nav lielo pilsētu.	24
Sēlijas dabas elementi, kas nošķir "salu" no "salas" – meži, purvi, pauguri, applūstošas pļavas.	18
Sēlijas vēsturiskās zemes dabiskās robežas – Daugava, Taurkalnes mežu masīvs, robeža ar Baltkrieviju un Lietuvu.	19
Sliktā ceļu infrastruktūra – maz valsts nozīmes lielceļu, daudzie grants ceļi.	9
Tradicionālais lauku dzīvesveids – viensētas, ogošana, sēņošana, naturālā saimniecība, iešana kājām.	8
Zemā sabiedriskā transporta pieejamība – nav dzelzceļa pasažieru satiksmes, reti sabiedriskais transports uz Rīgu.	3
Respondentu pašu minētie faktori: Cilvēki, kuri saglabājuši garamantas, valodas izloksnes; ģeogrāfiskais novietojums, iedzimto ļaužu pašpietiekamība un savā ziņā spītība, principi, daudz neklausoties, ko citi domā, bet dzīvojuši savas dzīves; tas, ka mums nepatīk kaimiņi; viensētas iedzīvotāji māk un var visu - ir pašpietiekami- gan maizi cepa, gan vīnu un degvīnu darināja	
VAI JŪSPUSĒ RUNĀ KĀDĀ NO SĒLISKAJĀM IZLOKSNĒM?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Jā, ikdienā runāju pats un citi runā	1
Jā, runā, taču tikai ar savējiem mājās	11

Lietojam atsevišķus sēliskus vārdus, taču ikdienā izloksnē nerunājam	37
Mākam sēliski, taču ikdienā nerunājam	4
Mūšpusē iedzīvotāju vairākums ikdienā runā citā valodā (krievu, poļu, lietuviešu, baltkrievu vai citā)	4
Mūšpusē nerunā sēliskajās izloksnēs	30
VAI SĒLISKĀS IZLOKSNES BŪTU LIETOJAMAS PUBLISKAJĀ Telpā – TŪRISMA MĀRKETINGĀ, KULTŪRAS NOTIKUMOS, PREČU ZĪMOLOS?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Dažkārt atsevišķās situācijās varētu.	23
Jā! Tas pozitīvi veicinās Sēlijas atpazīstamību.	49
Nē, jo visā Sēlijā nerunā sēliskajās izloksnēs	6
Nē, publiskajā telpā visiem ir jārunā latviešu literārajā valodā	6
Nē, sēliski runā tikai mājās, bet ne publiskajā telpā	3
KURŠ NO ŠIEM IR IEVĒROJAMĀKAIS SĒLIJAS RAKSTNIEKS VAI DZEJNIEKS?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Aleksandrs Grīns, dzimis Biržu pagasta "Ziedos" (tagad Kalna pagastā)	8
Jānis Akuraters, dzimis Dignājas pagasta Jaunzemjos (tagad Ābeļu pagastā).	5
Jānis Jaunsudrabiņš, dzimis Neretas pagasta "Krodziņos."	37
Lūcija Ķuzāne, dzimusi Mēmeles pagasta "Medņos" (tagad Pilskalnes pagastā pie Neretas)	7
Rainis, dzimis Rubenes pagasta "Varlavānos" (tagad Dunavas pagastā)	23
Respondentu minētie ārpus dotajām izvēlēm: I.Auziņš, Z.Liepa, J.Veselis, V.Kaltiņa, O.Rāviņš, M.Skruzītis, Jūlijs Dievkociņš.	
KURĀ NO ŠIEM DARBIEM VISSPILGTĀK ATSPoguļota dzīve Sēlijā?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Aleksandra Grīna "Zemes atjaunotāji"	7
Jāņa Jaunsudrabiņa "Baltā grāmata"	42
Jēkaba Vītola "Toreiz Sēlijā"	4
Lūcijas Ķuzānes "Mūsu mūžu dienas Sēlijā"	11
Valda (Voldemāra Zālīša) "Staburaga bērni"	12
Respondentu minētie ārpus dotajām izvēlēm: Imants un Rimants Ziedoņi "Leišmalīte"; Mikus Skruzītis. Sēji, Kurzemes augšgala senči; Velta Toma. Aldaune; Jānis Brūtgāns. Mana Sēlija; Skaidrītes Gailītes grāmatas;	

CIK NOZĪMĪGS IR APBALVOJUMS "SĒLIJAS SUDRABS"?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Ļoti nozīmīgs. Sēlijas mērogā to var pielīdzināt Triju Zvaigžņu ordenim.	19
Maznozīmīgs. Apbalvojums saistīts ar šauru personu loku kultūras un nevalstisko organizāciju jomā.	13
Nenozīmīgs. Apbalvojumam nav nekādas ietekmes sabiedrībā.	4
Nozīmīgs. Citu visu Sēliju aptverošu apbalvojumu nav.	51
KURŠ NO ŠIEM IR GADA NOZĪMĪGĀKAIS MŪSDIENU NOTIKUMS SĒLIJĀ?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Konkurss "Sēlijas sudrabs" – apbalvošanas ceremonija oktobrī.	9
Mājas kafejnīcu dienas Sēlijas salās – septembra otrajā nedēļas nogalē.	27
Sēlijas diena – 2025. gadā aizsāktā iniciatīva 22. maiju atzīmēt kā Sēlijas dienu.	8
Sēlijas Nevalstisko organizāciju forums – oktobrī.	5
Sēlijas Tūrisma tirgus – sezonas atklāšanas pasākums aprīlī vai maijā.	6
Tautas mākslas svētki "Sēlija rotā" – katru otro gadu.	26
KURA IR NOZĪMĪGĀKĀ MŪSDIENĀS AIZSĀKTĀ INICIATĪVA SĒLIJĀ?	NO DOTAJĀM IZVĒLĒM
Informatīvais izdevums "Sēlijas salu ziņas" – iznāk elektroniski reizi mēnesī kopš 2022. gada.	10
Sēlijas karoga pacelšana mastā vai izkāršana pie ēkām.	20
Sēlijas kopienu dienas – tīklošanās pasākumi dažādās Sēlijas vietās.	18
Sēlijas kopienu identitātes zīmes.	12
Vienota Sēlijas informatīvā telpa – regulāra informācijas aprīte plašsaziņas līdzekļos un sociālajos tīklos.	31

Tabula Nr. 2

Klātienes fokusgrupu darba kopsavilkums

Sēlijas kopienās

Diskusiju, anketēšanas un darba grupu rezultātā klātienes fokusgrupās 2025. gada laikā tika definētas vairākas galvenās Sēlijas kultūras vērtību kategorijas un tajās iekļaujamās vērtības, nesakārtojot tās prioritāri, bet uzskatot par vienlīdz svarīgām, pētāmām, kopjamām, godājamām un attīstāmām:

PERSONĪBAS	AHEOLOĢIJA, ETNOGRĀFIJA, AMATNIECĪBA, MĀKSLA
Vecais Stenders (Viesīte, Eglaine, Sunākste)	Lejasdopeļu kapulauka arheoloģija
Jaunsudrabiņš (Nereta, Kaplava)	Slates sils -agrā dzelzs laikmeta senkapi
Rainis (Tadenava, Berķenele)	"Ķiermeļu" māla lausku depoziāts
Grīns (Jēkabpils novads)	Jaunsudrabiņa bērzi (Baltās un Zaļās grāmatas ilustrācijās)
Buclers (Sauka)	Kustīgās rotaļlietas "Namīra putni"
F.M. Vāgners (Nereta)	Cimda raksts "Vilkapēda"
Skruzīšu Mikus (Nereta)	Kaldabruņas Māras josta (matpine)
Pēteris Barisons (Sēlpils, Staburags)	Neretas vainags
Valdis Kupris (Asare)	Sēlijas etnogrāfiskie meitu vainagi, īpatnības un darināšanas prasmes
Līvu Jurks (Nereta)	LITERATŪRA
Stradiņu dzimta	"Baltā grāmata" un "Zaļā grāmata"
DABA, AINAVA	"Staburaga bērni"
Sēlijas paugurvalnis - raksturīgā ainava	ARHITEKTŪRA
Dienvidsusēja - vienīgā "īstā" Sēlijas upe	"Ķiermeles" - zemnieku sēta Aizkraukles novadā
Tumšās debesis	Sēlpils pils pilsdrupas
Dvietes paliene un atbūda	Gricgales (Medņu) krogs
Staburags	Pilkalnes muižas plauktu graudu kalte
Kokvarde (Ancene)	"Riekstiņi" - Jaunsudrabiņa bērniības mājas un sensēta

turpinājums nākamajā lapā ➡➡

Dignājas pilskalns	Subates vēsturiskais centrs
Robeža ar Lietuvu - šķir valstis, bet apvieno sēļus	Viesītes vēsturiskais centrs
Ormaņkalns	TAUTAS TRADĪCIJAS
KULINĀRAIS MANTOJUMS	Padebeša lapas maģija (aizden negaisu)
Kartupeļu desas	Pavasara rotāšana Sēlijas pakalnos
Garšaugi Babiņa (Elsholtria ciliata), matainā sievmētra	Dzīvošana "salās"
Kafeja "Alīda"	Mūzika
VALODA	Burdons, rotāšanas dziesmas
Lietvārdu pamazināmā forma ar izskaņu -āks (teļāks, bērņāks, suņāks..)	MŪSDIENU DZĪVE
Dzīlās sēliskās izloksnes	Kopienas identitātes zīmes
"Dzelzu balsis"	

Tabula Nr. 3

2025. gadā LNKČ, Latviešu vēsturiskās zemes, veica elektronisku vēsturisko zemju kanonizējamo kultūras vērtību apkopošanu. No Sēlijas saņemtie ierosinājumi arī sadalāmi aptuvenās kategorijās:

PERSONĪBAS	AHEOLOĢIJA, ETNOGRĀFIJA, AMATNIECĪBA, MĀKSLA
Jānis Jaunsudrabiņš	Aknīstes cimdu raksts
Stradiņu dzimta	Vilkapēdas raksts
Frīdrihs Vilhelms Vāgners	Kaldabruņas matpine (Māras josta)
Ģenerālis Jānis Indāns	Neretas etnogrāfiskais vainags
Mikus Skruzītis	LITERATŪRA
Jānis Veselis	"Baltā grāmata" un "Zaļā grāmata"
Gotfrīds Georgs Mīlihs	TAUTAS TRADĪCIJAS
Velta Toma	Rotāšanas tradīcija
Zenta Liepa	Pirts rituāli tautas medicīnā
Vecais Stenders	

turpinājums nākamajā lapā ➡➡

DABA, AINAVA	ARHITEKTŪRA
Sēlijas ainava	Zemnieku sēta "Ķiermeles"
Suseja (Dienvidsusēja)	Pilskalnes muižas graudu kalte
Pilskalni	Gricgales (Medņu) krogs
Kulta vietas	Subates luterāņu baznīca
Staburags	MŪZIKA
VALODA	Daudzbalsība, burdons
Dzīlās sēliskās izloksnes	

Tabula Nr. 4

Sēlijas arheoloģija

Par seno sēļu ienākšanu tagadējās Augšzemes teritorijā liecina arheoloģijas pieminekļi — senkapu un pilskalnu — koncentrācija, tā saucamais Sēlijas valnis, kas izteiktā reljefā veidojumā turpinās Daugavas labajā pusē līdz pat Madonai.⁵ Saistībā ar Sēlijas teritorijas raksturojumu tiek minēts, ka sēļu dzīves telpa bijusi gara un pašaura zemes josla. Vidējā dzelzs laikmetā, 5.-9. gs. sēļu kultūra nav pietiekami pētīta. Arheoloģisko izrakumu rezultātā atrastās liecības norāda uz Daugavas labā krasta pilskalniem Oliņkalnā un Koknesē, kā arī Stupeļu pilskalnu. Vēlīnā dzelzs laikmetā, no 10.-12. gs. sāk noteiktāk iezīmēties sabiedrības hierarhiskās struktūras. Vienīgais šī laika plašāk pētītais sēļu pilskalns atrodas Daugavas kreisajā krastā pie Dunavas Strautmaļiem. Atrastie senkapu pēc mirušo orientācijas neatšķiras no tā paša laika latgaļu senkapiem. Savukārt viens no nozīmīgākajiem posmiem sēļu vēlā dzelzs laikmeta kultūras izpratnē ir Seces Lejasdopeļu uzkalniņu kapulauks, kurā atrastās liecības norāda uz pastāvošām hierarhiskām struktūrām, bet arī unikāliem polihroniem gleznojumiem uz koka priekšmetiem. Kā liecina arheoloģisko materiālu apkopojums un salīdzinājums ar valodniecības avotiem, sēļi savu nepārtrauktās attīstības vēsturi var skaitīt no mūsu

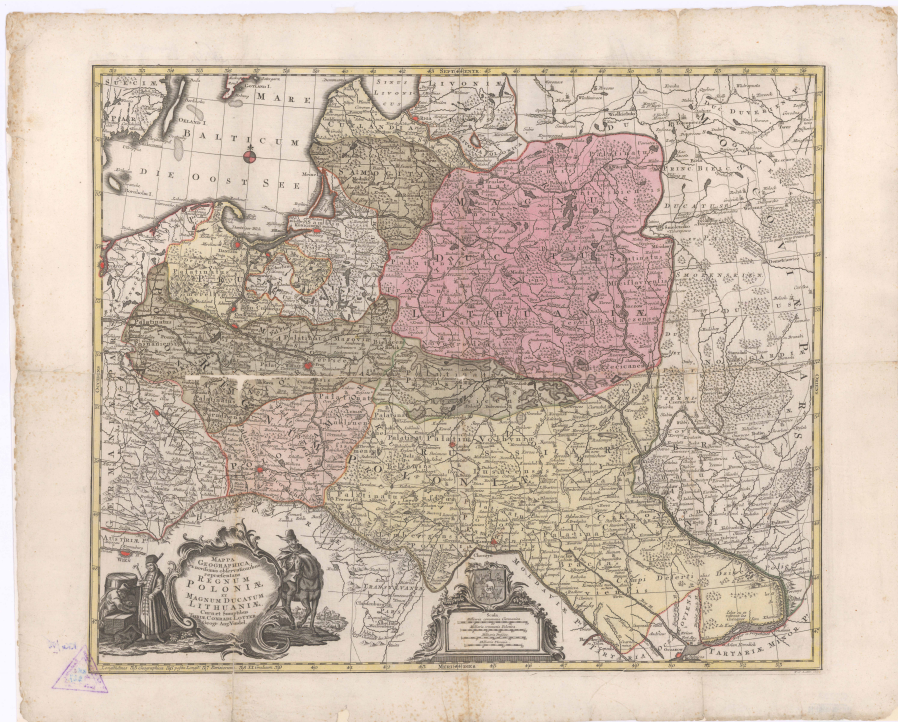
ēras pirmajiem gadsimtiem — sēļu ciltis bija viens no pamatkomponentiem latviešu tautas izveidē.⁶ Jāatzīmē, ka ar 10. gs. Daugava uzskatāma par sēļu upi, tā kļūst par starptautisku tirdzniecības un sakaru maģistrāli, kas savieno Eiropas ziemeļus caur baltu un slāvu apdzīvotajām teritorijām ar austrumu zemēm. Dabiskais ūdens ceļš arī pastiprina tranzīتماģistrāles nozīmi Sēlijas zemes ģeopolitiskās pievilcības kontekstā. Šis aspekts bija pamatā arī pilskalnu uzplaukumam un attīstībai abos upes krastos, jo Livonijas konfederatīvās valsts laikā, senās sēļu zemes, tāpat kā citu senlatviešu tautu zemes, bija piļu zemes. Elkšņu Kņāvu kalns, Rites Margaskalns, Kalkūnes Baltkāju pilskalns, Sēlpils pilskalns un citi ir sēļu apdzīvotie lielie pilskalni, iespējams, novadu centri.⁷

Balstoties 13. gadsimta kartē un arheoloģiskos pētījumos, sēļu izplatības robežas Latvijā var apzīmēt šādi: ziemeļos sēļi sasniedz Vidzemes augstienes dienvidu un dienvidaustrumu nogāzes, austrumos - līniju no Lubānas ezera līdz Daugavai apmēram tagadējā Līvānu novadā, tālāk robežšķirtne apmēram līdz Skrudalienai bija Daugava. Dienvidos sēļu apdzīvotās teritorijas iesniedzās ziemeļaustrumu Lietuvā, bet rietumos sēļu dabiskā robeža bija Taurkalnes meži.

⁵ Urtāns, J. (1995). Arheoloģiskās liecības par sēļu pagātņi Latvijā. Villeruša, V. (sast.). Sēļu zeme. Rīga: Latvijas Kultūras fonds. 184.-190. lpp.

⁶ Urtāns, J. (1995). Arheoloģiskās liecības par sēļu pagātņi Latvijā. Villeruša, V. (sast.). Sēļu zeme. Rīga: Latvijas Kultūras fonds. 184.-190. lpp.

⁷ Urtāns, J. (1995). Arheoloģiskās liecības par sēļu pagātņi Latvijā. Villeruša, V. (sast.). Sēļu zeme. Rīga: Latvijas Kultūras fonds. 184.-190. lpp.

13. gs.

<https://kartes.lndb.lv/viewer/image-map?h=1037913>

Sēlijas kultūrtelpas robežu kontekstā jāatzīmē, ka Daugavai ir stratēģiska nozīme, jo upe iezīmē Sēlijas, Vidzemes un Latgales robežas un upes šķērsošanas trūkums vēsturiski mazinājis saikni starp cilvēkiem abos krastos, ietekmējot arī reģionālo identitāti. Vienlaikus senās sēļu zemes dienvidu robeža, kas uzskatīta par robežu starp sēļiem un lietuviešiem, vienmēr bijusi atvērta.

Lejasdopeļu kapulauks

Aizkraukles novada Staburaga pagastā pie Dopeļu kapsētas, pie Lejasdopelēm, atrodas Lejasdopeļu kapulauks. 1960.-1965. gadā tika veikti plaši izrakumi Daugavas krastos saistībā ar plānoto Pļaviņu hidroelektrostacijas būvniecību. Kapulaukā ar 11.-13. gs. uzkalniņa veida apbedījumi – ugunskapi un skeletkapi.

Sieviešu apbedījumu vainagi, lielākoties, ir auduma vainagi, bet hronoloģiski agrākie vainagi – lentas vainagi no bronzas spirālītēm. Atrastas arī rotātas villaines paliekas, dažreiz to rotāšanai izmantota arī alva. Krustveidīgi alvas piekariņi ir arī sieviešu kauri un krellju rotās. Sieviešu apbedījumos arī kakla riņķi, aproces, gredzeni. Kopā ar pakavsaktām arī zvaigžņu saktas un riņķasaktas ar reljefu ornamentu. Sieviešu kapos līdzī doti darbarīki – nazis, sirpis, īlens, dzirkles, vārpsta. Vīriešu apbedījumiem raksturīgas ieroču – šķēpa un cirvja piedevas, bet nav raksturīgas aproces. Samērā bieži konstatētas ar bronzu apkaltas ādas jostas – jostu sistēmas.

Mūsdienās Lejasdopeļu kapulaukā atrasto

sievietes (11.gs.) un vīrieša (13.gs.) tērpu rekonstrukcijas Sēlijā pirmie izgatavoja amatnieku biedrība "Sēļu pūrs", šajos tērpos tiek nests Sēlijas karogs Vispārējos Latviešu Dziesmu svētkos. Vairāk vai mazāk arheoloģiskajām liecībām pietuvinātas tērpa versijas nu jau sastopamas daudzviet Sēlijā.

Foto: Lejasdopeļu kapulauks.

Fotogrāfs Atis Artmanis. Avots: Nacionālā Kultūras mantojuma pārvaldes mājaslapa mantojums.lv.

Meklēt avotos

- Šnore E. Pārskats par Sēļu I ekspedīcijas arheoloģiskajiem izrakumiem Lejasdopeļu arheoloģiskajā kompleksā 1961. gadā. – VI AA: 70. – 1. lp.;
- Šnore E. Pārskats par Sēļu I ekspedīcijas arheoloģiskajiem izrakumiem Lejasdopeļu arheoloģiskajā kompleksā 1961. gadā. – VI AA: 70;
- Šnore E. Pārskats par arheoloģiskajiem izrakumiem Jēkabpils raj. Staburaga c/p Piģēnu apmetnē. – VI AA: 732.
- Šnore E. Sēļu ekspedīcijas darbs 1962. gada vasarā: Zinātniskās atskaites sesijas referātu tēzes par 1962. gada arheoloģiskām un etnogrāfiskām ekspedīcijām 15. lp. Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas vēstures institūts, 1963.
- Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls (LVIŽ):
- Vadošais avots ir arheologa Adolfa Stubava pētījumi. Rakstā “Arheoloģiskie pētījumi Latvijā 1944.–1990. gadā” (A. Vasks) minēti Lejasdopeļu izrakumi kā nozīmīgs posms Austrumlatvijas dzelzs laikmeta izpētē.
- Publikācijā “Sēļu zeme” analizēta Lejasdopeļu kapulauka piederība sēļu kultūras areālam, balstoties uz atrastajām rotām un apbedīšanas tradīcijām.
- LU Latvijas vēstures institūta (LVI) zinātniskie raksti:
- Izdevumā “Arheoloģija un etnogrāfija” (XX sējums) atrodami dati par Lejasdopeļu kapulauka ieroču un darbarīku tipoloģiju.
- Adolfa Stubava 1961.–1963. gada izrakumu atskaišu kopsavilkumi dokumentēti LVI digitālajos krājumos, uzrādot vairāk nekā 70 atklātus kapus.
- Nacionālā enciklopēdija:
- Šķirklī Sēji Lejasdopeļu kapulauks minēts kā bāzes vieta sēļu materiālās kultūras raksturojumam (pakavsaktas, kaklariņķi, darba cirvji).
- Kultūras mantojuma portāls Mantojums.lv:
- Lejasdopeļu kapulauks (Valsts aizsardzības Nr. 1290) – šeit pieejama informācija par pieminekļa aizsardzības zonu un oficiālo reģistrāciju.
- Latvijas Nacionālais vēstures muzejs (LNVM):
- Muzeja e-krātuvē un informatīvajos materiālos par Sēlijas arheoloģiju bieži tiek izmantoti Lejasdopeļu atradumi kā vizuāli piemēri sēļu rotu un apģērba rekonstrukcijām.

Slates sils

Rubenes pagasta netālu no Slates ciemata plešas Slates sils - unikāls arheoloģisks un kultūrvēsturisks komplekss. Te atrodas pagaidām Latvijā lielākais zināmais agrā un vidējā dzelzs laikmeta baltu uzkalniņu kapulauks (3. – 7.gs.) un līdzenais kapulauks – Miroņu kalns. Slates sils ir pārsedzis un tādejādi nosargājis no vēlākas nolīdzināšanas kādreiz plašu dzīvesvietu, apbedījumu vietu, tīrumu, ceļu un citu senvietu ansambli, par kuru ir saglabājušās nojausmas arī folklorā.

Slates senkapos atklātās liecības datējamas ar 3.–7. gs., un tās ir raksturīgas austrumbaltu agrā

un vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu ar akmeņu riņķi izplatības areālam. Slates senkapi nereti tiek minēti kā lielākais šāda veida uzkalniņu kapulauks Latvijā. Jāņem vērā uzkalniņu grupu samērā lielais attālums, kas neļauj Slates senkapos skatīt kā vienu apbedījumu vietu. Literatūrā gan tiek uzsvērts, ka Slate atrodas mežainu un purvainu apvidu ietvertā atsevišķā augstienē, un līdz ar to Slates uzkalniņu vietas ir skatāmas kā saistītas parādības. Analizējot Slates senkapos, tāpat jāņem vērā iespējamība, ka ne visi Slates sila uzkalniņi attiecināmi uz agro un vidējo dzelzs laikmetu. Slates silā atklātas vairākas

citas arheoloģiskās vietas, kas aptver plašāku hronoloģiju nekā pētītie uzkalniņi. Viena no Slates silā zināmajām dzīvesvietām – Ezerpurva II apmetne – tiek saistīta ar Slates senkapu I un III uzkalniņu grupu, bet pārējām Slates uzkalniņu vietām atbilstošas apmetnes vēl meklējamas.

*Foto: Slates sila uzkalniņkapos arheoloģiskās izpētes laikā atsegtais akmens riņķis uzkalniņā Nr. 2. Jēkabpils apriņķa Dignājas pagasts. 1925. gads.
Fotogrāfs Harijs Moora. Avots: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs.*

Meklēt avotos

- Latvijas Arheologu biedrības izdevums “Arheologu pētījumi Latvijā 2020.–2021. gadā” 176.-178. lp.
- LU Latvijas vēstures institūta žurnāls (LVIŽ). Rakstā par Latvijas un Lietuvas arheoloģisko sadarbību (E. Guščika, 2011) sniegta bibliogrāfija par Slates sila izrakumiem un to nozīmi reģiona mērogā.
- Guščika E. Latvijas Nacionālās enciklopēdijas šķirklis “Slates senkapi”,
<https://enciklopedija.lv/skirklis/163779-Slates-senkapi>
- Slate un Slates sils. Folklorā un arheoloģijā, galvenais redaktors Urtāns J., izd. Latvijas Kultūras akadēmijas Zinātniskās pētniecības centrs, Nordik, 2013. g.

Dvietes apmetne

Dvietes apmetne ir viena no nozīmīgākajām akmens laikmeta dzīvesvietām Latvijā, tā atrodas Augšdaugavas novadā, Dvietes senlejas krastos. Arheoloģiskie izrakumi liecina, ka šī vieta bijusi apdzīvota jau kopš vēlā paleolīta un līdz pat viduslaikiem. Mūsdienās šī teritorija ir daļa no Dvietes palienes dabas parka, kur senā vēsture cieši saplūst ar unikālo dabas ainavu.

Dvietes apmetnes kultūrslānis dabā nav atrasts. Senlietu savruppatradumi nāca no izbagarētās Dvietes upes grunts pie iztekas no Dvietes ezera 1937. gadā. Nepārveidots kultūrslānis ir atklāts un nokartēts tikai Slobodas un Grīvas ezera neolīta apmetnēm 2002. gada ekspedīcijā.

Atrasti neskaitāmi krama rīki (kasīkļi, urbji, bultu gali), kaula un raga izstrādājumi, kā arī māla trauku lauskas, kas raksturīgas Narvas kultūrai. Atrastās dzīvnieku kaulu paliekas (ziemeļbriežu, aļņu, bebru) un zvejas rīki apstiprina, ka senie iedzīvotāji bijuši prasmīgi mednieki un zvejnieki.

Dvietes apmetnes pētniecība noritējusi vairākos posmos, piesaistot nozīmīgus Latvijas arheoloģijas speciālistus. Eduards Šturms un Oskars Kalējs veica pirmos plašākos izrakumus 1937.–1938. gadā. Šajā laikā tika atklātas bagātīgas akmens un kaula

darbarīku kolekcijas. Francis Zagorskis vadīja pētījumus 1960. gadā. Viņa darbs palīdzēja precizēt apmetnes hronoloģiju un saistību ar Narvas kultūru. Ilze Loze, nozīmīga akmens laikmeta pētniece, Dvietes senlejā strādājusi dažādos posmos, tostarp laikā no 1960. līdz 2002. gadam, padziļināti pētot neolīta apmetnes. Dagnija Svarāne veikusi arheoloģisko apzināšanu un zondēšanas darbus salīdzinoši nesen, tai skaitā 2014. gadā, lai precizētu kultūrlāņa saglabāšanos Dvietes senlejā.

Meklēt avotos

- Kalējs, O. "Dvietē atrasti 4.000 gadu veci senatnes priekšmeti." Latgales Vēstnesis. 1937. 25. oktobris.
- "Dvietē izdarīs pirmos izrakumus." Latgales Vēstnesis. 1937. 10. novembris.
- "Dviete – akmens laikmeta cilvēku mītne." Latgales Vēstnesis. 1937. 20. oktobris.
- "Bagātīgi atradumi Dvietes upē." Latgales Vēstnesis. 1937. 12. novembris.
- "Aizvēstures laikmeta atliekas Dvietē." Jaunākās Ziņas. 1937. 23. oktobris.
- Daugavpils Universitātes 63. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums, 2021. gads - angļu valodā.
- Dāvis Gruberts, Ilze Priedniece, Arheoloģiskie pētījumi Dvietes palienē 2014. gadā, Dvietes palienes mājaslapa <https://www.dvietespaliene.lv/> <https://www.dvietespaliene.lv/lv/lifeprojekts/jaunumi/243-arheologiskie-petijumi-dvietes-paliene-2014-gada>
- Dabas parka "Dvietes paliene" dabas aizsardzības plāna sadaļa par kultūrvēstures vērtībām (1.2.5, 1.4.1) https://old.lmf.lv/upload_file/28434/Dvietes_paliene_DAP_VII.pdf
- Gruberts D. Latvijas Nacionālās enciklopēdijas šķirklis "Dviete, upe" <https://enciklopedija.lv/skirklis/144042-Dviete,-upe>

Sēla etnogrāfiskā apģērba raksturojums

Līdz 19. gs. Latvijas austrumdaļai raksturīgais sieviešu apģērbs, tā senākās un iespaidīgākās detaļas ir saglabātas tieši no Augšzemes, sasaistot šo detaļu noteikšanu ar sēliskās izloksnes teritorijām. Līdz 19. gs. vidum un vēlāk saglabājās atšķirīgs no citiem etnogrāfiskajiem apgabaliem sieviešu un vīriešu apģērba komplekss – Aukštaitijas nacionālais apģērbs.⁸

20. gs. vidū Augšzemē teicējas atceras tradicionālā goda apģērba raksturīgās detaļas – baltās izšūtās villaines, garos galvasautus un vainagus.⁹

⁸ Turpat

⁹ Ziņģīte, I. (2006) Sēliskās izpausmes Austrumlatvijas tradicionālajā tērpā. Pētījumi Sēļu senatnē. Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti, Nr. 11. 171.-180.

Arheoloģiskās liecības vēsta, ka šim apgabalam bija raksturīga kremēto mirušo apbedīšana plakanos kapos. Aukštaitijas sievietes gandrīz nekad neizrotāja savas drēbes ar piespraudēm, un vīrieši visbiežāk tika apglabāti bez šķēpiem.¹⁰

Lietuviešu arheoloģijas doktore Daiva Steponavičiene ir rekonstruējusi vēlā dzelzs laikmeta sēļu cilts apģērba kolekciju. Viņas pētījumi balstās arheoloģiskajās liecībās, kas atrastas apbedījumos sēļu apdzīvotajā teritorijā – Kupišķu, Biržu, Rokišķu, Panevėžas un Zarasu apkārtnē –, un šie tērpi ļoti atšķiras no Latvijā izstrādātajām sēļu apģērba rekonstrukcijām.¹¹

Sēlijas tradicionālais tautas apģērbs izceļas ar senajām tradīcijām, kurās savijušās latviešu un lietuviešu etnogrāfiskās iezīmes, īpaši spilgti atainojot Biržu un Neretas apgabalu kultūras mantojuma mijiedarbību. Šajos tērpos redzama

gan Aukštaitijas, gan citu reģionu ietekme, radot unikālu un krāsainu apģērba kompleksu. Sieviešu tērpi sastāv no īpaša piegriezuma kreklīm ar horizontāli austām rotām, kas atgādina slāvu un poļu tradīcijas, un rūtainiem svārkkiem spilgtās sarkanās un zaļās krāsās. Lina priekšauti rotāti ar sarkaniem izšuvumiem un mežģinēm, bet galvassegas atšķiras pēc sievietes statusa – meitenes nēsā vainagus, bet precētas sievietes – cepures ar šallēm. Vīriešu apģērbs iekļauj garus kreklus ar izšūtām aprocēm un apkaklēm, vilnas vestes un virsjakas tumšos toņos, kā arī lina vai vilnas bikses ar taisnu piegriezumu. Tērpiem pievienojas austas jostas un ādas apavi, kas papildina kopējo harmonisko un funkcionālo izskatu. Mūsdienās Sēlijas kultūrtelpas tradicionālo tautas apģērba un tā elementu var sastapt folkloras ansambļu priekšnesumos, kultūras svētkos, festivālos un muzeju ekspozīcijās.

Meklēt avotos

- <https://folkcostume.blogspot.com/2011/07/costume-of-south-selonia-birzai-and.html>;
- <https://latvians.com/index.php?en%2FCFBH%2FSovFolkFoldOut%2FAugszeme%2FAugszemeFO-000-intro.ssi=> ;
- <https://www.lnkc.lt/go.php/eng/Costumes/136294>

Kaldabruņas matpine (Krievānu Māras josta)

Kaldabruņas jeb Krievānu Māras jostas kopija apskatāma biedrības “Ūdenszīmes” Pļavas muzejā Rubenes pagasta Kaldabruņā, Kaldabruņas skolā. Šim etnogrāfiskajam materiālam ir veikta arī raksta digitalizācija.

Jostas jeb matpines unikalitāti veido lielais tajā ietvertu ugunskrustu daudzums, senā aušanas tehnika (Aulejas tipa audene), kā arī etnogrāfijas pētnieka Valdemāra Klētnieka (04.12.1905 – 17.08.1968.) izstrādātā versija par to, ka matpines rakstā ietverts mēness kalendārs, kas norādītu uz tās seno izcelsmi.

E. Paegle Mākslas un senatnes mēnešrakstā “Latvijas Saule” 1923. g. rakstīja: “Valsts Etnogrāfiskā

muzejā redzama kāda no pirmā acu uzmetiena nenožīmīga prievietīņa. Uzraksts vēsta, ka šo neuzkrītošo jostiņu jeb “matu pīni”, kā tā apzīmēta, dāvājusi muzejam Māra Krievan Kaldabruņu Mačulānos, Ilūkstes apriņķī”. D. Zemzare 1948. gada publikācijā par etnogrāfisko materiālu ieguvumiem norāda, ka “tādu saglabātu matpini Māra Krievāna-Kancāna agrāk ir uzdāvinājusi Vēstures muzejam, un tā, pēc Krievānas māsas, 85 g.v. Katrīnas Miežītes, Kalna Mačulānu salā (Bebrenes pag.), teiktā, ir mantojums no mātes mātes vai mātes māsas”.

¹⁰ Universālā Lietuvas enciklopēdija. Pieejams: [Aukštaitija - Visuotinė lietuvių enciklopedija](https://www.licetia.lt/visuotine-lietuviu-enciklopedija)

¹¹ Selija.com. Pieejams: <https://selija.com/selijassalas/selijas-gerbonis/selijas-vesturiskas-zemes-gerbonis-aruns-augutis/>

Priekšmets, kam raksts atbilst muzeja krājumā esošajai matauklai, aprakstīts arī izdevumā "Latvju raksti". 1947. gada ekspedīcijā pierakstītās ziņas apliecina, ka "matpini" (matauklas) Augšzemē līdzās vainagiem ierindojās starp tradicionālām

jaunavu galvas rotām un cilvēku atmiņās saglabājās vēl līdz 20. gs. vidum.

"Vecais mācītājs bārās, ka skaistas matpiņas pina. Teica: Nelieciet vērā uz krellēm un matu pīšanas, tas ir odžu un čūsku dzimums ... Senāk bijušas matpiņas ar zīlēm, bizē bija iepītas, nokārušās līdz ūksta galam ... Smagi skaisti bija, kad senāk gāja, tā teica," stāstīja Māra Krievāna, dz. Kancāna (1875-1948) no Bebreņu Aizupes Ribickiem, atceroties savas vecmāmuļas teikto.

Matpine darināta no smalkas, divkārt šķetinātas vilnas dzijas. Tajā ir 49 raksta motīvi (36 ugunskrustu varianti) - pārsvarā zaroti ugunskrusti un zalkši.

Dzijas krāsotas dabīgās krāsvielās. Par pamatu pamīšus izmantots dzeltens un zils laukums. Raksts savukārt ir pretējā krāsā.

Gali nostiprināti ar ķēžu dūriena apšuvumu. Garums -167 cm, platums - 2,7 cm. Matauklas vienā galā piestiprināts ažūrs pērlišu vērums - 22 x 6,5 cm. Tas veidots no melnām, baltām un dzeltenām stikla pērļītēm, kas vērtas uz linu diega. Pērlišu vērums noslēdzas ar piesietu 14 cm garu dziju pušķi, ko veido trīs zaļi, trīs sarkani un trīs dzeltenī cīlpveida kūlīši.

Kaldabruņas Māras jostas raksti mūsdienu Sēlijā tiek izmantoti vides noformējumā, suvenīros un apsveikumos. Digitālie faili iegūstami, nosūtot e-pastu ar failu pieprasījumu uz adresi: ieva.jatniece@gmail.com

Meklēt avotos

- <https://www.udenzimes.lv/cms/2012/02/21/izgatavota-kaldabrunas-maras-jostas-digitala-versija/>
- Klētnieks Valdemārs "Senču raksti", Kalamazū, 1963.
- "Latvju raksti" II sējums. Apgāds "Latvijas grāmata", Rīga, 1990.

Zvaigžņu sakta

Sēlpils Lejasdopeļu kapulauka senlietās no sieviešu apbedījumiem, starp bronzas vainagiem, kaklariņķiem, saktām, rotadatām, aprocēm, gredzeniem, kauri gliemežnīcu un stikla krellju kaklarotu fragmentiem, dzelzs sirpjēm un citām, atrasta arī zvaigznes (sauļes) formas sakta. Sarunvalodā šī sakta ieguvusi Zvaigžņu saktas vārdu. Šāda tipa saktas atrastas arī Jersikas pilskalnā, kas atrodas praktiski pretī Dignājas pilskalam, tikai Daugavas labajā krastā un ir pieskaitāms pie Latgales vēsturiskās zemes.

Senlietu izkārtojums apbedījumos liek domāt, ka šī, zvaigznes formas sakta nav izmantota villaiņu vai tuniku saspraušanai, bet lietota tikai kā dekoratīva piespraude pie villaines.

Mūsdienās Sēlijā pieņemts uzskats, ka 11.-13. gs.

sēļu sievietes tērpa villaine ataino seno Sēlijas teritorijas iedzīvotāju izpratni par Visumu, un Zvaigžņu sakta starp villainē ieaustajiem bronzas pusgredzenu elementiem simbolizē galveno debess spīdekli – Sauli. Šādam poētiskam skaidrojumam saktas pielietojumā ir liela nozīme tieši emocionālā saiknē ar vēsturisko zemi, pat, ja tam nav racionāla un faktos, pētījumos balstīta pamata.

Zvaigžņu saktas motīvs jau vairākkārt pielietots kultūras dzīves norišu grafiskajā identitātē, versija par villaini kā debessjuma atspoguļojumu kalpo identitātes formēšanas dialogam ar Sēlijas sabiedrību un vēsturiskās zemes popularizēšanai. Zvaigžņu sakta ir emocionāli un saturiski piesātināts simbols ar skaidru ģeogrāfisku un laika piesaisti Sēlijai.

*Foto: Zvaigžņu sakta 12. gadsimta sēļu sievietes tērpa rekonstrukcijā.
Fotogrāfs: Mārtiņš Cirulis. Avots: Latvijas nacionālā Kultūras centra
projekta "Katram savu tautastērpu" 2017. gada kalendārs.*

Meklēt avotos

- Zemītis G. Latvijas Nacionālās enciklopēdijas šķirklis "Sēļi"
<https://enciklopedija.lv/skirklis/111961-seli>

Slates kreklis

Slates kreklis ir viena no krāšņākajām un tehnoloģiski sarežģītākajām Augšzemes (Sēlijas) tradicionālā tautastērpa sastāvdaļām. Tas ir cieši saistīts ar Dignājas tipa krekliem, un tā galvenā atšķirības zīme ir bagātīgs sarkanu vilnas diegu izšuvums.

Kreklam izmantots balts, smalks linu audums. Stāva daļa un piedurknes parasti tiek šūtas no viena veida auduma. Slates kreklis ir taisna griezuma tunikveida kreklis ar uzplečiem. Piedurknes ir platas, galos savilkta un iešūta dūrgaliem līdzīgās aproces. Slates kreklam raksturīgs specifisks

izšūšanas stils, kas to izceļ citu novadu vidū: Dominē sarkanā krāsa, kas parasti izšūta ar divkārt šķetinātu vilnas dziju. Retāk sastopami balti caurā darba (mežģiņu) izšuvumi. Izmantots galvenokārt svītru dūriens (pārliku dūriens), kas raksturīgs Augšzemes un Latgales reģioniem. Bagātīgākie rotājumi klāj stāvošo apkakli (dažkārt atlokāmu), uzplečus un aproces. Raksti bieži vien saskaņoti ar villaiņu motīviem, izmantojot ģeometriskas joslas un maiņu rakstus. Apkakle un aproces tiek aizdarītas ar mazu, gludu sudraba vai balta metāla riņķa saktiņu. Dažkārt krekla apkakli nosien ar

Foto: Slates krekla apkaklītes izšuvums.

Foto autore: Inese Rozentāle. Fotografija no tautastērpu darināšanas studijas Trejdeviņi pūri arhīva.

šaurām, austām sarkanbaltām lentītēm.

Pētnieki uzsver, ka Slates un Dignājas pagastu krekli 19. gadsimta otrajā pusē veidoja vienotu stilistisko grupu, kas ir viena no sarežģītākajām visā Latvijas teritorijā. No Dignājas un Slates saglabājušās kreklu apkakles un piedurknes liecina par ļoti līdzīgiem rotājumiem, kas saskaņoti ar villaiņu rakstiem.

Meklēt avotos

- LU Latvijas vēstures institūta (LVI) pētījums Tradicionāli latviešu tautas tērpa kreklī 19. un 20. gadsimtā.
- LU LVI datubāzē Etnogrāfisko materiālu krātuves fondu rādītājs atrodami ieraksti par apģērba elementiem un apkaklēm no Slates ciema, kas vākti ekspedīcijās 1952. gadā.
- Nacionālajā enciklopēdijā šķirklī par latviešu tradicionālā tautas tērpa krekliem ir sniegts vispārīgs ieskats par reģionālajām atšķirībām, kur Augšzemes kreklī (tostarp Slates) tiek izdalīti kā atsevišķa grupa ar raksturīgu rotāšanas manieri.

Arheoloģiskā sēļu goda villaine

2023. gadā biedrība "Dvietes senlejas pagastu apvienība" (ar Sēlijas kultūras programmas atbalstu) rekonstruēja arheoloģisko sēļu goda villainei, kas bagātīgi rotāta ar ieaušiem bronzas rotājumiem un ir prasmīgs audējas un metālmākslinieka kopīgs meistardarbs. Villaines motīvs izmantots sēļu vasaras saulgriežu pasākuma "Jōneits nōk, pūdi skan!" vizuālajā noformējumā un reprezentē sēļu nemateriālo kultūras mantojumu.

A. Bīlenšteina 1860. gada dialektu kartes teritorijas (Karte des lettischen Sprachgebiets, ca. 1886, Döring, 1881), redzams, ka augšzemnieku dialekta apgabals ir sadalīts septiņās daļās un aptver plašu Latvijas teritoriju — Vidzemes un Vitebskas guberņu, Kurzemes guberņu¹², kas ir atzīmēts ar atsevišķu nosaukumu “Īstais augšzemnieku dialekts”.¹³ Arī sēļu valodas savdabība iezīmē atšķirīgas robežas, proti, lingvistiski latgaliešiem ir lauzta, bet sēļiem — kāpjoša intonācija.¹⁴ Sēlijā runā latviešu valodas augšzemnieku dialekta nedziļajās un dziļajās izloksnēs. Līdz 15. gadsimtam šeit pastāvēja sēļu valoda, par kuru saglabājušās liecības Sēlijas vietvārdos un izloksnēs gan Latvijā, gan Lietuvā. Folkloras pētniece Beatrise Reidzāne uzskaita trīsdesmit astoņas sēliskās izloksnes. Izlokšņu daudzveidība ir dzirdama arī šodienas sēļu balsīs.

Mūziķis Kārlis Kazāks par sēļu valodu saka: „Kad sēlis runā, viņam ir dzelžaina balss, saspiesta, mazliet asa. Nevienš nezina, kāda bija sēļu mēle senos laikos, bet kaut kas jūtos ir palicis, kas jūs uzreiz atšķir no pārējiem. Sēļu balsis skan. Sākumā likās, ka tikai daži tā māc.”

Lolitas Ozoliņas promocijas darba pētījums atklāja, ka sēliskā identitāte ir ietverta zināšanās par latviešu valodas augšzemnieku dialekta nedziļajās un dziļajās izloksnēs, sēļu valodas izpausmēm Sēlijas vietvārdos un sarunu valodā. Valodas savdabība, zināšanas un augšzemnieku dialektu un izlokšņu praktizēšana ikdienā ir saistīta ar autentiska sēļa tēlu, nosaka iekļaujošu piederības izjūtu sēļu kopienai un Sēlijas kultūrtelpai: “Valoda ir savādāka, tā ir mazliet asāka, vairāk skaldoša. Uzvedība arī, jo tā, lai tu ar sēli kļūtu draugos, tas nav tik vienkārši kā ar Latgali — atnāci, apsaķēri, laimīgs! Bet ar sēli vajag tā — viņš uzreiz tevi nelaidīs sev tuvumā klāt, viņš ir mazliet ieturētāks [...] Šeit ir mazliet ieturētāks viss”.¹⁵

Valodas telpas Kultūras kanona kontekstā tiek interpretētas apvienojot izlokšņu, fonētiskā un literārā mantojuma bagātību, kā arī šodienas cilvēku sarunu ritmu, temperamentu un attieksmes. Kanonā ietvertās trīs valodas telpas aptver vēsturiskās zemes rietumu daļu, vidieni un austrumu daļu, atšķirīgus dabas apstākļus un sadzīves kultūru. Šīs ir vietas, kur sēļu mēle skan runā, dziesmā un rakstos.

Meklēt avotos

- <https://valodasrokasgramata.lv/materials/2/83BFEF2D-373D-8C1D-003E-772B77BE57CE>
- <https://epupa.valoda.lv/seli/>
- <https://www.vestnesis.lv/ta/id/40455>
- <https://enciklopedija.lv/skirklis/169616-latvie%C5%A1u-valodas-aug%C5%A1zemnieku-dialekts>

¹² Latvijas teritoriālais sadalījums 18. gs. 1721. gadā Vidzemi, Latgali 1772. gadā un Kurzemi 1795. gadā pievienoja Krievijas impērijai. Kurzemes un Zemgales hercogistes teritorija kļuva par Kurzemes guberņu, bijušie Zviedrijas īpašumi — par Vidzemes guberņu, bet Latgale tika ietilpināta Pleskavas un vēlāk, 1802. gadā, Vitebskas guberņā (Ancītis, 1997:7).

¹³ Trumpa, E. (2012). Latviešu ģeolingvistiskās etīdes. Rīga: Zinātne.

¹⁴ Ancītis, V. (1997). Sēlijas grāmata I. Apgāds “Signe”.

¹⁵ Ozoliņa, L. (2024) Nemateriālā kultūras mantojuma kopienas loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs.

Neretas atrodas Sēlijas rietumu daļā, un šeit sēliskās izloksnes veido vienotu telpu ar Aknīstes apkārtni. Neretas dižais literāts Jānis Jaunsudrabiņš pirmais ietvēris sēļu dialektu literatūrā. 1929. gada „Satīriskajā kalendārā”. Klaucānu Šieplas vēstulē lasāma izteiksmīgs Neretas sēļu dialekts: „Meīlais daktar! Otkin as Tevi varu apsvaiķinoat par tū, ka Jous neasit īvālāts Saaimā. Voi tā Jous, Dīviņ žāluļ, koads naspeajņiks, gon jou savu maizeiti nūpelneisit i ar rikteigu dorbu. Taisneibu sokūt, mun napatiktu, kad Tu boutu augstā omatā. Jou tagadeit, kad rokstūt īdūmoaju, ka esi daktars, mun toa koa vādars īsasoap. A, kad Tu boutu deputoats, tā mugura lūkā liktus. As nazinu, koa mun ītu, ka boutu joarunoaj ar koadu ministeri. As dūmoaju, as tupaļūtu koa vista. A ka vel augstoaka persona gadeitūs, jāndi, tā as goaztūs pi zemas in boutu beigts koa bruslaks.”

Neretas apkārtnē vēsturiski ievērojama kā daudzu literātu dzimšanas un darbības vieta. No šejienes nāk Jānis Jaunsudrabiņš, Skruzīšu Mikus, Jānis Veselis, Velta Toma, Zenta Liepa, Imants Auziņš, Velta Kaltiņa, Mirdza Kļava, Lūcija Ķuzāne, Kristofors Fīrekers, Līvu Jurks. Tieši literārā mantojuma ziņā Nereta ir pielīdzināma Piebalgas kultūrtelpas blīvumam.

Aknīstietis Valdemārs Ancītis, savukārt, ir ievērojams literatūras vēsturnieks, bibliogrāfs un rakstnieks. Valdemāra Ancīša Aknīstes bibliotēkas novadpētniecības nodaļā izveidota mūsdienīga ekspozīcija, kur ietverti vairāki izdevumi ar nosaukumu “Aknīstes izloksne”. “Akneišoniem ir pamats ar to lepoties,” tīrā dziļajā sēļu izloksnē saka bibliotekāre Līga Jaujeniece.

Rakstītā un runātā vārda nozīme Neretas šodienas dzīvē ir izteikti svarīga. Tā tiek kopta muzejā, kultūras namā, Gricgales krogā, ko par savdabīgu kultūrtelpu izveidojusi rakstniece Lūcija Ķuzāne. Vietu turpina uzturēt ražīga literāte un novadpētniece Lidija Ozoliņa. Gricgalē notiek dzejas dienas, “Klaču sestdienas”, kāpostu skābēšana ar dzeju – pasākumi, kas savieno kultūras mantojumu ar dzīvīgu sēļu runu.

Neretas šodien raksturo arī lielais izdoto grāmatu un novadpētniecības materiālu skaits. Katru gadu šai reģionā tiek izdotas vairākas vietējo autoru sarakstītas grāmatas. Tā, piemēram, 2023. gadā izdota Lidijas Ozoliņas grāmata “Mikus Skruzītis — nepiedodami aizmirstais”, 2024. gadā tiek prezentēts Lidijas sakārtots Neldas Brūveres atmiņu stāsta “Neretas saule, Sibīrijas vēji” izdevums, 2026. gadā klajā nāk grāmata “Līvu Jurka. Satīriķis & Dārznieks” un grāmata “Vēstules uz mājām: Tjukaļinska-Nereta. 1950-1956” Lidijas Ozoliņas apkopojumā.

Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs “Riekstiņi” jau teju sešdesmit gadus ir sēļu valodas un literatūras augstiene. Grāmatas par Jaunsudrabiņu, viņa mantojuma mazāk izdotos darbus un pētījumus regulāri izdod “Jāņa Jaunsudrabiņa biedrība” Ilzes Līdumas vadībā. Pašas Ilzes valodā skan Sēlijas rietumu daļas intonācijas un asums: “Mēās, sēļi, neesam nikuodi ni kūka zūles, ni gleizda golvas. Mēās esam vareni. Mēās pastāvam!”

Dignājas valodas telpa atrodas Daugavas krastā. Un dignājiešiem ir īpašas balsis - tā, lai skan pār Daugavu, citādi nemaz nevar būt. Ne šodienā, ne senlaikos, kad folkloras vācēji Dignājas pagastā pierakstīja 489 tautasdziesmas. Dignājas pilskalns, tieši iepretī Jersikas pilskalnam, veido arhetipisku tautasdziesmu laika ainavu, arī Daugavas plūdums šeit vēl dabisks, hidroelektrostaciju nesabojāts.

“Pī Daugavas loba dzeive, lai jums visīm labi īt...” dzied folkloras kopa “Dignōjīši” Aīdas Bikaunieces vadībā. Dzied lieli un mazi, visi dignōjīšu balsīs, kas tiek regulāri atzīmēts folkloras ansambļu skatēs. Biedrība “Cirkuzī” savam nosaukumam

izraudzījušies bieži lietotu sēļu vārdu, kurā ikviens pagasta iedzīvotājs atpazīs čiekuru.

Kaimiņu pagasta bibliotekārs Sandis Ruļuks stāsta: „Sēliskā runa atšķiras pat viena pagasta ietvaros. Zinu stāstu vēl no padomju laikiem, kad brauca lopu skaitītāji no vienas fermas uz otru. Nu, tad aizbrauc skaitītājs no Cukuriņiem uz Sudrabkalnu, kas jau pie Dignājas robežas, un prasa: „Cik ta tev to couku ira?”. Fermas pārzinim nenāk ne prātā kaut ko skaitīt, viņu uztrauc filoloģija: „Kopš kura ta laika ciuka par couku ir palikusi?”

Dignājas izloksne iekļaujas Sēlijas vidienes dzīvās valodas reģionā, kas aptver Zasas pagastu un Slati

Dignāja

Rubenes pagastā. Vienotā valodas telpa saistāma ar vēsturisko transporta ceļu, kas virzījies no Lietuvas pierobežas uz Daugavas pārceltuvi Dignājā.

Slates saimniece Dzintra Alužāne saka: "Dignāja, Slate, Zasa – tur ir visīstākais sēļu dialekts. Rubeņi un Dunava, tur drusciņ cita pieskaņa. Tu vari cilvēku pliku izģērbt: pat, ja viņš runās, cik smalki grib, es sadzirdēšu, ka tas ir sēlis, jo tur ir kaut kāda, tāda... muzikāla intonācija, taisna. Nav to meikstinājumu kā latgaļiem. Sēlis teiks "Celī sōpēja kōja!" I viss taisni! Tā runāšana ir tā kā rīklē. Sēlis nerunā caur degunu, viņš izrunā tukšu savu skaņas aparātu."

Keramiķe Anda Svarāne par šī reģiona izloksni saka: "Dignājiskajam, tāpat kā citām sēļu izloksnēm, raksturīgi skaņas kāpumi un kritumi. Rakstot vārdi

izskatās vienādi, pat saskan ar latgaliešu valodu, izrunā atšķirības ir lielas. Latgaliešu izloksnēm klāt ir mīkstums, tajā loka un lauž vārdus. Kā mēdz teikt – ja visi apkārt runā ļiru ļeru, tad sēlis, kad saka, tad ir blaukt! – kā āmurs pa pieri. Ja citi izlocīsies, meklēs pareizāko izteicienu – a, voi, cik brīsmīgi, tad sēlis pateiks konkrēti – suņa souds. Labs piemērs ir vārdi purvs un pūrs. Ja intonācija ir uz leju – pūrs, tad skaidrs, ka runa ir par purvu, bet meitas pūrs ir pours."

Dignājas runa ir izteikti skaļa un tieša. Bez aplinkiem, bez liekiem vārdiem. Ar lielumu un lepnumu. Lai tevi dzird pār Daugavu, lai redz no Rīgas.

Dviete

Dvietes ciemats ieritinājies Dvietes upītes ielokā, apkārt pļavas, pakalni, mazie ceļi. Sēlijas piektā gadalaika īpašais vārds "atbūda" (Dvietes upes pali), nāk tieši no šīs valodas telpas. Dvietes palienes sēji zina, ko nozīmē dzīvot "uz solas" arī tiešā nozīmē. Pavasaros Dvietes atbūda aizsūta uz augstākiem pauguriem gan cilvēkus, gan mājlopus.

Paši dvietieši saka "Gaišā puse", te esot vairāk saulaino dienu nekā citviet. Dvietes slavenākais vīrs ir vīnogu selekcionārs Paula Sukatnieks. Arī dzejnieks un sapņotājs. Naštorkas un lazdiķi, plīderi, vīšnes, jurgenes (kreses, samtenes, ceriņi, ķirši, dālijas) šeit zied spilgtāki kā citviet Sēlijā.

Dviete ir krāšņa visās izpausmēs. Viesi šeit tiks uzņemti uz to labāko, sagādāts mielasts, ekskursija pa Dvieti, sagaidīšana notiks krāšņos tērpos starp rozēm, un, ja būs kas jāsvin, tad tas tiks svinēts pamatīgi un no visas sirds.

Dvietē noslēdzas Sēlijas austrumu reģiona izlokšņu telpa, kas aptver Dunavas un Bebrenes pagastus, Rubeņu un Kaldabruņas ciemus. Runas intonācijās vairāk ieskanas latgaļu valodas fonētika, parādās slāviskotas izteiksmes. Mīkstā sēļu izloksne.

Ingrīda no Kaldabruņas par šīs puses dialekta

īpatnībām saka: "Kā muna mama runava, tā es runavu. Kad nasaprūtit, prasīt." Viņa atzīst, ka valoda atšķiras no Neretas, Aknīstes, Slates runas – tai ir mīkstāka, noapaļotāka skaņa. To gan nevar teikt par saturu, tajā viss sēliskais tiešums un humors dzirksteļo vien. "Zinājit, ka jāiet luņģos (raudzībās)?", saka šai valodas telpā. Īpaši nosaukumi ir sēnēm - sviesta bekas dēvē par ļaņšukiem, savukārt, visas agrā pavasara sēnes ir čāpuki. Rudeņos ejam lāčukos(apšu bekās), un grozos var pielasīt gan sarkanos, gan melnos lāčus, ko citviet dēvē par bērzu bekām.

Sēlijai mazāk raksturīgā spilgtuma pamatos ir samērā lielā poļu kultūras un katoļticības ietekme. Varenī šīs konfesijas dievnami atrodas gan Dunavā, gan Rubeņos, gan Bebreņē un Dvietē, un dievkalpojumi poļu valodā šeit nav retums. Greznums sarunās un viesu uzņemšanā, taču sliktās lietas, atšķirībā no Dignājas telpas, netiks pateiktas tieši. Tām vajadzīgs pieklusināts tonis. Biedrības "Dvietes vīnogas" vadītāja Vanda Gronska saka: "Dvieteī ir tāda īpatnība: mēs varam ikdienā kasīties, bet, ja mums kaut kas kopīgi vajadzīgs izdarīt, tad visi iet un dara. Vajag tikai pateikt, kas vajadzīgs."

Sēļu dzīves un kultūras telpas

Sēlijas kultūrtelpā īpaša nozīme ir mazpilsētām, viensētām un vietējām kopienām, kas veido reģiona daudzveidīgo identitāti. Mazpilsētas ir raksturotas kā Sēlijas “pērles” — nelielas, savdabīgas un nozīmīgas vietas ar izteiktu vēsturisko raksturu, ainavisku pievilcību un kultūras tūrisma potenciālu. Tās kopā veido unikālu Sēlijas mazpilsētu tīklu. Savukārt vēl koncentrētāku vietas piederības izpausmi simbolizē Sēlijas salas — nelielas, savrupas kultūrtelpas, kurās īpaši spilgti saglabāties sēliskais dzīvesveids, lokālpatriotisms un kopienu spēks. Salas tēls saistās gan ar dabas ritmiem, īpaši palu laiku vietas paliene, kad viensētas kļūst par īstām salām, gan ar simbolisku nozīmi, katra vietējā kopiena ir kā atsevišķa sala ar savu stāstu, mantojumu un raksturu. “Mazo salu tīkls, viņš dod dzīvību visai Sēlijai... Varbūt tiešām Sēlijai pat ir labi, ka ir šīs lauku teritorijas, kurās notiek tāda dzīvība, un cilvēki neiet prom, bet uztur tādu asinsriti. [...] Sēlijas būtību, Sēlijas garšu. Tā garša, tas viss ir lauku novados”. Šajās salās saglabājas vietējās tradīcijas, dzimtu atmiņa, nemateriālais kultūras mantojums un spēcīga piederības sajūta. Tādēļ Sunākste, Dviete, Bebrene, Subate, Viesīte un citas vietas kļūst par savdabīgiem identitātes centriem, kuros vietējā piederība bieži ir tikpat spēcīga kā piederība visai Sēlijai. Sēlijas salas reprezentē Sēlijas kultūrtelpas tīklu kā savstarpēji saistītu un dzīvu kultūrtelpas “asinsriti”.¹⁶

“Riekstiņi” — Sēlijas viensēta ar vairāk nekā 200 gadus senu vēsturi atrodas Neretas pagasta teritorijā, 2,5 km no asfaltētā autoceļa P73 (Rīga - Nereta - Subate) klusā, paugurainā apvidū. No tās līdz tuvākajiem kaimiņiem mērojams krietns puskilometrs, kas šo vietu jau tīri novietojuma dēļ padara par sēļiem pievilcīgu — kaimiņi nav jāredz un jādzird.

“Riekstiņi” apvieno kā materiālo, tā nemateriālo Sēlijas kultūras mantojumu. Sētai joprojām saglabāties 19. gadsimtāveidols — Jāņa Jaunsudrabiņa slavenajā darbā „Baltā grāmata” attēlotā pasaule. Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs ir iekārtots “Riekstiņu” sētas saimniecības ēkā, muzeja pamatekspozīcija iepazīstina ar rakstnieka un gleznotāja dzīvi, te aplūkojamas viņa personīgās lietas, kā arī 19.–20.

Sēļa dzīves telpa ir vide, kur sēliskā identitāte veidojas ikdienas dzīvesveidā, ģimenes tradīcijās un paaudzēs pārmantotās attiecībās ar vietu. Tā nav tikai ģeogrāfiska telpa, bet dzīvs kultūras mantojums, kurā nozīmīga vieta ir dzimtajām mājām, pagalmam, apkārtnējam ainavai, dzimtai un ģimenes atmiņām.

Sēliskums visbiežāk sakņojas ģimenē, vecāku un vecvecāku dzīvesstāstos, darba ritmā, runas manierē, kustībās un attieksmē pret pasauli. No paaudzes paaudzē tiek nodotas ne tikai prasmes, bet arī raksturs, dzīves gudrība un piederības izjūta. Ikdienišķas darbības, piemēram, sēņošana un ogošana, pagalma kārtība, darba disciplīna, kopīga dziedāšana, satikšanās kapusvētkos.

Sēļa dzīves telpai raksturīgs klusums, pietāte, cieņa pret cilvēkiem un apkārtnējo vidi, kā arī iekšējs spēks un noturība. Šī vide veido cilvēku mērķtiecīgu, pašcieņas pilnu un garā stipru. Sēliskums rodas ciešā saiknē starp cilvēku un viņa dzīvesvietu, t.i., mājām, pagalmu, dzimtas zemi un vietējo kopienu.

Sēliskās identitātes stiprināšanā nozīmīgas bijušas arī personības un ģimenes autoritātes, kas uzturējušas pārliecību par Sēlija kā atsevišķu kultūrvēsturisku telpu. Tādēļ sēļa dzīves telpa Sēlijas kultūras kanonā raksturojama kā dabiska kopienas identitātes vide, kur cilvēks, ģimene, dzimta un vieta veido vienotu veselumu.

Viensēta “Riekstiņi”

gadsimta sākuma sadzīves priekšmeti, kas iegūti tuvākajā apkārtnē. Pastaigu takas „Riekstiņu” apkārtnē ved gar vietām, kas minētas „Baltās grāmatas” tēlojumos.

Apskatāma dzīvojamā ēka, klēts un vāgūzis, saimniecības ēka, kurai austrumu galā 1820. gada beigās piebūvēta saimniecības klēts. “Riekstiņu” ābeļdārzā ir simtgadīgas un vēl vecākas ābeles, tas sāks veidot 19. gs pirmajā pusē. Neretas novadā joprojām saglabājušās daudzas viensētas un vietvārdi — pauguru, upju un citu vietu nosaukumi, kuras Jaunsudrabiņš pieminējis Baltajā grāmatā.

Muzeja vadītājas Ilzes Līdumas personība ir nozīmīga sētas daļa. Ilze pati cēlusies no Jaunsudrabiņa dzimtas, un muzeju vada no tā dibināšanas 1967. gadā. Tā ir viņas aizrautība un

¹⁶ Ozoliņa, L. (2024) Nemateriālā kultūras mantojuma kopienu loma vietas identitātes konstruēšanā un reprezentācijā. Sēlijas vēsturiskās zemes piemērs.

lepnums, nevis tikai darbavieta. 2024.gadā Ilze Līduma saņēmusi Latvijas muzeju biedrības balvu par mūža ieguldījumu.

Par "Riekstiņiem" Ilze Līduma saka: "Ja runājam par nemateriālām vērtībām, tad Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs „Riekstiņi” ir īstā vieta, kur tās ieraudzīt. Uz muzeju taču braucam kā uz Baltās grāmatas „Mūsmājām”, vai ne? Tā ir Jaunsudrabiņa bērnu dienu pasaule, saglabājusi to laiku identitāti. Asociācijas veidojas nepārprotamas. Taču tīri no materiālā viedokļa Jānim Jaunsudrabiņam šeit

nekad nav piederējis nekas. Nevienā dzīves posmā. Šeit viņš pavadījis savu apzinīgo bērnību no trīs līdz deviņu gadu vecumam – sešus dzīves gadus. Un viņa māte nebūt nav bijusi saimniece, viņa dzīvoja kā vaļeniece un par dzīvošanu „Riekstiņos” atstrādājusi saimniekiem nolīgtās dienas. Un kurš vairs atceras materiālo „Riekstiņu” saimniekus? “Riekstiņi” ir Jaunsudrabiņa „Baltās grāmatas” mūsmājas un viņa bērnības pasaule. Paliekoša pāri laiku un varas maiņām.”

Virtuālā tūre

- https://visitaizkraukle.lv/muzeji_kolekcijas_un_izstazu_telpas/jana-jaunsudrabina-muzejs-riekstini

Meklēt avotos

- www.muzeji.lv
- <https://kulturasdati.lv/lv/muzeji/jana-jaunsudrabina-muzejs-riekstini>
- <https://selija.com/par-seliju/selijas-kopienas/neretas-kopiena/>

Bebrenes pagasta Putnusala – skrajciems (“sala”)

Putnusala ir neliels skrajciems Augšdaugavas novada Bebrenes pagastā, Dvietes senlejas labajā krastā pie Lāčupītes ietekas (ap 3 km no Bebrenes ciema). Tā ir viena no daudzajām Sēlijas “salām”, kuras veido vairākas viensētas, kas atrodas tuvu viena otrai, bet bez stingra plānojuma, kāds raksturīgs citiem ciemu tipiem (citas līdzīgas “salas” tuvējā apkārtnē – Zariņu, Pupiņu, Seiļu, Pūdānu u.c.). Bieži vien šādas “salas” pamatā ir paugurs, kas atrodas mitrā, mežainā vai purvainā apvidū. Uz tāda izteikta pacēluma atrodas arī Putnusala. No tuvējās apkārtnes to norobežo Dvietes paliene, kas pavasaros plaši pārplūst, un Lāčupīte ar tās dziļo, gravai līdzīgo ieleju.

Putnusala ir apdzīvota jau vairākus gadu tūkstošus, par ko liecina šeit atrastie krama un akmensrīki (kramanaži, kasīkļi, bultu un šķēpu uzgaļi, akmens cirvju fragmenti u.c. akmens laikmeta senlietas). Kopš vidējā dzelzs laikmeta Putnusala apdzīvota pastāvīgi, uz ko norāda ap 0,6 m biezs apmetnes kultūrlānis un tajā atrodamās ripas keramikas trauku lauskas un citas senlietas (zvejas

rīki, dzelzs kausēšanas krāsns sārņi, dzirnakmeņi, vērējamo vārpstiņu skriemeļi, bronzas rotaslietas u.c.). Spriežot pēc arheoloģiskajiem atradumiem, etnogrāfiskā mantojuma un vēsturiskajām ziņām, Putnusalu kopš dzelzs laikmeta apdzīvojuši sēļi un to pēcteči, kas runājuši augšzemnieku dialekta sēliskajā izloksnē un nodarbojušies ar zemkopību, lopkopību, aušanu, podniecību, dzelzs kausēšanu un zveju. Vienas senās dzimtas piederīgie Putnusalas “Atālos” dzīvo joprojām.

19. gadsimtā Putnusala piederēja Bebrenes muižnieku – grāfu Plāteru-Zībergu dzimtai. 19. gadsimta 70.-jos gados sākās tās viensētu un zemju izpirkšana un nonākšana zemnieku dzimtu īpašumā. Senākās Putnusalas dzimtas – Alekši, Gūgāni, Kolosovski, Kornači, Tamaņi, Vuškāni u.c. Mājavārdi Putnusalas saimniecībām tika doti tikai 20. gadsimta 30. gados. Bebrenes muižas dokumentos visām Putnusalas viensētām ir kopīgs nosaukums “Putni” un tās atšķir ar kārtas numuru. Kā neliela lauku apdzīvotā vieta Putnusala tiek attēlota topogrāfiskajās kartēs kopš 20. gadsimta

sākuma. Līdz 20. gs. 20-to gadu zemes reformai tās apbūvi veidoja sešas viensētas un atsevišķi stāvošas bezzemnieku būdas. Vēlāk trīs viensētas tika pārceltas uz savu zemes īpašumu attālākajiem nostūriem. Šobrīd Putnusalas vēsturisko apbūvi veido trīs senās viensētas – “Atāli”, “Luksti” un “Gulbji”, kur pirms 20 gadiem ierīkots Dvietes senlejas Vides informācijas centrs.

Kā vienojošs kultūrvēsturisks simbols Putnusalas centrā ir redzams koka krucifikss – Latvijas katoliskajiem apvidiem raksturīgs lauku kultūrainavas elements. Tas attēlots jau senākajās topogrāfiskajās kartēs un atjaunots 20. gadsimta 90-jos gados. Senākās ēkas Putnusalā, kas celtas 19. gadsimta vidū vai otrajā pusē un ir saglabājušās līdz mūsdienām, ir “Atālu” rija, kūts un klēts, un “Gulbju” dzīvojamā māja, pagrabs un kūts, kā arī daļa no “Lukstu” kūts. Senākā aka Putnusalā atrodas pie “Atāliem” un būvēta ar koka grodiem. Vēl nesenā pagātnē Putnusalā bija arī smēde un pirts, kas 20. gadsimta vidū tika nojauka un pārvesta uz Bebrene

centru. Pastāv nostāsts, ka Putnusalā senākos laikos darbojusies svētdienas skola apkārtnes bērniem, par kuru, iespējams, liecina zvans, kas atrasts Putnusalas centrā ceļa remonta laikā 2000. gadu sākumā.

Mūsdienās par Putnusalas senāko apdzīvotību un kultūrvēsturisko mantojumu liecina vairākas ekspozīcijas, kas apskatāmas Dvietes senlejas Vides informācijas centrā “Gulbji”, kā arī “Atālu” rijā, kur vienkopus savākti un izstādīti koka darbarīki un sadzīves priekšmeti no aptuveni 60 bijušajām viensētām Bebrene, Dvietes, Pilskalnes, Rubenes un Eglaines pagastos, pateicoties Bebrene pagasta novadpētniecei un audējai Ārijai Grubertei. Vēl jāpiemin, ka kopš 2005. gada Putnusalā darbojas Daugavpils Universitātes automātiskā meteoroloģisko novērojumu stacija ar šādu pašu nosaukumu.¹⁷

Subates vēsturiskais centrs

Subate ir tā Sēlijas mazpilsēta, kuras centrs visuzskatāmāk atspoguļo vēsturiskās zemes nacionālo un reliģisko daudzveidību, iedzīvotāju savstarpējo iecietību, spēju no atšķirīgām tradīcijām izveidot saskanīgu dzīves telpu.

Subate atrodas pašā Lietuvas robežas tuvumā, un pilsētiņu ieskauj divi ezeri – Mazais Subates ezers un Lielais Subates ezers, pie kam, daļa Lielā ezera jau atrodas Lietuvas teritorijā. Pilsētas vēsturiskais nosaukums tiek saistīts ar ebreju un poļu valodu ietekmi: “sabbath”, “sobota”, “sestdiena”.

Sestdienu tirgi un piecu konfesiju dievnami, 40 veikali, skolas, aptiekas, doktorāts – dzīve Subatē kopš tās dibināšanas 16.gs nogalē ir bijusi pievilcīga dažādiem ļaudīm. 17.gs konfesionālo nemieru laikā Gothards Ksavers Zībergs kopā ar saviem zemniekiem pārgāja katoļticībā un baznīcu nodeva katoļiem. Neapmierinātie luterāņi pārcēlās uz Prodes muižas īpašniekam H.F.Ostenam-Zakenam piederošo ezera otru krastu un nodibināja Jaunsubates miestu. 17. gadsimta beigās Subatē ieceļoja krievu vecticībnieki. 1680. gadā Vecsubate ieguva Magdeburgas pilsētas tiesības. Starp Vecsubates grāfu Zībergu un Prodes Ostenu-Zakenu noritēja nepārtraukta sacensība attīstības ziņā. 1685. gadā arī Jaunsubate kļuva par miestu ar tirgus tiesībām. 1894.gadā Jaunsubati un Vecsubati apvienoja, bet no jauna apvienotajai pilsētai

pilsētas tiesības piešķīra 1917. gadā.

Šobrīd Subates centru veido labiekārtots vēsturiskais tirgus laukums, tā tiešā tuvumā atrodas Subates Romas katoļu baznīca. Visskaistākā ainava, savukārt, vērojama no Subates Svētā Jura evaņģēliski luteriskās baznīcas kalna. Pilsētā atrodas Subates Vissvētās Dievmātes Patvēruma vecticībnieku lūgšanu nams, mūsdienīgākas reliģiskās izpausmes piedāvā “Miera nams”. Ebreju sinagogas tika iznīcinātas II Pasaules kara laikā, par šīs tautības klātbūtni Subatē liecina iespaidīga ebreju kapsēta.

Subates vēsturiskais centrs ir ietverts Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, akcentējot gan dievnamus, gan vēsturisko privātmāju apbūvi.

Kā atsevišķs kultūrvēsturisks objekts Subatē izceļama Svētā Jura evaņģēliski luteriskā baznīca. Tā ir ievērojams Latvijas baroka laikmeta arhitektūras piemineklis, vienīgā kulta celtnē Latvijā, kuras plāns un telpiskais risinājums tuvs 17. gs. beigās izplatītajai ideālā protestantu dievnama uzbūves koncepcijai. Baznīcas interjers pazīstams ar savu izcilo barokālo kokgriezumu iekārtas ansambli. Iekārta pieder pie plašas koka celtniecības tipoloģiskās grupas Dienvidlatvijas teritorijā – tā sauktās Subates loka meistara darbnīcas 18. gs. otrajā gadu desmitā.

¹⁷ Aprakstu sagatavoja Dāvis Gruberts Bebrene pagasta Putnusalas “Atālos”.

Meklēt avotos

- <https://enciklopedija.lv/skirkklis/256178-Subate>
- https://www.makslasvesture.lv/index.php/Subates_Pest%C4%ABt%C4%81ja_luter%C4%81%C5%86u_bazn%C4%ABca?parent=2117
- Ancāne, A. Subates luterāņu baznīcas būvvēsture un 17. Gs. ideālā protestantu dievnama koncepcijas aspekti tās arhitektoniskajā izveidē. Mākslas Vēsture un Teorija. Nr. 5, 2005, 5.-13. lpp

Tradicionālā amatniecība un prasmes

Zemnieku sēta “Ķiermeles”

Mazzalves pagastā atrodas Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis – zemnieku sēta “Ķiermeles”- 19. gadsimta vidus sēta, kas ilgstoši piederējusi mežsarga Ērika Mačiņa ģimenei. Tā ir viena no retajām vietām, kur autentiski saglabājusies Sēlijas amata prasmju un sadzīves elpa. Kādreiz uz Latvijas Etnogrāfisko brīvdabas muzeju Rīgā gatavojās pārvest visas zemnieku sētas ēkas, taču pārveda tikai veco riju. Mačiņu piecu cilvēku ģimenes attieksme bija ļāvusi visu tik pilnīgi saglabāt, ka sēta pārsteidza arī Eiropas Savienības kultūras mantojuma saglabāšanas vadošos ekspertus, kas 2006. gadā viesojās Mazzalves pagasta “Ķiermelēs”.

Jaunie “Ķiermeļu” saimnieki pēc sētas iegādes zem klēts atklāja iespaidīgu keramikas trauku depoziātu – līdz šim “Ķiermeļu” depoziāts tiek vērtēts kā Latvijā bagātākais. 2025. gadā Sēlijas amatnieki – podnieki un amatnieki, sadarbībā Latvijas Valsts nacionālā vēstures muzeja arheoloģijas departamenta pētnieci Baibu Dumpi veica

pamatīgu depoziāta analīzi, un rezultātā tika attīrītas, aprakstītas, datētas 73 podniecības izstrādājumu lauskas; izveidots izzinošs digitālais katalogs, kurā iekļauti 73 podniecības izstrādājumi; izgatavotas 40 saimniecības trauku replikas – atdarinājumi. Replikas tika izgatavotas Amatniecības centrā “Rūme” Zasā, tās izgatavoja 3 Sēlijas podnieki: Anda Svarāne, Anda Ozoliņa-Krūmiņa un Uldis Austrīņš. Viens replicēto trauku kolekcijas komplekts ir apskatāms “Ķiermelēs”.

Kopā ar veco riju, no “Ķiermelēm” uz Latvijas etnogrāfisko brīvdabas muzeju tika pārvesta arī skaidu plēšamā mašīna – unikāls jumiķa amata darba instruments. Māju saimnieki 2025. gadā ar Sēlijas kultūras programmas atbalstu izveidoja skaidu plēšamās mašīnas tehniskos rasējumus un tuvākajā laikā plāno izgatavot arī pašu iekārtu, lai “Ķiermelēs” uzskatāmi un izmēģināmi atgriežas senās amatu prasmes. Sēta ar katru gadu vairāk tiek atvērta sabiedrībai kā kultūrvieta un tradicionālā dzīvesveida un amatu prasmju glabātava.

Foto: 2024. gadā izgatavotās keramikas trauku replikas pēc
"Ķiermeļu" depožītā atrastajām lauskām.
Foto: no "Ķiermeļu" arhīva.

Meklēt avotos

- Aktuālākie notikumi, attēli no atjaunošanas darbiem un ziņas par izstādēm meklējamas Zemnieku Sēta Ķiermeles Facebook lapā.
- Reportāža par Mačiņu ģimenes dzīvi vēsturiskajā pieminekļī Apollo raksts "Dzīve pieminekļī".
- LTV sižets par keramikas trauku depožītu un trauku replicēšanu 2024. gadā.
- Oficiālā informācija par pieminekļa statusu un reģistrāciju [Mantojums.lv](https://mantojums.lv) profils.

Pilkalnes muižas plauktu graudu kalte

Pilkalnes muižas plauktu graudu kalte (atrodas Pilskalnes pagastā, netālu no Neretas) ir unikāls 18. gadsimta tehniskais piemineklis, kas tiek uzskatīts par vecāko un lielāko šāda veida būvi Latvijā un retumu Eiropas mērogā. Kaltē joprojām saglabājušās arī oriģinālās koka konstrukcijas un plaukti.

Pilkalnes muižā ir apskatāmas arī citas senas ēkas – 18. gadsimtā celts stallis un kalpu māja. Kad uz Pilkalnes muižu atnāca dzīvot Irma un

Valdis Tomsoni, pāri bija palikusi bija tikai kalpu māja, pussagrauta kūts, klēts un minētā graudu žāvēšanas vieta. Gandrīz no drupām Tomsoni atjaunoja senās ēkas un muižas atjaunošanas darbi turpinās aizvien. Bijušajā klētī ierīkota liela zāle, kur siltajā sezonā notiek dažādi pasākumi.

Zem lielākās ēkas jumta savulaik atradās kūts, klēts un kalte. Plauktu kalte atjaunota un ir pilnīgā darba kārtībā. Kaltes apakšējā stāvā atrodas masīva mūra krāsns, tā tika kurināta ar malku,

uzsildot gaisu un pašas krāsns sienas, kas ilgi saglabā siltumu un karstais gaiss cēlās augšup caur speciālām lūkām vai spraugām grīdā uz telpu, kur atrodas koka plauktu sistēma. Graudi tika izklāti plānā kārtā uz koka dēlīšu plauktiem, kas izvietoti cits virs cita. Vienmērīgs, mērens siltums plūda cauri graudu slāņiem. Lai graudi izžūtu vienmērīgi

un nesusastu, tos periodiski pārbēra no augšējiem plauktiem uz zemākiem vai pārcilāja ar koka lāpstām, bet mitrais gaiss tika izvadīts ārā no ēkas, nodrošinot nepārtrauktu gaisa apmaiņu. Šāda graudu žāvēšanas tehnoloģija nodrošina gan labas dīgtspējas saglabāšanu sēklas graudiem, gan labas graudu tehniskās īpašības maizes cepšanai.

Meklēt avotos

- Latvijas Sabiedriskais medijs (LSM/LR1): Raidījuma "Latvijas pērles" ieraksts, kurā saimnieks Valdis Tomsons detalizēti stāsta par kalti, tās darbības principiem un muižas vēsturi LR1 sižets.
- Historia.lv: Padziļināts vēsturisks apskats par Pilkalnes muižas centru, klēti un tajā iebūvēto plauktu kalti, papildināts ar plāniem no personīgajiem arhīviem un fotoattēliem Historia.lv profils.
- Tūrisma portāls "Visit Aizkraukle": Informācija par muižas apmeklējumu, vēsturisko fonu un kalti kā galveno apskates objektu VisitAizkraukle.lv.
- Kultūras dati: Valsts nozīmes informācija par muižas kompleksu, kur kalte minēta kā īpaši saglabājama saimniecības daļa Kulturasdati.lv.

Amatniecības centrs "Rūme"

Nozīmīgs Sēlijas tradicionālā mantojuma, jaunrades mākslas centrs ir 2010. gadā izveidotais amatniecības centrs "Rūme" Zasā, ar spēcīgām bērnu un jauniešu mākslas izglītības tradīcijām. Mākslinieces Anda un Ieva Svarānes bērnu mākslas izglītības saturā uzsver vietējās kultūrainavas un identitātes vērtības, to izpēti, kā arī kultūras mantojuma mūsdienīgu interpretāciju. Anda Svarāne kādā no intervijām min: "Kad saka "sēļu keramika", es vienmēr pasmaidu, jo tādas īsti nav. Ir

izrakti daži arheoloģiskie trauki, bet nevar teikt, ka tādi bija tikai sēļiem. Tu pats veido sēļu keramiku, vai tā ir daba vai sajūtas, bet ne jau kopējot kāda cita veikumu".¹⁸

Amatniecības centrs sadarbībā ar biedrību "Sēļu pūrs" sniedz ieskatu podnieka keramiķa, drēbnieka, ādas apstrādes un kokapstrādes amatu prasmēs. Ikdienā var ielūkoties keramikas meistara darbnīcā, savukārt tiekoties ar centra apmeklētājiem un arī ikdienā, centrā skan sēliskā izloksne.

Meklēt avotos

- Sēlijas identitāti meklējot: amatniecības paraugi LEBM krājumā: <https://youtu.be/zfuAzfrklUQ?si=0U5Ryq2uldvDvCIF>

¹⁸ Rožāne, K. (2020) No māla pikuča līdz greznam traukam. Pie keramikas mākslinieces Andas Svarānes Sēlijā. LSM.lv Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/kultura/tautas-maksa/no-mala-pikuca-lidz-greznam-traukam-pie-keramikas-makslinieces-andas-svaranes-selija.a353881/>

Senākie cimdi no Sēlijas novada datējami ar 19. gs., tie ir pieskaitāmi tā saucamajiem "līgavaiņa cimdiem". Tiem raksturīgs baltas vilnas dzijas pamats, un delnas daļā tos rotā krāsainas rakstu joslas, cimdu galos vairākās kārtās adītas bārkstis. Pirksti adīti no baltas vilnas dzijas. Pirkstaiņi adīti kā goda cimdi. Kopumā pirkstaiņus Augšzemē adījuši maz.

19. gs. vidū un otrajā pusē Augšzemē raksturīgi divkrāsaini dūraiņi ar klājošu rakstu. Cimda pamats tika adīts no baltas, nekrāsotas dzijas, bet raksts adīts no tumši zilās/mēļas, brūnas (aitas muguras krāsa) dzijas.

Augšzemes cimdus izplatīti bija tā saucamie lentveidīgie vaļņi, kurus neadīja ar piecām adatām, bet divām. Šādus vaļņus adīja ar dažādiem sarežģītiem vertikāliem rakstiem, ko nevarēja panākt, adot parastā veidā ar piecām adatām. Augšzemes cimdiem bieži vien bārkstis adītas virs peļu zobīņiem, tā radot divkāršu robojumu. Bārkstis adīja krāsainas, grupējot 3–4 posmā. 19. gs. 2. pusē cimdu rakstos strauji ievieš arī augu ornamentu, ko veido no ziediem un lapām. Arī Augšzemē šis ornamenta veids kļūst populārs. Vecākie ziedu raksti veidojas no trīsstūrīgiem un rombiem, attiecīgi mainot krāsas. Augšzemē raksturīgi arī saulīšu raksti.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā adītajos cimdos dominē divi krāsu salikumi: brūns pamats un balts vai sarkans raksts. Greznāki par pārējiem ir vīrieša rokai darinātie dūraiņi Saukā, kas adīti ar 3 krāsu dzijām. Vēlākā laikā 20. gs. pirmajā ceturksnī adītie cimdi savu novada specifiku daļēji zaudējuši. Tie vairs nav izteikti goda cimdi. Cimdi, kuri ir krāsaināki, ir jaunāki – tuvāk mūsdienām. Šiem cimdiem raksturīgi dažādi rozīgie toņi, tumši zaļš un tumši violets.

Cimdi vienlaikus bija gan ziedojums, gan dāvana – cimdu dāvināšana bija neatņemama lielāko dzīves godu sastāvdaļa. Tos dāvināja kāzu, kristību un bērnu rituālos, lai nodrošinātu svētību un labklājību. Kāzu tradīcijā līgavas pūrs tika mērīts cimdu pāros. Meitai pirms kāzām bija jānoada pat vairāki desmiti cimdu pāru, ko kāzu dienā dāvināja vīra radniekiem, kāzu amatvīriem un muzikantiem. Cimdi tika doti kā pateicība par darbu vai palīdzību. Cimdu rakstos ir arī maģiskā aizsardzība. Tajos ieadītās etniskās zīmes – Māras krusts, Jumis, Laimas slotiņa, Zvaigzne – kalpoja kā aizsardzības simboli pret ļaunumu un nelaimēm. Cimdi tika ziedoti arī dabas spēkiem, piemēram, metot akā, krāsnī vai kūtī, lai izlūgtos svētību mājlopiem vai ražai.¹⁹

Sēlijas tradicionālā mūzika

Rotāšanas dziesmas

Viena no savdabīgākajām un skaistākajām Sēlijas kultūrtelpas izpausmēm ir pavasara rotāšana, ko 19. gs. beigās ekspedīcijās atzīmēja latviešu tradicionālās mūzikas vācējs Jurjānu Andrejs. Sēlijas rotāšanai raksturīga asa sekundu burdona daudzbalssība, kas parasti skandēta pavasara vakaros, kad "gaiss vēl ir ļoti mitrs, un kokiem nav lapu, tāpēc īpaši labi Sēlpils maziem pakalniem bagātajā dabā atskan pantu galu izsaukumi 'jai' un 'ja', atbalsojoties līdz pat piecām reizēm".²⁰ Ņemot vērā, ka Sēlijas daudzbalssīgās rotāšanas tradīcijai un skanējumam nav audio ierakstu, to atdzīvināja

Latvijas Kultūras akadēmijas tradicionālās dziedāšanas grupa "Saucējas". Grupas dibinātāja Iveta Tāle pētīja rotāšanas tradīciju, dodoties pa pēdām Jurjānu Andrejam un Emilim Melngailim, apkopoja satikto teicēju stāstus, senās fotogrāfijas, ko papildināja valodnieces Maijas Poišas dziesmu vārdu pieraksts sēļu izloksnē un etnomuzikoloģes Ievas Tihovskas izpētes materiāls. Rezultātā 2012. gadā tika izdots grupas disks "Dziediet, meitas, vokorā. Sēlpils un Vārnavas folklorā", kas tajā pašā gadā saņēma Latvijas mūzikas ierakstu gada balvu. Sēlijas rotāšanas tradīcija ir dzīva, jo ikgadēji

¹⁹ No kataloga "Bebrenes cimdus" priekšvārda. Izdevējs biedrība "Spole", 2026.

²⁰ Mētra, I. (2012). "Piedzīvot sēlisko pavasari". Kompaktdisks "Dziediet meitas vokorā". Laikraksts "Latvietis". Nr. 226, 2012. gada 24. oktobris. Pieejams: <https://www.laikraksts.com/raksti/raksts.php?KursRaksts=2889>

tā norisinās autentiskā laikā un brīvdabā Sēlpilī, "Boļānu" saimniecības pļavās. Sēļu tradicionālā mūzikas grupa "Krāce" pievērsusies sēļu folkloras tradīciju izzināšanai un popularizēšanai, tostarp, pavasara rotāšanās dziesmu pētniecībai.

Rotāšanas dziesmas dziedāja tikai ārā. Īstais rotāšanas laiks bija no lapu saplaukšanas līdz vasaras svētkiem, vēlākais – Jāņiem. Šis dziedāšanas veids nav iespējams bez daudz balsības. Rotātāju pulkā jābūt: saucējam, atlocītājiem, vilcējiem.

"Dziesmu vārdus teikušas divas rotātājas – viena sīki, otra reši, rupji, pie roto, roto visas citas iekrīt līdz dūkdamas. Sīki rotātāja itin skaņa ārdīga, locīt locīdama, visai pulkai cauri dzirdoša valodiņa un balsi izteic dziesmas vārdus. Rupji rotātāja arī tā pat vārdus izteic un loka, bet tai nav tik grūti." (Jurjāns, 1903, 36)

Saukas dziedāšanas svētki 1871. gadā tiek uzskatīti par pašiem pirmajiem lokālajiem dziesmu svētkiem Sēlijā (un vieniem no pirmajiem Latvijā), kas notika vēl pirms I Vispārīgajiem dziesmu svētkiem. Tos organizēja vietējais skolotājs un dzejnieks Ansis Līventāls.

Dziedāšanas svētki Sunākstē ir nozīmīga tradīcija, kas aizsākusies neilgi pēc Pirmajiem vispārīgajiem latviešu dziedāšanas svētkiem. 1873. gada augustā Sunākstes mācītājmuižā notika Augškurzemes (Augšzemes) novada dziedāšanas svētki. Svētki 1873. gadā noritēja trīs daļās: dievkalpojums un dziedāšana baznīcā, godināšana pie latviešu laicīgs literatūras pamatlicēja G. F. Stendera (Vecā Stendera) kapa un kopkoncerts mācītājmuižas birtalā. Šie bija pirmie lokālie dziesmu svētki ārpus Rīgas, kas notika tikai divus mēnešus pēc Pirmajiem vispārīgajiem latviešu dziedāšanas svētkiem. Tajos piedalījās astoņi kori no tuvējās apkārtnes (Neretas, Saukas u.c.). Sunākste joprojām tiek uzskatīta par

Anda Svarāne stāsta: "Pašam dziedātājam jābūt labi trenētam, ar nostiprinātu elpošanas tehniku, jo skaņas jāvelk ļoti gari, brīžiem uzaudzējot maksimālu skaļumu. Kad sāk skanēt sekundas, tad dziedātājs sevī jūt iekšēju vibrāciju, tādu kā skaņas ņirbēšanu vai virsskaņu. Sekundas savu fenomenālo skanējumu parāda tikai tad, ja dziedātāji ļoti precīzi saskaņojuši balsis, t.i. skaņu intervālus, ja tie nosvārstās, sekunda vairs neizskanēs. Šī dziedāšanas veida apguve prasa laiku un zināmas iemaņas, arī vajadzīgo dziedātāju skaitu. Iespējams, tādēļ rotāšana nav tik daudz saglabājusies līdz mūsdienām, un šodien sēļu tradicionālie dziedātāji un folkloras kopas šo dziedāšanas veidu maz praktizē."

Rotāšanas dziesmas

vienu no latviešu kordziedāšanas šūpuļiem Sēlijā, kur vēsturiskais 1873. gada notikums kalpo par pamatu mūsdienu svētkiem.

Sēlijas koru aktivitātes Vīgantes muižas parkā sākās jau 1920. gadu sākumā. Pirmie oficiālie dziedāšanas svētki Staburagā notika 1924. gada 24. jūnijā. To virsdiriģents bija leģendārais Teodors Reiters. Līdz pat 1960. gadiem Staburags un Vīgantes parks bija viena no populārākajām svētku norises vietām Latvijā, pulcējot tūkstošiem dalībnieku un skatītāju. Pēdējais vērienīgais Dziedāšanas svētku koncerts pie paša Staburaga notika 1965. gada 27. jūnijā. 1966. gadā, uzceļot Pļaviņu HES, vēsturiskā estrādes vieta un Staburaga klints tika appludināta.

Mūsdienās dziedāšanas svētku tradīciju turpina Tautas mākslas svētki "Sēlija rotā", ko katru otro gadu rīko Sēlijas novadu pašvaldības sadarbībā ar pilsonisko sabiedrību, katru reizi izvēloties citu svētku norises vietu.

Foto: Sunākstes dziedāšanas svētku 150 gadadienai veltītie
"Dziedāšanas svētki Sunākstē", 2023. gadā.
Foto autors: Baiba Skaba. Foto avots: laikraksts "Staburags".

Meklēt avotos

- Laikrakstā "Baltijas Vēstnesis" (1871. gada 23. augusta numurā) atrodams plašs ziņojums par Saukas dziedāšanas svētkiem. Tajā aprakstīta svētku norise, koru uzstāšanās un skolotāja Anša Līventāla loma to organizēšanā.
- Laikrakstā "Baltijas Vēstnesis" (1873. gada 5. septembra numurs) publicēts detalizēts apraksts par 1873. gada 26. augusta dziedāšanas svētku norisēm Sunākstē. Rakstā aprakstīts gājiens uz Vecā Stendera kapu un koncerts mācītājmuižas birzī.
- Laikraksta "Latvijas Vēstnesis" (1924. gada 28. jūnija numurs) rakstā "Dziesmu svētki Staburagā" detalizēti aprakstīta svētku norise, uzsverot, ka piedalījušies 18 kori ar aptuveni 600 dziedātājiem un virsdiriģents bijis Teodors Reiters.
- Valentīna Bērzkalna fundamentālais pētījums - grāmata "Latviešu dziesmu svētku vēsture: 1864–1940" (izdota ASV, 1965, pieejama digitāli Dziesmu svētku krātuvē).

Pētera Barisona daiļrade

Pētera Barisona daiļrade ir neatņemama latviešu mūzikas zelta fonda sastāvdaļa, bet viņa dziesma "Dziesmai šodien liela diena" ir kļuvusi par neoficiālu Dziesmu svētku himnu, iemiesojot tautas vienotību un svētku pacēlumu. Bez kora dziesmām "Zilie sapņu kalni" un "Latvijā" nav iedomājams neviens klasisks Latvijas kora repertuārs. Viņa mūzikā romantisma tradīcijas sastopas ar polifonisku vijīgumu un dzidru faktūru, radot emocionāli patiesu un cildenu skanējumu. Barisona mūzikas pamatā bieži jūtams Sēlijas ainavu miers un dabas tēli, piemēram, simfoniskajā svītā "Ziedu vija".

Pēc izglītības iegūšanas vietējā skolā, 1920. gadu sākumā viņš neilgu laiku strādāja par skolotāju Sēlpils pamatskolā, strādājot Sēlijā, aktīvi iesaistījās vietējā kultūras dzīvē — vadīja korus un iesaistījās teātra izrāžu rīkošanā, rakstot tām muzikālos pavadījumus.

1926. gadā Barisons oficiāli ieguva mūzikas skolotāja tiesības pēc mācībām Ernesta Vignera Fonoloģijas institūtā, taču drīz pēc tam viņa profesionālais ceļš veda uz studijām Latvijas Konservatorijā Rīgā, kur lielāko daļu sava mūža nostrādāja Latvijas Valsts konservatorijā, vadot kompozīcijas katedru.

Pēteris Barisons sarakstījis divas simfonijas un trīs kantātes, kas izceļas ar krāšņām harmonijām un spilgtu melodiju. Barisons bija profesors Latvijas Valsts konservatorijā, kur vadīja kompozīcijas katedru un diriģēšanas klasi, audzinot jaunās

mūziķu paaudzes.

Sēlija nebija tikai komponista dzimtene, bet arī galvenais iedvesmas avots. 1979. gadā P. Barisona ģimenes dzimtajās mājās Skudrās (mūsdienās Staburaga pagastā) ir atklāta komponistam veltīta piemiņas istaba un ekspozīcija. Simboliska piemiņas vieta ir Barisona priede, pie kuras komponists pēkšņi mira, dodoties nolikt ziedus pie mātes kapa.

Foto: Pēteris Barisons

Foto glabātājs: Jāzeps Vītola Latvijas Mūzikas akadēmija

Meklēt avotos

- Mūzikas video: "Dziesmai šodien liela diena". XXVII Vispārējie latviešu Dziesmu un XVII Deju svētki | Noslēguma koncerts "Kopā Augšup" 2023. gada 9. jūlijā. Latvijas Televīzijas youtube kontā: <https://youtu.be/oX1orzLcY6s?list=RDoX1orzLcY6s>
- Audio ieraksti: CD, Pēteris Barisons. Trīs Prelūdijas. Otrā simfonija "Romantiskā" (Liepājas simfoniskais orķestris, diriģents Gintars Rinkevičs), LMIC/SKANI, 132, Rīga, 2022.
- Kudiņš J. Latvijas Nacionālās enciklopēdijas šķirklis "Pēteris Barisons" <https://enciklopedija.lv/skirklis/173271-P%C4%93teris-Barisons>
- Barisons, P., Pa pagātnes tekām / dienasgrāmata, rakstīta no 1915. līdz 1947. gadam, Jūrmala, Praktiskā grāmata, 2007.
- Viduleja, L., Gaišās stīgas. Pētera Barisona dzīves un daiļrades lappuses, Rīga, Latvijas Valsts izdevniecība, 1963.

Sēlijas nozīmīgas personības

Gothards Frīdrihs Stenders jeb Vecais Stenders

Viņa nozīmīgākais ieguldījums Latvijas kultūrā saistīts ar latviešu reliģiskās, laicīgās un izglītojošās literatūras reformēšanu, zinātņu popularizēšanu, īpaši izceļot ābece – "Jauna ABC un lasīšanas mācība" (1782) un "Bildu ābice" (1787), kā arī dabaszinātnēm un dabas filozofiju veltīto darbu "Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas" (1774), kas tiek uzskatīta par pirmo zemnieku enciklopēdiju un vienu no nozīmīgākajiem tautas apgaismības sasniegumiem 18. gadsimtā.

Dzimis 1714. gada 27. augustā mācītāja ģimenē Lašu, tagadējā Eglaines pagastā, mācījies I. Bauera privātskolā Subatē. Studējis Jēnā un Hallē (Vācijā). Atgriežoties Sēlijā, 1766. gadā Stenders kļuva par palīgmācītāju Sēlpils un Sunākstes draudzē, no 1769. gada līdz mūža beigām bija Sunākstes draudzes mācītājs.

Liela nozīme bija Stendera pētījumiem latviešu valodniecībā. Viņa grāmata "Jauna pilnīgāka latviešu gramatika" (1761, 1763) līdzās lingvistiskām studijām ietvēra literārus darbus latviešu valodā, folkloras materiālus, ievadu latviešu poētikā. Uzmanības vērts ir manuskriptā saglabājis Stendera apcerējums "Maģijas atslēga" (Clavis Magiae, 1794), kurā Stenders izklāsta savas mūža nogalē gūtās atziņas alķīmijas pētījumos.

Papildus literārajai un reliģiskajai darbībai Stenders nodarbojies arī ar zinātņi. Tā, piemēram, traktātā "Jaunā globusa apraksts" (Beschreibung der neuen Erdkugel, 1766) viņš aprakstīja globusu izgatavošanu, savukārt traktātā "Ērta veļas mazgājamā mašīna" (Die bequeme Waschmaschine, 1766) viņš piedāvāja paša izstrādātu veļas mazgājamās mašīnas modeli. Šis "Stendera veļasmašīnas" modelis ir apskatāms gan Stendera kabinetā Viesītes muzejā "Sēlija", gan Stendera muzejā Eglainē.

Stendera vietas Sēlijā.

Eglaine. Eglainē par Stendera piemiņu rūpējas biedrība "Stendera novadnieki. Lašu mācītājmuižā ir aplūkojams Induļa Folkmaņa veidotais piemiņas akmens Stenderam, taču dzīvos stāstus iespējams noklausīties, apmeklējot muzeju, kas izveidots dižā novadnieka dzimšanas vietā, mācītājmuižā.

Sunākste. Stenderu dzimtas piemiņa tiek kopta Sunākstē, ciemata centrā ir uzstādīts tēlnieka Franča Sokolovska piemiņas akmens un 2014. gadā – Visvalža Asara veidota piemiņas zīme.

Sunākstes Baltā baznīca ir iesvētīta 1829. gadā, tajā kalpojis Vecā Stendera mazdēls Johans Kristiāns Stenders, viņa dēls un mazdēls. 1989. gadā pie baznīcas atklāja piemiņas akmeni Vecajam

Stenderam ar uzrakstu no "Augstās gudrības grāmatas". Blakus baznīcai atrodas jaunā kapsēta, bet otrpus ceļam "Stendera kalniņš" ar veco kapsētu, kurā atrodas Vecā Stendera kapavieta. No vecās kapsētas līdz bijušajai mācītājmuižas vietai izveidota Stendera ābece taka. Taka izveidota 2014. gada pavasarī par godu Vecā Stendera 300 gadu jubilejai. Stendera mantojuma saglabāšanā Sunākstē liela loma ir "Stendera biedrībai", kas dibināta 2017. gada 20. jūlijā. Biedrība sadarbojas gan ar Sunākstes kopienu, gan luterāņu draudzi, lai uzturētu lielās personības mantojumu dzīvu.

Viesīte. Viesītes muzejā "Sēlija" Paula Stradiņa

skolā ir izveidots Vecā Stendera kabinets. Šeit apskatāmi materiāli par Stenderu dzimtu, kā arī Stendera veļasmašīnas modelis.

Nākotnē. 2026. gadā biedrības "Vidusdaugavas NVO centrs" uzsāka starpvalstu sadarbības projektu „Stendera kods. Inovācijas tūrismā un uzņēmējdarbībā”. Tā mērķis ir interpretēt Gotharda Frīdriha Stendera personības atstāto mantojumu, radot inovatīvu starptautisku tūrisma maršrutu un stiprinot uzņēmējdarbību Jēkabpils novada, Aizkraukles novada un Augšdaugavas novada Sēlijas daļā.

Meklēt avotos

- <https://www.literatura.lv/en/persons/gothards-fridrihs-stenders>
- <https://enciklopedija.lv/skirklis/30924-Gothards-Fr%C4%ABdrihs-Stenders>
- Grudule Māra, "Gothards Frīdrihs Stenders (1714–1796) un apgaismība Baltijā Eiropas kontekstā", LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta apgāds 2018., Rīga

Stradiņu dzimta

Stradiņu dzimtas trīs paaudzēs ar savu daudzpusību un neatlaidīgo Sēlijas popularizēšanu ir simbols inteliģences lielajai lomai jebkuras teritorijas atdzimšanā.

Medicīnas doktors Pauls Stradiņš (1896–1958) dzimis Viesītē (Eķengrāvē /Āžu miestā). Pauls Stradiņš ir klīniskās onkoloģijas pamatlicējs Latvijā, Latvijas Universitātes profesors. Dibinātais Vēža slimnīcu (1939; tagad Onkoloģijas centrs), Rīgas 2. medicīnas skolu (1939; tagad LU Paula Stradiņa Medicīnas koledža), kā arī Medicīnas vēstures muzeju (1944), kura kolekciju vāca visu savu mūžu.

Latviešu fizikāļķīmiķis, zinātņu vēsturnieks un sabiedriskais darbinieks Jānis Stradiņš (10.12.1933. 29.11.2019.) ir īpaši svarīga personība Sēlijas vēsturiskās zemes pētniecībā un sabiedriskās apziņas formēšanās procesā.

2005.–2009. gadā J. Stradiņš bija valsts pētījumu programmas "Letonika" padomes priekšsēdētājs;

2008.–2015. gadā Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošais pētnieks. Kopš 1991. gada arī Latvijas Medicīnas akadēmijas Vēstures institūta darbinieks. Rīgas Stradiņa universitātes Goda doktors (2007).

J. Stradiņš bija Eiropas Zinātņu un mākslu akadēmijas (European Academy of Sciences and Arts) un Vācu Dabas pētnieku akadēmijas Leopoldina īstenais loceklis. Viņš bija arī vairāku citu zinātņu akadēmiju ārvalstu loceklis, Latvijas un daudzu valstu zinātnisko un sabiedrisko biedrību un asociāciju biedrs, goda biedrs un goda prezidents. J. Stradiņš ir autors vai līdzautors septiņām grāmatām un vairāk nekā 330 zinātniskajām publikācijām ķīmijā, kā arī 20 grāmatām un vairāk nekā 270 zinātniskajām publikācijām zinātnes vēsturē.

No 1987. gada aktīvi iesaistījās valsts neatkarības atjaunošanas notikumos, Latvijas valsts simbolikas atjaunošanā.

Viņš uzņēmās iniciatīvu Sēlijas novada vēstures un mūsdienu problēmu aktualizēšanā. Pēc viņa ierosmes ir uzsākta Sēlijas kongresu kustība, izveidots un iesvētīts Sēlijas karogs. J. Stradiņš atzīts par vienu no redzamākajām sava laika personībām.

Kardiologs, Sirds ķirurģijas centra vadītājs, profesors Pēteris Stradiņš (1971.)

Rīgas Stradiņa universitātes profesors, medicīnas zinātņu doktors, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis. 2022. gadā viņam piešķirta vectēva Paula Stradiņa vārdā nosauktā balva medicīnā par izcilu ieguldījumu sirds ķirurģijas attīstībā, kā arī par nozīmīgu devumu Stradiņu dzimtas garīgā mantojuma saglabāšanā.

Pēteris Stradiņš turpina tēva uzsākto Sēlijas pētīšanas un popularizēšanas darbu. Viņš ir viens no "Stendera biedrības" dibinātājiem un valdes locekļiem, aktīvi iesaistās Stendera takas izveidē, Sunākstes baltās baznīcas apkārtnes labiekārtošanā. "Stendera biedrības" veikums ir viedvietas "Gaismas vārti" izveide Sunākstē.

Pateicoties Pētera Stradiņa iniciatīvai, 2025. gadā tika iedibināta Sēlijas diena, kas turpmāk tiks atzīmēta 22. maijā. Ciešā sadarbībā ar Sēlijas

pilsonisko sabiedrību tiek turpināta Sēlijas kongresu kustība, 2026. gadā norisināsies XII Sēlijas kongress. Kopš 2020. gada Latvijas Nacionālajā bibliotēkā norisinās Jāņa Stradiņa akadēmiskie lasījumi.

Stradiņu dzimtas vietas Sēlijā:

Viedvieta "Gaismas vārti" Sunākstē.

Skulpturālās grupas objekta autors ir Gunārs Feldbergs, tā veltīta akadēmiķa Jāņa Stradiņa piemiņai, vienlaikus godinot Gothardu Frīdrihu Stenderu un apgaismības idejas.

Paula Stradiņa skola Viesītē.

Paula Stradiņa piemiņas ekspozīcija atrodas bijušajā Eķengrāves pagastskolā, kas celta 1880. gadā. Te nokristīts un pamatskolā mācījies profesors Pauls Stradiņš. Viņa kabinetā skatāmi priekšmeti, kas stāsta par Paulu Stradiņu kā izcilu personību, gara aristokrātu, vienkāršu un atsaucīgu cilvēku. Ekspozīciju ir izveidojis un uztur Viesītes muzejs "Sēlija".

Paula Stradiņa dzimtā māja Viesītē.

Profesora dzimās mājas vietā, skvērā pie Viesītes vidusskolas 1987. gadā atklāts tēlnieka Kārļa Jansona veidots piemineklis. Piemiņas plāksnes atrodas pie nama Rīgas ielā 14, kurā profesors dzīvoja bērnībā.

Foto: Profesors Pauls Stradiņš. 20. gs. 50. gadu vidus.
Fotogrāfijas apakšdaļā veltījuma uzraksts ar P. Stradiņa parakstu
Veronikai Rozenbahai.

Fotogrāfs nezināms. Avots: Rīgas Stradiņa universitāte.
Atrodams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/243251-Pauls-Stradi%C5%86%C5%A1>

Foto: Nīna un Pauls Stradiņi ar meitām Irēnu un Maiju ciemos
pie vecākiem Viesītē. Ap 1930. gadu. Sēž no kreisās: aukle (vārds
nezināms), P. Stradiņa māte Māre, tēvs Jānis ar mazmeitu Irēnu,
dzīvesbiedre Nīna ar meitu Maiju, 2. rindā – nezināma, māsa Minna,
Pauls Stradiņš.

Fotogrāfs nezināms, avots: Stradiņu ģimenes arhīvs.
Atrodams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/243251-Pauls-Stradi%C5%86%C5%A1>

Meklēt avotos

- <https://enciklopedija.lv/skirklis/243251-Pauls-Stradi%C5%86%C5%A1>
- <https://enciklopedija.lv/skirklis/24953-J%C4%81nis-Stradi%C5%86%C5%A1>
- www.muzejsselija.lv

Jānis Jaunsudrabiņš

Jānis Jaunsudrabiņš ir tas Latvijas literāts, kura darbi lasītājam atklāj tieši Sēliju – latviešu literatūras zelta fonda romāns “Baltā grāmata” ataino Neretas apkārtnes dabu, tradīcijas un valodu kā dzidrs laika un telpas spogulis. Turklāt, Jaunsudrabiņš ir arī spilgts mākslinieks. Viņa lakoniskās ilustrācijas, gluži tāpat kā tēlainais vārds, veido neatņemamu Sēlijas kultūrtelpas daļu arī šodien.

Jānis Jaunsudrabiņš dzimis kalpu ģimenē. Triju gadu vecumā zaudēja tēvu; ar māti pārcēlās uz “Riekstiņu” mājām pie mātes vecākiem. Jaunsudrabiņa literārā un mākslinieciskā darbība ir bijusi vienlīdz intensīva, no 1905. līdz 1941. gadam viņš piedalījies vairāk nekā 37 izstādēs.

1911. gadā periodikā pirmo reizi iespieda “Baltās grāmatas” tēlojumus, savukārt grāmatā izdeva garo stāstu “Aija”. 1914. gadā J. Jaunsudrabiņš pabeidza darbu pie bērnības atmiņu tēlojumu grāmatas “Baltā grāmata”.

1915. gadā ar ģimeni Pirmā pasaules kara laikā devās bēgļu gaitās uz Ziemeļkaukāzu, 1918. gadā atgriezās Latvijā, tapa vairāki literārie darbi. 1919. gadā bija viens no mākslinieku biedrības “Neatkarīgo mākslinieku vienība” dibinātājiem un tās pirmais priekšsēdētājs. 1941. gadā kļuva par Rakstnieku savienības biedru. Strādāja kā gleznotājs un grafiķis, zīmēja vākus daudzām savām, arī Raiņa, Aspazijas, Kārļa Skalbes u. c. autoru grāmatām.

1944. gadā devās trimdā, mūža nogali pavadījis Vācijā.

“Baltā grāmata”, triloģija “Aija” un romāns “Jaunsaimnieks un velns” latviešu rakstniecības krājumā ieņem goda vietu starp prozas darbiem. “Baltā grāmata” un triloģija “Aija” ir iekļautas Latvijas kultūras kanonā. Latvijas kultūras kanonā iekļautas arī Jaunsudrabiņa “Baltās grāmatas” ilustrācijas, un viņš ir vienīgā persona, kura šai kanonā ietverta divas reizes.

Jāņa Jaunsudrabiņa vietas Sēlijā.

Jāņa Jaunsudrabiņa muzejs „Riekstiņi”
Aizkraukles novada Neretas pagastā iekārtots senas zemnieku sētas saimniecības ēkā, kas atspoguļo agrāko laiku tradīcijas un amatniecības prasmes Sēlijas novadā. Muzeju no 1967. gada vada Ilze Līduma, kura pati ir cēlusies no Jaunsudrabiņa dzimtas.

Jānis Jaunsudrabiņš dzīves un daiļrades nospiedumus atstājis arī Sēlijas tālākajā austrumu pagastā Kaplavā. No 1935. līdz 1937. gadam viņš apmeties **Kaplavas pagasta “Braģišķos”**. Šajā laikā tapušas divi romāni «Neskaties saulē» un romāns “Augšzemnieki”, kas attēloja saimnieku dzīves uzplaukumu Sēlijā. Tajās minēto varoņu pēctečus var mēģināt saskatīt vietējā ciematā, jo autors rakstot esot iedvesmojies no vietējiem iedzīvotājiem. Kaplavas bibliotēkā ir izveidota rakstnieka piemiņas istaba.

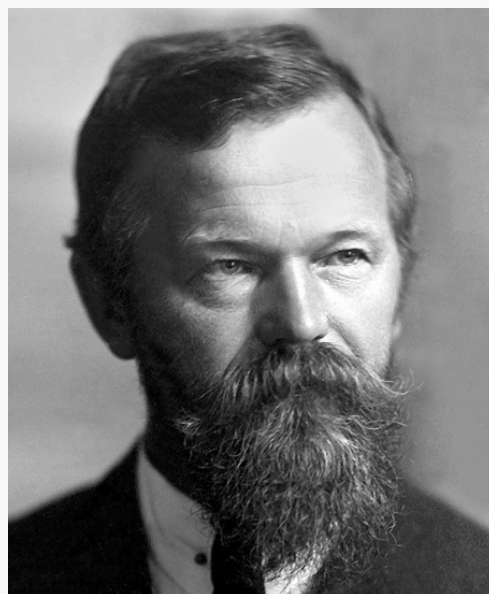

Foto: Jānis Jaunsudrabiņš

Avots: Latviešu rakstniecība biogrāfijās, Rīga: Zinātne, 2003.
Atrodams: <https://www.literatura.lv/personas/janis-jaunsudrabins>

Meklēt avotos

- <https://www.literatura.lv/personas/janis-jaunsudrabs>
- <https://enciklopedija.lv/skirkli/36203-J%C4%81nis-Jaunsudrabi%C5%86%C5%A1>
- <https://kulturaskanons.lv/archive/jaunsudrabs/>
- <https://kulturaskanons.lv/archive/janis-jaunsudrabs/>

Sēlijas dabas ainava

Atbūda – piektais gadalaiks

Mazo upju pavasara pali, ko izraisa lielāku upju ūdens masas atplūšana augšup, Sēlijā aizvien tiek saukta vecvārdā – par atbūdu. Parasti tas notiek pavasarī (martā vai aprīlī), taču atkarībā no laikapstākļiem tas var sākties arī neierasti agri vai atkārtoties vairākos viļņos. Atbūda ir iecienīts laiks laivotājiem un putnu vērotājiem, jo applūdušās pļavas kļūst par nozīmīgu atpūtas vietu gājputniem.

Vislielākā atbūdas teritorija ir Dvietes palīene (īpaši, Dvietes Lukstos), kur Daugavas ūdeņi, sastopoties ar pavasara straumēm, “atduras” un liek Dvietes upei plūst pretējā virzienā, taču nereti atbūda ir arī citur Sēlijā. Piektais gadalaiks bieži viesojas arī Susejas palieņu pļavās, Susejas upes krastos veidojas plaši applūdumi, ko vietējie mēdz dēvēt par “Sēlijas mazjūru”. Bebrene un Pilskalnes pagastos atbūda nav ierobežota tikai ar Dvietes dabas parka robežām; tā aptver plašāku reģionu, ieskaitot Bebrene un Pilskalnes apkārtni, kur mazākās upītes un meliorācijas grāvji nespēj novadīt Daugavas “atpakaļ ejošo” ūdeni. Plaši applūdumi regulāri novērojami arī citviet

Augšdaugavas novadā, kur Daugavas līkumi un zemās palienes pļavas pavasaros pārvēršas par pagaidu ezeriem. Tā kā llūkste ir cieši saistīta ar Dvietes palieņu sistēmu, tās lejteces pļavas arī piedzīvo būtisku ūdens līmeņa celšanos, radot atbūdai raksturīgo ainavu.

Pēdējos gados atbūdas laiks Sēlijā pulcē lielu skaitu laivotāju gan Dvietes palienē, gan Susejas palieņu pļavās, tādējādi kalpojot kā vietējo pakalpojumu sniedzēju “sildītājs”. Vietējiem iedzīvotājiem, kas paaudzēs dzīvo applūstošajās teritorijās, ir sava, īpaša dzīvesziņa, kā pielāgoties un sadzīvot ar ik pavasari uzplūstošajiem ūdeņiem. Lielākā daļa Sēlijas cilvēku zina un novērtē gan palieņu pļavu lomu daudzveidīgu biotopu uzturēšanā, gan kā migrējošo un ligzdojošo putnu, kukaiņu un lielo savvaļas dzīvnieku mājvietu, gan kā unikālu, īslaicīgi vērojamu ainavu. Atbūda ir atsevišķs notikums, patiešām – piektais gadalaiks, kas pelnījis savu īpašu atkāpi ikdienas un saviesīgās sarunās.

Meklēt avotos

- Dvietes dabas parka mājaslapa informē par Dvietes palienes atjaunošanu un tās nozīmi bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā.
- Latvijas Dabas fonda brošūra “Pali, plūdi, palienes” sniedz ieskatu ne tikai atbūdas veidošanās procesā, bet arī palieņu nozīmē bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā.
- Raksts “Vides vēstis” “Atbūda laiks Dvietes Lukstos” stāsta tieši par Dvietes palieni.
- Kopienas sadarbības tīkla “Sēlijas salas” [videofilmā “Sēlijas ceļi”](#) var vērot atbūdu gan no putna lidojuma, gan no laivas.

Mazie ceļi – paugurvalnis

Dzīvošana vai viesošanās Sēlijā vienmēr būs saistīta ar mazajiem, likumotajiem zemes ceļiem, kas savieno vēl aizvien mazskaitlīgos asfaltētos valsts nozīmes ceļus gar Daugavu un gar Lietuvas pierobežu. Labos ceļa un laika apstākļos izbrauciens pa mazajiem Sēlijas ceļiem ir ainaviska ekskursija un bauda acīm, nevis nokļūšana no punkta A punktā B. Maigas, lēzenas līnijas, liela biotopu daudzveidība, negaidītas ainavas aiz katra ceļa līkuma un gaismu spēles – dabiskais paugurvalņa reljefs veido dzīvas, vienmēr mainīgas bildes gan vietējiem, gan viesiem.

“Ainava Sēlijā ir nesabojāta ar industrializācijas, lielās lauksaimniecības elementiem. Lielās Sēlijas iedzīvotāju sāpes – sliktā ceļu infrastruktūra, kas kavē ekonomisko attīstību, ir devušas arī savu labumu. Sēlijā gandrīz nekur nav taisnu ceļu, maģistrāļu, pārvadu un barjeru. Cilvēki kustas dabiski – kā ūdens, kā asinis, kā gaisa plūsma starp pakalniem un koku puduriem. Tā ir nenovērtējama cilvēku un dabas sinerģijas bagātība, ko vairums Sēlijas cilvēku patiešām apzinās. Sēlijā jābrauc lēni, sliktos laikapstākļos mazie ceļi vietām ir pavisam neizbraucami. Toties - katrs ceļa posms ir gleznains, daudzveidīgs un interesants”, teikts pētījumā “Sēlija. Sākums ir šodien”.

Sēlijas paugurvalnis ir unikāla dabas teritorija, kas ietilpst Augšzemes augstienē, viena no vizuāli izteismīgākajām Latvijas reljefa formām, kuras veidošanos noteikusi ledāja darbība un tā dinamika pēdējā ledus laikmeta noslēgumā. Tas radies vēlā Vislas apledošanas noslēguma posmā, kad ledājiem

atkāpjoties, to starpā uzkrājās milzīgs daudzums nogulumu. Paugurvalnis pēc savas būtības ir gala morēnu pauguraine jeb Viesītes morēnu valnis, kas šķērso reģionu no ziemeļrietumiem uz dienvidaustrumiem. Paugurvalnim raksturīgi izstiepti paguri jeb drumlini, kā arī osi – šauras, vaļņveidīgas grēdas, īpaši izceļas Zilkalnes paguru masīvs ap Sunāksti, kas ir viena no augstākajām paugurvalņa daļām.

Paugurvalņa reljefs stiepjas paralēli Daugavai, augstākais tā punkts ir Ormaņkalns Elkšņu pagastā (167 metru virs jūras līmeņa), tā ieplakās izveidojušies daudzskaitlīgie Sēlijas purvi, ezeri un upes, kas pieder pie Lielupes un Daugavas baseiniem. Paugurvalnis balsta arī Sēlijas pilskalnus un senās apmetnes, tādējādi lielā mērā nosakot arī politiski sabiedrisko dzīvi Sēlijas vēsturiskajā zemē.

Dabiskos cilvēku kustības ceļus vislielākā mērā nosakavietasreljefsuniezupamats.Mazie,likumotie un dažādos gadalaikos atšķirīgi izbraucamie ceļi lielā mērā veido gan Sēlijā dzīvojošo cilvēku saskarsmes kultūru, gan attieksmi pret lietām, ko nevar ietekmēt, gan dzīvošanu viensētu puduros – salās (skrajciemos).

Ainava ietekmējusi Sēlijas iedzīvotāju skaistuma izjūtu un estētiku, kā arī aizvien ietekmē saimniekošanu – zemnieku saimniecības ir relatīvi nelielas, tajās valda lielāka dažādība, ir daudz gaļas liellopu un aitu ganāmpulku, kas ganoties “kopj” ainavu.

Meklēt avotos

- Kopienas sadarbības tīkla “Sēlijas salas” izveidotā videofilma “Sēlijas ceļi” sniedz iespēju doties pa Sēlijas mazajiem ceļiem cauri paugurvalnim visos četros gadalaikos, novērtējot gan ainavisko krāšņumu, gan dabas bagātību daudzveidību.
- Vikipēdija (Sēlijas paugurvalnis): Sniedz pamatinformāciju par paugurvalņa zemes virsu, ģeoloģisko izcelsmi un arheoloģiju.
- Letonika.lv Piedāvā detalizētus šķirkļus par reģiona pagastiem (piemēram, Sēlpils pagastu) un to ģeogrāfisko novietojumu paugurvalņa teritorijā.

Tumšās debesis – “No Piena ceļa nākuši”

Sēļu ciešā tuvība ar dabu piešķir īpašu, sakrālu nozīmi arī tumšajām debesīm. Sēlijas viensētniekam grūti iztēloties, ka skaidrā naktī pie debesīm var būt redzamas vien dažas zvaigznes. Šeit zvaigžņu ir tūkstošiem, un Piena ceļa gaišais viducis vienmēr ir labi redzams. Kad Sēlija sāka uzņemt vairāk viesu no citām valstīm, šejienieši bija pat nedaudz izbrīnīti par viesu sajūsmu. Vai tad var būt citādi? Ja ir skaidras debesis – ir tūkstošiem zvaigžņu, tas taču pats par sevi saprotams.

Arheoloģiskā rota “Zvaigžņu sakta” un mītiskajā domāšanā iedzīvojušies tumši zilā villaine ar bronzas pusgredzeniem kā debess jums, ko sēļu cilts sievietes nesušas uz saviem pleciem. “Sēlijas sudraba” galvenā cildinājuma zīme – sudraba rotadata, kurā apvienots gan “Zvaigžņu sakta” siluets, gan dziedošā vilka galva... leģenda par sēļu nolaišanos no Piena ceļa tieši Daugavas kreisajā krastā – šie ar zvaigžņotajām debesīm saistītie simboli veido lielu daļu Sēlijas vēsturiskās zemes identitātes. Lielā mērā šī “dziļo debesu” sajūta ir vietējo iedzīvotāju kopienas stāsts.

Taču, gaismas nepiesārņotām debesīm ir arī tūrismu, eksaktās zinātnes un izglītības veicināšanas potenciāls, kas pagaidām nav vēl pietiekami likts lietā.

Plašie mežu masīvi un purvi kalpo kā dabiski šķēršļi gaismas izplatībai no nelielajām apdzīvotajām vietām. Debesu apgabalos virs apdzīvotu vietu

trijstūriem Ancene – Slate – Tadenava un Greķāni – Kacīte – Aizpurvi, vidējais gaismas piesārņojuma mērījums ir 0.174 mcd/m² - kas atbilst Bortle 2. klases vērtējumam: ļoti tumšas, neskartas nakts debesis. Šāda vērtība norāda uz minimālu gaismas piesārņojumu, kas nodrošina lielisku Piena Ceļa redzamību. Cilvēka acs Sēlijas debesīs var redzēt pat vājākās zvaigznes, ko pilsētnieki nekad neierauga. Bez īpašas optikas ir saskatāmas arī Andromēdas galaktika (M31) un Trīsstūra galaktika (M33).

Paaugstinātas saules aktivitātes gados (piemēram, 2025. un 2026. gados) Latvijā redzamās ziemeļblāzmas ar neapbruņotu aci varēja vērot kā ļoti spilgtas un izteiksmīgas. Arī Mēness aptumsumu novērošanai Sēlijas tumšās debesis ir izcili piemērotas.

Sēlija ir lieliska vieta gan romantiskai, gan “zinātniskai” nakts debesu vērošanai, un tuvākā nākotnē būtu jāmeklē iespējas izcelt tieši šos aspektus, piesaistīt cilvēkus un finanšu resursus izglītības un zinātnes projektiem, kuros būtiska ir gaismas piesārņojuma neesamība. Latvijā ir vietas, kas jau izmanto līdzīgus labvēlīgus apstākļus. Piemēram, Lielzeltiņu observatorija Kurzemē ir pazīstama ar savām tumšajām debesīm, un Sēlijas dienvidu daļa dēļ mazāka iedzīvotāju blīvuma piedāvā līdzvērtīgu vai pat labāku “tumšo debesu” kvalitāti.

Meklēt avotos

- Gaismas piesārņojuma un mērījumu kartes.
- Augstas izšķirtspējas satelītattēli, kas vizuāli uzskatāmi parāda mākslīgā apgaismojuma izplatību visā pasaulē.
- Raidījumu cikls par 12 Sēlijas kopienām [“No Piena ceļa nākuši. Sēlija - identitāte”](#).

RĪCĪBU KARTE

Rainis / Jānis Pliekšāns	46	Viesītes muzejs "Sēlija"	67
Jānis Akuraters	47	Neretas novadpētniecības muzejs	68
Aleksandrs Grīns	48	Pirmā pasaules kara muzejs Medumos	69
Velta Toma	49	Stikānu ģimenes privātkolekcija Medumos	70
Velta Kalčiņa	50	Amatu māja "Rūķīši"	71
Valdemārs Ancītis	51	Sēļu sēta "Gulbji"	72
Jānis Veselis	52	Bebrenes "Māras"	73
Lūcija Ķuzāne	53	Dignājas novadpētniecības muzejtelpa "Laipa"	74
Mirdza Kļava	54	Kaldabruņas "Pļavas muzejs"	75
Imants Auziņš	55	Valda Kalnieša senlietu kolekcija	
Mārtiņš Bruņenieks	56	"Solis sendienās"	76
Alma Ancelāne	57	Konrādija Degro senlietu kolekcija	77
Ansis Līventāls	58	Arvīds Žilinskis	78
Alfrēds Goba	59	Ādolfs Kaktiņš	79
Līvu Jurka	60	Arvīds Klišāns	80
Valdis	61	Armīns fon Gerkāns	81
Valdis Kupris	62	Andrievs Ezergailis	82
Roberts Antinis	63	Heinrihs Strods	83
Alberts Prande	64	Alberts Varoslavāns	84
Jozs Mikēns	65	Pauls Sukatnieks	85
Mikēnu dzimta		Jānis Braslis	86
Sēlijas kultūrtelpa	66	Aleksandrs Dauge	87

Rainis / Jānis Pliekšāns (1865–1929)

levērojamākais latviešu literāts, dzejnieks un dramaturgs.

Dzimis Dunavas pagasta Tadenavas "Vārslavānos", Tadenavā pavadījis pirmos trīs dzīves gadus.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamības līmenis vērtējams kā ļoti labs. Jēkabpils novada Dunavas pagastā darbojas Raiņa muzejs "Tadenava" ar mūsdienīgu un kvalitatīvu ekspozīciju. "Tadenavā" norisinās pasākumi, muzejs ir labi apmeklēts.

Augšdaugavas novada Kalkūnes pagastā darbojas Raiņa māja "Berķenele", piedāvājot izzinošas ekskursijas un plašam apmeklētāju lokam saistošu ekspozīciju. Jēkabpils novada Rubenes ciema parkā atrodas tēlnieka Kārļa Baumaņa veidots Raiņa piemineklis.

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Memoriālo muzeju apvienība;
Augšdaugavas novada Kultūras pārvalde;
Rubenes pagasta pārvalde;
Biedrība "BeKas".

Iespējas un ieteikumi

Uzturēt esošo situāciju, stiprināt sadarbību starp Raiņa vietām Sēlijā, radot plašāku, visu vēsturiskās zemes teritoriju aptverošu kontekstu. Kultūrtūrisma maršrutu izveide, Raiņa mazāk zināmo daiļrades aspektu interpretācija mūsdienu kultūrvidē, dramaturģijas darbu izmantošana amatiereteātru repertuārā, u.c.

Jānis Akuraters (1876–1937)

Dzejnieks, rakstnieks. Dzimis Jēkabpils novada Dignājas pagasta "Jaunzemjos". Arī viņa vēlākā dzīvesvieta "Beitāni" atrodas Dignājas, tagadējā Ābeļu pagastā. Rakstnieka literārajos tekstos sastopami gan Sēlijas vietvārdi, gan sēlisko izlokšņu areālam raksturīgas vārdformas.

Par populārāko, lasītāko, biežāk publicēto Akuratera darbu kļuvis stāsts – atmiņas zīmējums – "Kalpa zēna vasara". Romānu – "Pēteris Danga" un "Ugunīgi ziedi" autors. No norvēģu valodas tulkojis Henrika Ibsena lugas "Brands" un "Pērs Gints".

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā vērtējams kā viduvējs. Plaši pieejama un kvalitatīva ekspozīcija ir skatāma Jāņa Akuratera muzejā Rīgā.

Sēlijā par mantojuma saglabāšanu rūpējas gan Akurateru dzimta, gan Jēkabpils novada Ābeļu pagasta pārvalde un kultūras darbinieki. Regulāri norisinās dzimtas salidojumi "Jaunzemju" mājās, kur atrodas Akuratera ozols un piemiņas akmens. Tradicionāli ir Akuratera daiļradei veltīti pasākumi, kas iesaista visas Sēlijas iedzīvotājus.

Ābeļu pagasta centrā Brodos ir izveidota Jāņa Akuratera daiļrades taka. Takā ir pieejama informācija par rakstnieka daiļradi un dzīves gaitām. Šīs takas izveidē nozīmīga loma ir Ābeļu pagasta skolotājam un novadpētniekam Arnoldam Jakubovskim (1932. - 2021.). Stendos izmantoti Arnolda Jakubovska apkopotie materiāli, fotogrāfijas.

Digitāli: <https://www.jgb.lv/lv/novada-kalendars/akuraters-janis/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada pašvaldība,
Jēkabpils novada Kultūras pārvalde,
Ābeļu pagasta pārvalde un kultūras nams;
Jāņa Akuratera dzimta.

Iespējas un ieteikumi

Sēlijā pieejamā informācija par Jāni Akurateru ir samērā skopa un vispārīga, tas attiecināms arī uz pašvaldību uzturētajiem digitālajiem informācijas avotiem. Ziņas un pielietojums kultūras pasākumos ir vairāk epizodisks, balstīts privātās iniciatīvās. Pie tam, šīm iniciatīvām samērā bieži trūkst kvalitatīva izpildījuma.

Ieteicams būtiski uzlabot informatīvo telpu, ietverot vairāk ziņu par Akuratera literāro darbību. Nozīmīgs uzdevums ir Akuratera takas estētiskās un izziņas vērtības uzlabošana, saskaņā ar viņa daiļrades estētiku un vērtībām, kā arī mūsdienu prasībām.

Aleksandrs Grīns (1895–1941)

Dzimis Jēkabpils novada Biržu (tagad Kalna pagasta) "Ziedos".

Rakstnieks, romānu "Dvēseļu putenis", "Zemes atjaunotāji", "Tobago", "Trīs vanagi", triloģijas "Saderinātie" - "Pelēkais jātnieks", "Sarkanais jātnieks" un "Melnais jātnieks" autors.

"Zemes atjaunotājos" lasītājs atpazīs Dignājas, Kalna, Rubenes pagastus. Tas spilgti ataino Sēlijas zemi, tās cilvēku raksturus un iespējamus notikumus Ziemeļu kara un tam sekojošā Lielā mēra laikā.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamības līmenis ir viduvējs. Parks ir veidots kā apskates vieta, taču trūkst informatīvās daļas pieejamības, kā arī rakstnieka daiļrades pielietojuma mūsdienu kultūrvidē.

Jēkabpils novada Kalna pagastā ir izveidots Aleksandra Grīna parks. Parkā izveidoti četri vides objekti, kas tapuši pēc Aleksandra Grīna literāro darbu motīviem, – trīs strēlnieku silueti un trijstūris ar latvju zīmēm – veltīts darbam "Dvēseļu putenis", apaļa arka, kas simbolizē romānu "Nameja gredzens", skulptūra "Saderinātie", kas atainota kā trīs dažādu krāsu liesmas, simbolizējot triloģijas trīs daļas "Pelēkais jātnieks", "Sarkanais jātnieks" un "Melnais jātnieks", kā arī lāča siluets ar lāča ķepas nospiedumu, kas veidots, iedvesmojoties no darba "Zemes atjaunotāji". Parkā atrodas A. Grīnam veltīts piemiņas akmens.

Slates pagasta Lūcānu kapos atrodas Grīnu dzimtas kapavieta.

Parkam blakus esošajā Kalna pagasta doktorāta ēkā izveidoti Aleksandram Grīnam veltīti informatīvie stendi. Šīs ekspozīcijas pieejamības iespējas ir neskaidras. Aleksandra Grīna mantojums saturiski tiek izmantots Grīna parkā organizētajos pasākumos, kā arī Leimaņu tautas nama organizētajos pasākumos. Tomēr tas tiek darīts epizodiski, trūkst padziļinātas, plašāku sabiedrību aptverošas izpratnes par šī mantojuma ietekmi uz Sēlijas uztveri, vēstures izpratni.

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada pašvaldība,
Jēkabpils novada Kultūras pārvalde,
Leimaņu tautas nams;
Biedrība "Aleksandra Grīna fonds".

Iespējas un ieteikumi

Uzlabojama Grīnam veltītās ekspozīcijas pieejamība un atbilstoši mūsdienu prasībām papildināms tās saturs. Tās uzturēšanai nosakāma skaidra atbildība un resursi.

Ieteicams veidot Grīna lasījumus, diskusijas par vēsturisko romānu interpretācijām, to salāgošanu ar vēstures faktiem. Romāna "Zemes atjaunotāji" sižets paver plašas iespējas pārgājienu, dabas tūrisma maršrutu izveidē.

Velta Toma (1912–1999)

Dzejniece un rakstniece, dzimusi Aizkraukles novada Neretas pagasta "Šausmānu" mājās. Deviņu dzejas grāmatu un romāna "Aldaune" autore. 1948. gadā emigrējusi uz Kanādu, viņas radošā darbība norisinājusies trimdā, taču Sēlijas un Latvijas noskaņas šajos darbos ir dominējošas.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Saturiskā informācija un daiļrades iekļaušana mūsdienu kultūrvidē vērtējama kā laba. Neretas pagasta "Ķesteru" kapos atrodas Veltas Tomas kapavieta un piemineklis. Neretas pagasta kultūras darbinieki un "Jāņa Jaunsudrabiņa biedrība" organizē piemiņas pasākumus, literāros konkursus un izstādes. Informācija par Veltu Tomu ir ietverta gan Neretas novadpētniecības muzeja ekspozīcijā, gan Jāņa Jaunsudrabiņa muzeja "Riekstiņi" ekspozīcijā, gan Neretas Tūrisma informācijas punkta vizuālajā noformējumā un satura pieejamībā.

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Neretas apvienības kultūras darbinieki, pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Aizkraukles novada Neretas apvienības teritorijā Veltas Tomas mantojums ir atpazīstams un kvalitatīvi tiek pielietots lokālās kultūrvides veidošanā. Dzejnieces mantojuma popularizēšanai būtu nepieciešams plašāks teritoriālais pārklājums, atpazīstamība visas Sēlijas mērogā.

Velta Kalčiņa (1931–2025)

Dzejniece un rakstniece, dzimusi Jēkabpils apriņķa Mēmeles pagasta "Būtaniškās". Mācījusies Gricgales pamatskolā un Neretas vidusskolā. 12 dzejoļu grāmatu un romānu "Te biju es" un "Savvaļas ganībās" autore. Viņas dzejai raksturīgs filozofiska ievirze, koncentrēšanās uz cilvēka iekšējo pasauli.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieejamā informācija Sēlijā ir nepietiekama. Vienīgā fiziskā norāde par Veltas Kalčiņas personību ir redzama Neretas Tūrisma informācijas punkta vizuālajā noformējumā. Neliels izziņas materiālu daudzums rodams Neretas muzejā. Skopa ir arī Sēlijas digitālajā telpā pieejamā informācija:

<https://www.jpbb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/kaltina-velta/>

<https://www.facebook.com/NeretasTIP/posts/pfbid02BiPADdoSid8nkBLegvaZ3gYfai55Lj1zuFSV2spUdSBqPyhsXqJkBjt1vsvvLfwwl>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Neretas pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Būtiski palielināma šīs personības literārā mantojuma atpazīstamība Sēlijā. Dzeju ieteicams izmantot lasījumos, plašāku pasākumu scenāriju izstrādē.
Palielināma fiziskās informācijas pieejamība tieši Neretā un Gricgalē.
Uzlabojama Sēlijas digitālajā telpā pieejamās informācijas apjoms.
Veltas Kalčiņas daiļrades popularizēšana ir atzīmējama kā aktuāla tēma Sēlijas Kultūras programmas projektu izstrādē.

Valdemārs Ancītis (1921–2006)

Literatūras vēsturnieks, bibliogrāfs un rakstnieks. Dzimis Aknīstes pagasta "Ancīšos". 1967. gadā iznāk V. Ancīša pirmā grāmata "Bagāti gadi", kopš tā laika viņš ir sarakstījis, sastādījis un rediģējis vairāk nekā 30 grāmatu. V. Ancīša darbības lauks bijis plašs – daiļliteratūra, literatūras vēsture, novadpētniecība, folklorā.

Novadpētniecībā nozīmīga ir V. Ancīša rakstītā "Sēlijas grāmata" (1999), "Cieceres, Ventas un Vadakstes krastos" (vairākos sējumos, 1992-1996), "Aknīstes grāmata" (2007). Atzīmējot Krišjāņa Barona 150. gadskārtu, V. Ancītis ar referātiem par folkloru apbraukājis visu Latviju. Viņa balss bieži dzirdēta radiofonā. Būdams baltu valodnieks, laikrakstos rakstījis par pareizu latviešu valodas lietošanu. Rakstījis arī par teoloģiskiem jautājumiem.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamības līmenis vērtējams kā labs. Jēkabpils novada Aknīstes bibliotēka 2007.gadā ir nosaukta Valdemāra Ancīša vārdā. Bibliotēkā izveidota novadpētniecības ekspozīcija, tajā ietverta informācija par Valdemāru Ancīti. Ekspozīciju uztur un demonstrē zinoša speciāliste Līga Jaujeniece.

Digitāli:

<https://www.jpbl.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/ancitis-valdemars/?timestamp=1774944418297>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Valdemāra Ancīša Aknīstes bibliotēka.

Iespējas un ieteikumi

Saglabāt situāciju esošajā līmenī. Pieejamā informācija ir izmantojama izglītības, tai skaitā mūžizglītības, novadpētniecības, sēlisko izlokšņu pētniecības jomās.

Jānis Veselis (1896—1962)

Jānis Veselis ir dzejnieks, dramaturgs un prozaīķis, arī teātra kritiķis un tulkotājs. Darbojies daudzu periodisko izdevumu redakcijās Latvijā un trimdā. Literāro devumu veido astoņas īsprozas grāmatas, divpadsmit romāni, trīs dzejas krājumi, atkārtoti teiksmu izdevumi, divi lugu un divi eseju krājumi, divas monogrāfiskas grāmatas un autobiogrāfisks darbs "Teiksmas par manu mūžu" (1956). Latviešu rakstniecībā ienesis latviešu folklorā balstītu latvju teiksmu žanru.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieejamā informācija Sēlijā ir salīdzinoši laba. Izziņas materiāli atrodas Neretas novadpētniecības muzejā, kā arī Jāņa Jaunsudrabiņa muzeja "Riekstiņi" ekspozīcijā, tiek organizēti rakstniekam veltīti pasākumi. Jāņa Veseļa piemiņas akmens atrodas netālu no viņa dzimtajām mājām "Āņiem" Aizkraukles novada Pilskalnes pagastā.

Digitāli:

<https://www.facebook.com/100070008863005/posts/1244855327858084/>

<https://enciklopedija.lv/skirklis/189137-J%C4%81nis-Veselis>

<https://www.literatura.lv/personas/janis-veselis>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas novadpētniecības muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Neretas un Pilskalnes nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Saglabāt esošo situāciju lokāli, tomēr Veseļa literārais mantojums vairāk integrējams Sēlijas mēroga kultūras pasākumos.

Lūcija Ķuzāne (30.10.1927—13.05.2025)

Dzimusi Aizkraukles novada Pilskalnes pagasta "Medņos". Kopš 1983.gada vasarās dzīvojusi Gricgales krogā, Aizkraukles rajona Pilskalnē. Vairāk nekā 20 grāmatu autore, liela daļa literārā mantojuma veltīta Sēlijai, Neretai, Pilskalnei. Pēdējos gados grāmatas tapušas sadarbībā ar Neretas rakstnieci un novadpētnieci Lidiju Ozoliņu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība un autores atpazīstamība Sēlijā vērtējama kā laba. Lūcijas Ķuzānes mantojumu Gricgalē uztur biedrība "Upmales mantinieki" Lidijas Ozoliņas vadībā. Gricgales krogā norisinās literāri, kultūrvēsturiski sabiedriskie pasākumi, telpas ir atvērtas tūristiem. Neretas novadpētniecības muzejā atrodas Lūcijai Ķuzānei veltīti materiāli, norādes arī Neretas Tūrisma informācijas punktā.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/kuzane-lucija/>

<https://www.literatura.lv/personas/lucija-kuzane>

<https://novadpetnieciba.aizkraukle.lv/novadnieki/k-k/lucija-kuzane/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas novadpētniecības muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Biedrība "Upmales mantinieki";
Neretas un Pilskalnes nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Lūcijas Ķuzānes mantojums šobrīd Sēlijā ir labi atpazīstams un tiek uzturēts. Taču risku rada šo darbību ilgtermiņa nodrošinājums, jo lielā mērā to veic neliela nevalstiska organizācija. Atpazīstamības nodrošinājums aktualizējams turpmāko piecu gadu periodā, risināmi papildus resursu pieejamības jautājumi.

Mirdza Kļava (17.09.1924—29.08.2019)

Rakstniece Mirdza Kļava, īstajā vārdā Mirdza Grigule, dzimusi Aizkraukles novada Neretas pagasta "Lieluņķēnos". Rakstījusi dažādos žanros galvenokārt bērniem. Par darbiem "Baltā ziema", "Raibā vasara", "Vāverēns Toms un viņa draugi" saņēmusi Pastariņa prēmiju (1988). Neretas puse ar tās dabu, cilvēkiem un mierīgo lauku ritmu caurvij viņas stāstus un noskaņu, īpaši bērniem veltītajos darbos.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Rakstnieces mantojuma atpazīstamība Sēlijā ir neliela. Informācija atrodama Neretas Tūrisma informācijas punktā, neliels materiālu daudzums arī Neretas muzejā.

Sēlijā notiekošie pasākumi, kas veltīti bērnu literatūrai, pamatā tiek saistīti ar Raiņa bērnu dzeju, to norises vieta koncentrētas Raiņa muzejā "Tadenava". Mirdzas Kļavas daiļrade šajos pasākumos faktiski netiek izmantota, tā ļoti nedaudz parādās arī skolu programmās.

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/personas/mirdza-klava>

<https://www.facebook.com/NeretasTIP/posts/>

[pfbid02q1eW9LWGWrJQb16BM7vo3zQ6LQy3eYjxS7qgSpU8hBEtbgx7Q84JukjUjz7ZnXbHI](https://www.facebook.com/NeretasTIP/posts/pfbid02q1eW9LWGWrJQb16BM7vo3zQ6LQy3eYjxS7qgSpU8hBEtbgx7Q84JukjUjz7ZnXbHI)

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas novadpētniecības muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Neretas nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Mirdzas Kļavas literāro mantojumu ieteicams plašāk izmantot bērnu literatūrai veltītajos pasākumos, lasītprasmes veicināšanas aktivitātēs. Rakstnieces daiļradei iespējams veltīt arī Dzejas dienu perioda pasākumus.

Imants Auziņš (13.11.1937—21.08.2013)

Dzimis Aizkraukles novada Zalves pagasta "Auziņos", mācījies Zāvē un Neretā, studijas latviešu valodā un literatūrā absolvējis Latvijas Universitātē.

Imants Auziņš bija viena no spilgtākajām liriskās dzejas balsīm latviešu literatūrā. Bijis ievērojams atdzejotājs, kas latviešu valodā iedzīvinājis krievu, ukraiņu, lietuviešu, čehu, baltkrievu un citu tautu dzejnieku darbus. Auziņa dzeja tulkota vairāk nekā 15 valodās.

Kopumā Imanta Auziņa radošajā mūžā tapušas ap 40 grāmatas. Saņēmis Triju Zvaigžņu ordeni, kā arī Mūža stipendiju.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Literārā mantojuma atpazīstamība tiek nodrošināta, taču informācijas pieejamība vērtējama kā viduvēja.

Imantam Auziņam veltīta piemiņas istaba ir apskatāma Lielzalves muižā. Informācija pieejama arī Neretas tūrisma informācijas punktā.

Piemiņas istabu Lielzalves muižā ar ļoti ierobežotiem resursiem ir izveidojusi un uztur biedrība "Sēļu klubs". Biedrība organizē arī dzejnieka daiļradei veltītus pasākumus. Tomēr muižas telpas ir sliktā tehniskā stāvoklī, tām nav nodrošināta apkure, kā arī mitruma izolācija. Biedrības līdzekļi ir ļoti ierobežoti, un Latvijā atzīta literāta piemiņas uzturēšana plašā mērogā un augstā kvalitātē tomēr nav iespējama tikai ar nelielas nevalstiskās organizācijas spēkiem.

Digitāli:

<https://novadpetnieciba.aizkraukle.lv/novadnieki/a/auzins-imants/>

<https://www.literatura.lv/personas/imants-auzins>

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/auzins-imants/>

<https://www.facebook.com/NeretasTIP/posts/-neretas-person%C4%ABbas-imants-auzi%C5%86%C5%A1latvie%C5%A1u-dzejnieks-atdzejot%C4%81js-literat%C5%ABrkriti%C4%B7i/122236467218266680/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Biedrība "Sēļu klubs";
Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas novadpētniecības muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts.

Iespējas un ieteikumi

Nepieciešams pievērst uzmanību dzejnieka piemiņas istabas, kā arī Lielzalves muižas ēkas tehniskajam stāvoklim. Būtiski svarīgi ir ieguldījumi telpu renovācijā, kā arī mūsdienu prasībām atbilstošas ekspozīcijas izveidē. Biedrība ir izdarījusi iespējami labāko, ieguldot nozīmīgu brīvprātīgo darbu. Tomēr ilgtspējīgai un kvalitatīvai mantojuma saglabāšanai un pieejamībai ir nepieciešami finanšu ieguldījumi, ko būtu iespējams nodrošināt valsts un pašvaldības līmenī. Tāpat izskatāmas iespējas piesaistīt LEADER projektu resursus kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai.

Mārtiņš Bruņenieks (24.11.1866—27.07.1950)

Dzimis Jēkabpils novada Saukas pagasta

“Caunāros”. Rakstnieks, pedagogs, filologs. Studējis Maskavas universitātē slāvu filoloģiju (1888–1892). No 1892. gada bijis ģimnāzijas skolotājs Rīgā, līdz 1939. gadam bijis ģimnāzijas skolotājs Jēkabpilī, no 1944. gada vācu valodas lektors un profesors Latvijas Valsts universitātē. Sarakstījis “Anglijas civilizācijas vēsturi”, latviešu un vācu valodas mācību grāmatas, nodarbojies ar latviešu mitoloģijas pētīšanu. Publicējis rakstus par mitoloģiju periodikā un arī atsevišķas brošūras. Mitoloģijas pētīšanā izmantojis salīdzināmo valodniecību.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācija pieejama tikai digitālā formātā, nav piemiņas vietu vai materiālu krātuves.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/brunenieks-martins/>

<https://www.literatura.lv/personas/martins-brunenieks>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde,

Jēkabpils novada bibliotēkas,

Saukas pagasta bibliotēka.

Iespējas un ieteikumi

Nemot vērā mantojuma specifiku, ieteicams izmantot pētījumus, vēsturei un latviešu mitoloģijai veltītos pasākumus. Izskatāma iespēja izvietot vienotu materiālu krājumu bibliotēkās.

Alma Ancelāne (23.03.1910—26.09.1991)

Dzimusi Aizkraukles novada Seces pagasta "Caunēs", apbedīta Sunākstes pagasta Zilkalnes kapos. Folkloriste, Latviešu folkloras krātuves darbiniece, teiku pētniece. Beigusi LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļu

Pētījusi latviešu mīklas un teikas. Rakstījusi ievadus un sastādījusi izlases: "Latviešu tautas mīklas", "Latviešu tautas teikas", "Sen to Rīgu daudzina", "Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas" "Latviešu tautas teikas. Izcelšanās teikas" Līdzautore vairākām tautasdziesmu izlasēm. Izveidojusi latviešu teiku katalogu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācija pieejama tikai digitālā formātā, nav piemiņas vietu vai materiālu krātuves. Vienīgā fiziskā liecība ir kapavieta Zilkalnes kapos.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/ancelane-alma/>

<https://novadpetnieciba.aizkraukle.lv/novadnieki/a/ancelane-alma/>

<https://www.literatura.lv/personas/alma-ancelane>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Seces pagasta pārvalde,
Seces un Sunākstes pagastu kopienas;
Nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Almas Ancelānes personība Sēlijas šodienas kultūrvidē ir nemanāma. Ņemot vērā viņas nozīmīgo ieguldījumu folkloras pētniecībā, šis mantojums ir izmantojams pastiprināti – gan pētījumos, gan folkloras pasākumos. Sevišķi akcentējama Seces pagasta aktīvāka loma šī mantojuma popularizēšanā, būtu ļoti ieteicama piemiņas ekspozīcijas izveide, konkrēti Almai Ancelānei veltīti pasākumi tieši šai pagastā, utt.

Ansis Līventāls (09.04.1803—02.01.1878)

Literāts un skolotājs. Kopš 1825. gada līdz mūža galam strādāja Biržu – Salas draudzē kā dziedātājs un skolotājs, ērģelnieks un ķesteris, ērģeļu un klavieru skaņotājs. Vairākus gadus pildīja arī pagasta skrīvera palīga, pagasttiesas un pagastvaldes rakstveža pienākumus. Mīlestības un dabas dzeja apkopota krājumā “Vecas modes dziesmiņu un zīņu līksmības” (1–2, 1863). Tulkojis vācu odas, fabulas, dabas un mīlestības dzejoļus, t. s. tautas literatūras darbus – kristīgi didaktiskus sentimentālus stāstus un garstāstus. Izmantojot augšzemnieku dialektu. Jau pēc Līventāla nāves publicēta viņa tulkoto un sakārtoto sprediķu izlase. No literārā mantojuma mūsdienās vispopulārākā ir Andreja Jurjāna dziesma “Lūk, roze zied” ar Anša Līventāla vārdiem.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Mantojuma atpazīstamība vērtējama kā viduvēja. Pieminekļis, drukāto rakstu avoti. Informācija pieejama arī Salas vidusskolas muzejā. Ansis Līventāls apbedīts pie Biržu baznīcas, kur 1939. gada maijā atklāts kopīgs kapa pieminekļis A. Līventālam un J. F. Lundbergam. Darinājums no sarkana granīta uzstādīts starp abu kapu kopiņām un krustiem ar uzrakstu: “Rakstnieks un mācītājs Jēkabs Florentīns Lundbergs, 1762–1858. Dzejnieks un ērģelnieks Ansis Līventāls, 1803–1877. Darbā un piemiņā vienoti latviešu rakstos un Biržu draudzē.” Līventāla dzīves gājumu aprakstījusi novadpētniece Jolanta Grandāne.

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/personas/ansis-liventals>

<https://www.jgb.lv/lv/birzu-biblioteka/?month=4&year=2025>

<https://www.laudona.lv/novadnieki/ansis-liventals-09041805--01011875?pcversion=ok>

<https://biblioteka.madona.lv/lv/novadnieku-datubaze?id=120&leter=L>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde;
Biržu Evanģēliski luteriskā draudze;
Salas vidusskola;
Salas pagasta kopiena, nevalstiskās organizācijas, novadpētnieki.

Iespējas un ieteikumi

Anša Līventāla mantojumā īpaši izsverams tas, ka viņa tulkojumos no vācu valodas ir izmantots augšzemnieku – sēļu dialekts.
Mantojums izmantojams valodas pētniecībā, izglītībā, mūžizglītībā.

Alfrēds Goba (11.11.1889—31.01.1972)

Dzimis Dignājas pagasta "Slīderos".

Bibliotekārs, literatūras vēsturnieks, kritiķis un kultūrvēsturnieks. 20. gadsimta 20. un 30. gados publicējis vairāk nekā 1000 rakstu un recenziju par latviešu literatūru. Sarakstījis grāmatas "Juris Neikens", "Jēkabs Zvaigznīte", "Pirmās "Pēterburgas Avīzes" un viņu nozīme tautas atmodas gaitā", "Andrejs Pumpurs un Lāčplēša spēka avoti", "Auseklis un latvietības avoti" un "Kronvaldu Atis un tēvuzemes mīlestības avoti" un citas. Sarakstījis literatūrvēstures grāmatu skolām "Latviešu rakstnieki".

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācija pieejama tikai digitālā formātā, nav piemiņas vietu vai specializētas materiālu krātuves. Iespējams, informācija iegūstama Dignājas pagasta muzejistabā "Laipa".

Digitāli:

<https://www.jpb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/goba-alfreds/>

<https://www.literatura.lv/personas/alfreds-goba>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde,
Dignājas pagasta pārvalde;
Muzejistaba "Laipa";
Biedrība "Cirkuži";
Dignājas pagasta kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Alfrēda Gobas personības mantojums Sēlijas kultūrvidē faktiski nav pielietots. Iespējams, ir notikuši atsevišķi pagasta mēroga pasākumi. Sākotnēji izmantojams pētījumos, darbi izmantojami izglītības un mūžizglītības procesos. Ieteicams izveidot atsevišķu ekspozīciju Dignājas pagastā.

Līvu Jurka (04.03.1875—29.03.1956.)

Satīriķis Līvu Jurka (īstajā vārdā Juris Puriņš). 1907. gadā emigrējis uz ASV. Pēc atgriešanās Latvijā kļuvis par lauksaimnieku Neretā. Satīriskā kalendārā "Rīkstes" redaktors. Līvu Jurkas satīriskie sacerējumi publicēti arī "Pēterburgas Avīzēs", "Zvārguļa Zobgala kalendārā" u. c. izdevumos.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība vērtējama kā laba. Jāņa Jaunsudrabiņa muzejā "Riekstiņi" izvietota ekspozīcija, materiāli pieejami arī Neretas novadpētniecības muzejā.

2012.gadā izdota Lūcijas Ķuzānes grāmata "Mēs — neretieši. Neretas grāmata", kas satur apjomīgu informāciju par Līvu Jurku.

2026.gadā izdota Lidijas Ozoliņas grāmata "Līvu Jurka. Satīriķis un Dārznieks."

Digitāli:

<https://staburags.lv/zinas/livu-jurka-ne-tikai-literats-bet-ari-izcils-darzkopis/>

<https://staburags.lv/arhivs/ieverojamas-jubilejas-diviem-izciliem-neretiesiem-mikum-skruzitim-un-livu-jurkam/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Neretas novadpētniecības muzejs,
Neretas Tūrisma informācijas punkts;
Neretas apvienības kopienas un nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Dailrade tiek izmantota mūsdienu literātu un novadpētnieku darbībā, gan tās vēsturiskajā, gan literārajā aspektā. Aktualizējams tieši lokālā mērogā, akcentējama saikne ar Jāni Jaunsudrabiņu, izceļot Neretu kā literātu kultūrtelpu.

Valdis (28.09.1865—10.10.1936)

Valdis, īstajā vārdā Voldemārs Zālītis, rakstnieks un pedagogs. Dzimis dārznieka ģimenē. Tēvs nācis no Sausnējas pagasta, strādājis vairākos Latvijas novados, beidzot muižas kalpa gaitas viņu aizveda uz Vīganti.

Vispildītākos bērnības iespaidus topošais rakstnieks Valdis guvis Vīgantē pie Staburaga. Šo iespaidi attēloti viņa romānā "Staburaga bērni".

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Rakstnieka daiļradei veltīta izziņas taka, vienlaikus ar stāstu par leģendāro Staburagu, ir apskatāma Aizkraukles novada Staburaga pagasta Vīgantes parkā. Parks ir izteikti nozīmīga Sēlijas kultūrvieta, kur nav iespējams nodalīt Valda daiļradi no citiem nozīmīgiem notikumiem.

Ņemot vērā šo kontekstu, rakstnieka literārais mantojums, kas jau ieguvis leģendas statusu, tiek uzturēts un saglabāts labā līmenī.

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/personas/valdis>

<https://www.jgb.lv/lv/pasakumi/2025-09-01/novadpetniecibas-izstade-voldemars-zalitis-staburaga-berns-valdis/>

<https://novadpetnieciba.aizkraukle.lv/novadnieki/z/zalitis-voldemars/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Staburaga pagasta pārvalde,
Staburaga pagasta bibliotēka;
Iedzīvotāju kopiena un nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Valda literārais mantojums ir veiksmīgi integrēts Vīgantes parka vizuālajā tēlā un stāstā. Turpmāko 5 gadu laikā uzmanība pievēršama parka fiziskajai infrastruktūrai un pieejamībai, ko varētu risināt, Aizkraukles novada pašvaldībai iesaistoties lielāku infrastruktūras projektu īstenošanā.

Valdis Kupris (1940—2004)

Gleznotājs, mākslas pedagogs. Dzimis Jēkabpils novada Asares pagastā. Beidzis Bostonas universitāti, kļuvis par profesoru. Ņujorkas Tehnoloģiskā institūta Tēlotājmākslas fakultātē.

Valdis Kupris bija pirmais Amerikas latvietis, kas 1985. gadā uz dzimteni atveda savus darbus.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieejamības un izpētes līmenis ir kritisks. Jēkabpils novada Asares pagasta Emsiņu kapos atrodas piemineklis Valdim Kuprim, tas iekļauts tūrisma informācijā.

Digitālajā vidē ir pieejami Valērija Venediktova videoieraksti par Valda Kupra tikšanās pasākumiem ar Asares, Ancenes, Aknīstes skolēniem un kopienu.

Ir zināms, ka mākslinieka gleznas atrodas privātpersonu, mākslinieka attālu radnieku, kolekcijās. Taču tās nav publiski pieejamas. Būtībā Sēlijas fiziskajā telpā nav pieejama informācija, kas liecinātu par Valda Kupra daiļradi. Darbi vai to reprodukcijas ir nepieejami. Tie netiek izmantoti nedz pasākumu norisēs, nedz vides noformējumā vai citādi.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/kupris-valdis/>

<https://www.youtube.com/watch?v=LPXI0yWSttc>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada pašvaldība,

Jēkabpils novada kultūras pārvalde,

Asares pagasta pārvalde;

Aknīstes, Asares, Ancenes pilsoniskās sabiedrības organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Nepieciešams apzināt privātkolekcijās esošos Valda Kupra darbus. Ja nav iespējams izveidot kolekciju, izskatāmas iespējas kvalitatīvu reprodukciju izveidei.

Ļoti ieteicams izveidot V.Kupra ekspozīciju Asares muižas kompleksa ēkās. Ne mazām svarīgi ir pētījumi un publikācijas par šo personību, daiļrades pielietojums pasākumos un publiskajā ārtelpā.

Roberts Antinis (03.12.1898—20.11.1981)

Dzimis Jēkabpils novada Rubenes pagasta Kaldabruņas ciemā. Mācījies Rokiškos, profesionālo izglītību ieguvis Kauņas mākslas skolas skulptūras nodaļā. Turpmāko dzīvi dzīvoja Kauņā. R. Antinis savā radošajā darbā juta un uzturēja saikni ar Latviju. Viņš runāja latviski, bieži brauca uz Rīgu, tikās ar latviešu tēlniekiem. Iespaidīgākie darbi ir piemineklis Kauņā "Koklētājs-Laika vecis".

Koklētāja tēls uzstādīts arī Rīgā, Mežaparkā.

Skulptūras atrodas Rokiškos, Viļņā, Latvijā vairākas R. Antiņa skulptūras skatāmas Salaspils memoriālā. Ievērojams lietuviešu mākslinieks ir Antiņa dēls – Roberts Antinis jaunākais.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Sēlijā nav atrodamas fiziskas norādes vai liecības par šī mākslinieka daiļradi. Atzīmējams fakts, ka 2025.gadā Jēkabpils mākslas skolas Zasas filiālē pasniedzējas Andas Svarānes vadībā tika izstrādāti R. Antiņa daiļradei veltīti diplomdarbi.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novadpetnieciba-kalendars/ieraksts/antinis-roberts/>

<https://www.vestnesis.lv/ta/id/4815>

<https://www.rigaspieminekli.lv/?lapa=piemineklis&zanrs=3&rajons=1&id=103>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde,
Rubenes pagasta pārvalde;
Sēlijas mākslas skolas;
Nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Būtiski ir izveidot publiski pieejamu informāciju par šo mākslinieku, izveidot kvalitatīvu daiļrades fotodokumentāciju, tās eksponēšana vēlama ārtelpās, ņemot vērā tēlniecības darbu estētikas saskaņu ar Sēlijas dabu un vidi.

Mantojums popularizējams gan vizuālās mākslas projektu ietvaros, gan izglītības iestādēs un mūžizglītības pasākumos. Nepieciešamas fiziskas norādes pie dzimtajās mājās, izmantojamās iespējas kultūrtūrisma maršrutu izveidē, sadarbības projektos ar Lietuvu.

Alberts Prande (23.06.1893—18.10.1957)

Dzimis Dignājas pagasta "Putraskalnos" (mūsdienās Putrenieki Zasas pagasta teritorijā). Gleznotājs, grafiķis, mākslas vēsturnieks, publicists un žurnālists. Mākslā impresionistiskā reālisma piekritējs, galvenokārt gleznojis ainavas. Rediģējis vairākus greznus izdevumus: "Letas" izdoto "Latvju rakstniecība portrejās", Kalpaka bataljona izdoto piemiņas grāmatu "Oskars Kalpaks" u.c. Sarakstījis monogrāfijas par Nikolaju Rērihu, Kārli Hūnu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamības līmenis ir zems. Sēlijas teritorijā nav fiziska šīs personības mantojuma apkopojuma, nav pieejamas grafiku un gleznu reprodukcijas, attēli.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/novada-kalendars/prande-alberts/>

<https://www.literatura.lv/personas/alberts-prande>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde;

Dignājas muzejistaba "Laipa";

Sēlijas mākslas skolas;

Dignājas un Zasas pagastu kopienas un nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Mantojumu ieteicams popularizēt mākslas izglītības, tai skaitā mūžizglītības un interešu izglītības pasākumos.

Jozs Mikēns (12.02.1901—24.10.2964) Mikēnu dzimta

Tēlnieks Jozs Mikens, skulptūras “Pirmās bezdelīgas” autors. Šī statuja ir īpaša, jo izstādīta starptautiskajā izstādē EXPO’67 un ieguvusi valsts godalgu. Statuja apskatāma Ženēvā pie Nāciju pils un Viļņas skvērā. Mikēnu dzimtā slavens bija arī Jons Mikens, kas dzīves pirmajā pusē bija aviators, un slavens ar to, ka veicis lidojumus uz visām Eiropas galvapilsētā; mūža otrajā pusē kļuvis par atzītu keramiķi. Savukārt Akvile Mikenaitē bija pazīstama mākslas vēsturniece Lietuvā.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Mikēnu dzimtas mājas “Skārdupītes” ir valsts nozīmes Latvijas vēstures piemineklis, kas atrodas Jēkabpils novada Aknīstes pagastā. Šeit dzīvojuši slaveni lietuviešu mākslinieki - tēlnieks Jozs Mikens, aviators, keramiķis Jons Mikens un muzeju darbiniece Akvile Mikenaitē. Godinot Mikēnu dzimtas piemiņu, vietai tiek dots jauns ietvars. Te top vietas vēstures centrs, kurā pulcēt novadpētniekus, dot impulsu sadarbību veidošanai un stiprināt nozares prestižu. “Skārdupītes” kā kultūrvides centrs ir tapšanas procesā, par to atbildību uzņēmusies Šmitu ģimene un biedrība “Sēlijas laivas”.

Digitāli:

<https://selijaslaivas.lv/skardupites/>

<https://visit.jekabpils.lv/lt/all-events/2026-03-14/vestures-centra-skardupites-atkl/>

https://lv.wikipedia.org/wiki/Jozs_Mikens

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Biedrība “Sēlijas laivas”;
Jēkabpils novada pašvaldības Kultūras pārvalde;
Valdemāra Ancīša Aknīstes bibliotēka.

Iespējas un ieteikumi

Mikēnu dzimtas mantojums Sēlijā ir maz zināms, tās pārstāvju aktīvā radošā darbība saistīta ar Lietuvu. Mikēnu dzimtas stāsts izmantojams pētniecībā, kultūras pasākumos, īpaši uzsverot Sēlijas vēsturiskās zemes kultūrvēsturiskās vērtības gan Latvijā, gan Lietuvā.

Veltāma papildus uzmanība tieši no pašvaldību un valsts kultūras iestāžu puses, jo šobrīd dzimtas mantojuma saglabāšanu ir uzņēmusies biedrība.

Sēlijas kultūrtelpa "Ozollejas" Zasa, Zasas pagasts, Jēkabpils novads.

Skatāmas ekspozīcija "Sēļu zemnieks agrāk un tagad".

Interaktīvi videomateriāli par biškopību, galdniecību, jostu aušanu, maizes cepšanu, muzicēšanu, u.c.

Tiek organizētas dažādas tematiskas izstādes un kultūras pasākumi.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Ekspozīcija ir mūsdienīga, taču tematiski plaša un šobrīd saturiski salīdzinoši virspusīga.

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/vieta/selijas-kulturtelpa-/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada pašvaldības Kultūras pārvaldes iestāde.

Iespējas un ieteikumi

Ieteicams vairāk attīstīt sēļu tradicionālās muzicēšanas virzienu, rīkojot tai veltītus pasākumus un mācības, kā arī pastiprināti apkopot tieši šai tradīcijai veltītos materiālus.

Viesītes muzejs "Sēlija"

Annas Brodeles iela 7, Viesīte, Jēkabpils novads

Viesītes muzejs "Sēlija" izveidots unikālā industriālā mantojuma teritorijā. Šī ir vienīgā vieta Latvijā, kur pilnībā saglabāties pilns 600 mm šaursliežu dzelzceļa depo. Apmeklētājiem iespējams ielūkoties gan lokomotīvu depo, gan savām acīm redzēt 1918. gadā Berlīnē būvēto tvaika lokomotīvu un iekāpt dienesta vagonā.

Muzeja teritorijā atrodas Viesītes Tūrisma informācijas punkts, bijušajā dzelzceļa noliktavā ierīkots Viesītes amatniecības centrs. Atsevišķa muzeja ēka ir

Paula Stradiņa skola, kurā atrodas Paula Stradiņa kabinets un Stradiņu dzimtas viesistaba, rakstnieces Annas Brodeles literatūras klase, Vecā Stendera kabinets

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Muzejs ir senākais un plašākais Sēlijas teritorijā. Uzmanību pelna gan tā plašā teritorija, gan daudzveidīgie satura bloki.

Muzeja saturiskajā darbībā ir iesaistīta vietējā kopiena – šeit pulcējas bijušie dzelzceļnieki ar ģimenēm, amatniecības centrā darbojas rokdarbnieku biedrība.

Ekspozīciju apskate ir pieejama gan vietējiem iedzīvotājiem, gan tūristiem, muzeja teritorijā notiek sabiedriski pasākumi.

<https://muzejsselija.lv/lv/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada pašvaldības iestāde.

Iespējas un ieteikumi

Muzeja attīstībā uzmanība pievēršama ekspozīciju modernizācijai un kvalitātei. Sēlijas vēsturiskās zemes lielākais un atpazīstamākais muzejs tā izveidošanas laikā šim statusam bija pilnībā atbilstošs, taču šobrīd ir nepieciešami mūsdienīgāki dizaina risinājumi un informācijas pasniegšanas forma.

Ieteicams plānot pārrobežu sadarbības projektus nozīmīgiem ieguldījumiem muzeja infrastruktūrā, lai tas atbilstu sākotnējām ambīcijām – visas Sēlijas nozīmīgākais muzejs.

Neretas novadpētniecības muzejs

Ziedu iela 11, Nereta, Aizkraukles novads

Muzejs izvietots vēsturiskajā Ķesterskolas ēkā

Muzejā tiek piedāvāta neliela vēsturiska ekspozīcija ar stāstiem par neretiešu dzimtām, ievērojamiem novadniekiem, seno tirdzniecību, rūpniecību un muižu laikiem, par kultūras dzīvi pagājušajā gadsimtā un senajām kultūras vietām. Piedāvā tematiskus sarīkojumus un izstādes.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Muzeja ekspozīcija veidota, pateicoties novadpētnieces Lidijas Ozoliņas un Neretas kopienas entuziasmam. Šis aspekts lielā mērā nosaka iedzīvotāju ieinteresētību un atbalstu muzeja darbībai. Muzejs ir svarīga Neretas kultūrtelpa, vienlaikus, tajā atrodami visai Sēlijai svarīgi materiāli.

<https://visitaizkraukle.lv/muzeji-kolekcijas-un-izstazu-telpas/neretas-novadpetniecibas-muzejs>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,

Neretas apvienības pārvalde;

Neretas nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Ieteicams muzeju pozicionēt tieši kā Sēlijas literātiem bagātākā novada muzeju, akcentējot Neretas apvidus literātus, kas mazāk zināmi citā Sēlijas teritorijā.

Muzeja ekspozīcija neizceļas ar mūsdienīgu dizainu vai tehniskajiem risinājumiem, taču tā ir pietiekami aktuāla un saistoša; tehniskie parametri šai gadījumā nav noteicošie.

Arī tālākajā muzeja darbībā uzmanība koncentrējama tieši uz saturu, tā pievilcību gan Neretas kopienai, gan plašākai sabiedrībai Sēlijā.

Pirmā pasaules kara muzejs Medumos

Alejas iela 20, Medumi, Augšdaugavas novads

Ekspozīcija un sastāv no diviem tematiskiem blokiem. Pirmā daļa veltīta Pirmā pasaules kara notikumiem Eiropā un Latvijā. Otrajā zālē ir izveidota krievu bunkura imitācija – fragments no ierakuma ar nelielu slēptuvi, karalauka atribūtiem, karavīru manekeniem, bunkuriem. Zālē ar bunkura imitāciju liela uzmanība tiek veltīta audio un video aprīkojumam.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Muzejs izveidots "Interreg V-A" Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas projekta "Pirmā pasaules kara mantojuma un ekspozīcijas izveide ar mērķi piesaistīt apmeklētājus pierobežā" ietvaros, atvērts 2024.gadā. Tā mūsdienīgais dizains padara ekspozīciju interesantu un ērti uztveramu dažādām auditorijām.

Muzejs izveidots, akcentējot Pirmā pasaules kara notikumus Medumu, Dmenes, Sventes pagastos, kur norisinājusies intensīva karadarbība.

<https://www.visitdaugavpils.lv/turisma-objekts/pirma-pasaules-kara-muzejs/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Augšdaugavas novada pašvaldība,
Medumu pagasta pārvalde.

Iespējas un ieteikumi

Kvalitatīvs, mūsdienīgs un jaunizveidots muzejs. Pozitīvs piemērs pašvaldības iniciatīvai un pārrobežu sadarbības programmu finansējuma izmantojumam tieši kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas jomā.

Stikānu ģimenes privātkolekcija Medumos Jaunatnes iela 4, Medumi, Augšdaugavas novads

Stikānu ģimenes veidota vēsturisko liecību privātkolekcija. Ir izveidota Pirmā un Otrā pasaules kara artefaktu kolekcija, kas savākta lielākoties no Medumu pagasta un tuvākās apkārtnes. Apskatāmas gan militārā mantojuma lietas, gan sadzīves priekšmeti, monētas, fotogrāfijas.

Kolekcijas tapšana saistāma ar Pirmā pasaules kara notikumiem, kad Latvijas un Lietuvas teritorijā vairākus gadus atradās frontes „Dzīvības un Nāves” līnija. Tās abās pusēs tika būvēta sarežģīta nocietinājumu sistēma ar ierakumiem, tranšējām un bunkuriem. Sēlijas teritorijā šī līnija atradās Augšdaugavas novada Demenes, Sventes un Medumu teritorijās.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Privāta kolekcija, bagāta ar artefaktiem, tās pievienoto vērtību vairo īpašnieku zināšanas un stāsti. Kolekcijas vēsture ir senāka nekā pašvaldības izveidotajam muzejam, un vēsturisko priekšmetu klāsts ir plašāks. Abas ekspozīcijas Medumos veido vēstures pētniekiem saistošu kompleksu.

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Stikānu ģimene;
Medumu pagasta pārvalde;
Medumu nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Kolekcija kopā ar Medumu Pirmā pasaules kara muzeju veido specifisku piedāvājumu, kas apvieno gan privāto entuziasmu, gan pašvaldības ieguldījumu kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanā. Pagasta nevalstiskās organizācijas organizē vēstures pētniecībai veltītus pasākumus, arī “Jauno arheologu skolu”.

Komplekss Sēlijas kontekstā ir unikāls gan ar saturu, gan organizatorisko formu.

Tā ilgtermiņa darbībai būtu ieteicams izveidot vidēja termiņa sadarbības stratēģiju, kā arī sekmēt šī modeļa pārnesi uz citām Sēlijas kopienām.

Amatu māja "Rūķīši" "Rūķīši", Leimaņi, Jēkabpils novads

Amatu māja "Rūķīši" atrodas vēsturiskajā Leimaņu ciema veikala ēkā. Ēkā ir dažādas tematiskās istabas - aušanas, novadpētniecības, maizes, saimes, senlietu un Ulmaņlaika istaba. Iespējams aplūkot un iemācīties maizes mīcīšanas un tapšanas procesu, izstaigāt Latvju zīmju parku, iepazīties ar Leimaņu pagasta vēsturi un iemēģināt roku aušanas procesā. "Rūķīšos" notiek pasākumi, arī sēļu tradicionālās kulinārijas meistarklases.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Amatu māju ir izveidojusi un apsaimnieko biedrība "Akācija plus". Biedrība ir ar ilgstošu darbības vēsturi, viņu veikums ir arī iespaidīgais Leimaņu Latvju zīmju parks un tradīcija šai parkā rīkot ziedu izstādes, tautas tradīcijām veltītus pasākumus.

Amatu mājas ēka ir privātīpašums, biedrība to nomā. Ēkā un teritorijā ir veikti nelieli labiekārtošanas darbi, kosmētiskais remonts. Telpas ir nelielas, to tehniskais stāvoklis viduvējs.

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/vieta/amatu-maja-rukisi-/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Biedrība "Akācija plus"

Iespējas un ieteikumi

Amatu mājas darbību nodrošina nevalstiska organizācija. Tās biedru skaits ir neliels, projektu finansējuma piesaiste nav izteikti aktīva. Ir labi attīstīts tūrisma un meistarklašu piedāvājums, kas pēdējos gados kļuvis populārs visā Latvijā.

Amatu mājas ilgtermiņa darbībai būtu nepieciešami telpu uzlabojumi, kā arī papildus darbinieku/biedru piesaiste. Ņemot vērā to, ka biedrība "Akācija plus" būtībā ir izveidojusi Leimaņu ciemata publisko tēlu un notikumu saturu, šo procesu attīstībā tomēr būtu ļoti vēlama regulāra pašvaldības līdzdalība; izskatāmas iespējas deleģēt pašvaldības funkcijas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas un popularizēšanas jomā.

Sēļu sēta "Gulbji" "Gulbji", Rubenes pagasts, Jēkabpils novads

Sēļu sēta "Gulbi" ir vēsturiska Sēlijas sēta, kas atrodas mežu un dabisku pļavu ielokā. Saglabāta vēsturiskā apbūve un ainaviskā vide. Saimniekošanas pamatā ir Sēlijas vēsturiskā mantojuma popularizēšana, piedāvājot viesiem sēļu ēdienu meistarklases un degustācijas, svētku un ikdienas tradīciju veikšanu sēlisku tradīciju garā. "Gulbju" saimniece viesus cienā ar batviņu zupu, sēļu cepelīniem, guļbešņīkiem, plaušu ēdienu šmurguli, rāceņu zupu, sautētām pupām, karsētām bērzu sulām, rabarberu kvasu, vectētiņa alu un citiem gardumiem.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Skrējānu ģimenes saimniecība, viens no senākajiem lauku tūrisma objektiem Jēkabpils novadā un Sēlijas teritorijā kopumā.

Izceļas ar vēsturisko apbūvi, kā arī ar kulinārā mantojuma saglabāšanu un popularizēšanu.

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/selu-lauku-seta-gulbji-/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Sētas saimnieki, Skrējānu ģimene

Iespējas un ieteikumi

Sēļu sēta "Gulbji" ir paraugs kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanai, vienlaikus attīstot veiksmīgu lauku tūrisma piedāvājumu – īsta sēļu sēta, kurā ikdienā dzīvo mūsdienu cilvēki.

Vēsturiskās vērtības šeit ir svarīgākas par biznesu, un objekts ir ievērojams tieši ar šo pietāti, cieņu pret tradīciju.

Bebrenes "Māras"

Bebrene, Augšdaugavas novads

Bebrenes "Māras" ir biedrība, kas darbojas Sēlijas novada kultūrvēsturiskā mantojuma atpazīstamības veicināšanā, it īpaši rokdarbu jomā. Izdotas divas apjomīgas rokdarbu grāmatas – „Augšzemes musturi” un “Augšzemes musturi”. Biedrības dalībnieču adījumi aizceļojuši uz 21 valsti, 2020. gadā tos pamanīja Milānas modes Nama dizaineri.

Bebrenes rokdarbnieču adījumi – rakstainas vilnas zeķes un cepures piedzīvojušas uznamācienu pasauleslavenā angļu modes dizainera Nīla Bareta modes skatē Milānā.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Bebrenes "Māras" ir organizācija, kas nodarbojas ar rokdarbiem kā pētnieces un kvalitātes uzturētājas, kas atšķir šo biedrību no plašā rokdarbu pulciņu klāsta. Tiek pētīti vēsturiskie raksti, informācija apkopota grāmatās. Vienlaikus, neatlaidīgi tiek uzturēta rokdarbu kvalitāte. Papildus rokdarbiem, biedrība vāc ziņas par Sēlijas kulināro mantojumu, 2026.gadā tiks izdota jau otra šai tēmai veltīta grāmata.

<https://www.facebook.com/BebrenesMara/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Biedrība Bebrenes "Māras";
Bebrenes pagasta pārvalde,
Bebrenes Tūrisma informācijas punkts.

Iespējas un ieteikumi

Biedrības veikums ir popularizējams plašākā mērogā, vismaz Sēlijas teritorijas ietvaros. Bebrenes "Māru" pētnieciskā pieeja rokdarbiem, kā arī augstie kvalitātes standarti ir izmantojami kā paraugs mūžizglītības pasākumos, tai skaitā – pašvaldības nodrošinātajos interešu izglītības pulciņos. Apkopotie materiāli plašāk pielietojami Sēlijas mākslas skolās; pieejamie paraugi izmantojami suvenīru, produkcijas noformējumu izstrādē, publicitātes materiālos par Sēlijas vēsturisko zemi.

Dignājas novadpētniecības muzejtelpa “Laipa” Vandāni, Dignājas pagasts, Jēkabpils novads

Muzejtelpa “Laipa” darbojas Dignājas pagastā kopš 2012. gada. Ekspozīcijā “Dignāja laiku lokos” apkopota informācija par Dignājas pilskalnu, muižām, par Pasaules kariem un neatkarības gadiem, par kultūras dzīvi - ansambļiem, pūtēju orķestri, koriem, folkloru, var aplūkot arheoloģiskos izrakumus Dignājas pilskalnā atrastos akmens rīkus, Dignājas pasi, tautastērpu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Muzejtelpa “Laipa” ir pašvaldības iestāde, kas izveidota, atbalstot Dignājas novadpētnieces Intas Strožas iniciatīvu. Telpas satura veidošanā izmantoti jau apkopoti materiāli, iekārtojot vidi to eksponēšanai.

Šī situācija raisa vietējās kopienas atsaucību un ieinteresētību muzejtelpas darbībā. Materiālu klāsts tiek nepārtraukti papildināts, tiek attīstīts dzimtas sakņu pētniecības virziens, kas piesaista apmeklētājus no visas Latvijas teritorijas.

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/-dignajas-novadpetniecibas-muzejtelpa-laipa/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvaldes iestāde;
Dignājas kopienas un nevalstisko organizāciju atbalsts.

Iespējas un ieteikumi

Muzejtelpas ekspozīcija nav izteikti plaša un mūsdienīga, tomēr tās ietvarā ir pietiekami daudz eksponātu tieši par Dignājas pagasta vēsturi, tā ir lokāli nozīmīga. Plašāku nozīmi telpai piešķir dzimtas sakņu pētniecības virziens, kas arī būtu uzturams un paplašināms.

Nemot vērā to, ka Dignāja ir Sēlijas pagasts, kas izteikti bagāts ar folkloras mantojumu, muzejtelpai būtu ieteicams vairāk specializēties tieši šai virzienā; ļoti būtiska ir papildus speciālistu piesaiste, kā arī esošās ekspozīcijas modernizācija.

Kaldabruņas "Pļavas muzejs"

Kaldabruņas skola, Kaldabruņa, Rubenes pagasts, Jēkabpils novads

Pļavas muzeju bijušajā Kaldabruņas sākumskolas ēkā ir izveidojusi un uztur biedrība "Ūdenszīmes". Muzejā var iepazīt dažādus pļavas augus, izpētīt dažādas smilgas, Latvijas aizsargājamās pļavas augus un sasildīties pie zāļu tējas krūzes.

Skatāma multimediju ekspozīcija „Pusnakts pļavā”, iespējams aplūkot Kaldabruņas Māras jostas autentisko kopiju.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Muzeja izveidotājs un uzturētājs ir biedrība "Ūdenszīmes". Papildus muzejam darbojas stikla apstrādes darbnīca; šeit izgatavo unikālas stikla rotas, kurās iekausēti dzīvi Sēlijas augi. Var vērot stikla mākslinieka darbu un iegādāties rotaslietas un citus suvenīrus. Biedrībai ir dažādu liela mēroga projektu pieredze, tā īsteno lauku kopienas iniciatīvas un profesionālas mākslas pieejamības veicināšanas pasākumus attālā lauku vidē. 2025.gadā izveidota Sēlijas Tautas bibliotēkā, kurā tiek apkopoti materiāli par Sēlijas vēsturisko zemi, kā arī Sēlijas autoru darbi.

Muzeja ēka ir būvēta 1903.gadā kā sākumskola, tajā ir veikti renovācijas darbi, taču nepilnā apjomā. Ēkas, tās apkārtnes, kā arī muzeja un citu aktivitāšu satura veidošana ir biedrības pārziņā.

<https://selija.com/apskati/kultura-un-vesture/plavas-muzejs/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Biedrība "Ūdenszīmes", Kaldabruņas iedzīvotāju kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Muzeja ekspozīcija ir salīdzinoši skopa, tajā dominē emocionālais un estētiskais pasnieguma veids. Skatāmi nedaudzi vēsturiskie priekšmeti, katrs no tiem saistīts ar konkrētu stāstu.

Koncentrācija uz lokālajiem notikumiem un personībām, izņemot Sēlijas nozīmes etnogrāfisko priekšmetu – Kaldabruņas Māras jostu.

Ilgttermiņa darbības risku rada finanšu un cilvēkresursu trūkums biedrībā, samērojot to ar ēkas tehnisko un satura uzturēšanu.

Nemot vērā to, ka biedrība būtībā ir izveidojusi Latvijā atpazīstamu Kaldabruņas ciemata tēlu, šo procesu attīstībā tomēr būtu ļoti vēlama regulāra pašvaldības līdzdalība; izskatāmas iespējas deleģēt pašvaldības funkcijas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanas un popularizēšanas, mūžizglītības, kultūras darba jomās.

Valda Kalnieša senlietu kolekcija "Solis sendienās" "Gāršas", Gārsene, Gārsenes pagasts, Jēkabpils novads

Valda Kalnieša senlietu privātkolekcijas «Solis sendienās» apmeklētājiem atvērta no 2018.gada. Kolekcija izveidota Gārsenes veikala ēkā. Plaša ekspozīcija, kas ļauj iepazīt Latvijas un novada vēsturi no sendienām līdz padomju laikiem un deviņdesmitajiem gadiem.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Privātā kolekcija ir ērti pieejama un iekļaujas Gārsenes kopējā tūrisma piedāvājumā, tiek pietiekami labi reklamēta, nodrošināta cieša sadarbība ar Gārsenes Tūrisma informācijas punktu. Kolekcija ietver unikālus eksponātus, tās izkārtojums ir estētisks un labi pārskatāms gan iekštelpās, gan ārtelpā.

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/vieta/senlietu-privatkolekcija-solis-sendienas/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Kolekcionārs Valdis Kalnietis,
Gārsenes pagasta pārvalde,
Gārsenes Tūrisma informācijas punkts;
AS "Latvijas valsts meži".

Iespējas un ieteikumi

Kolekcijas iekļaušanās Gārsenes kopējā tūrisma piedāvājumā ir labās prakses piemērs. Informācija par ciematā pieejamajiem tūrisma objektiem ir vienota, pārrobežu sadarbības projekta ietvaros Jēkabpils novada pašvaldība ir izveidojusi audiogidu.

Perspektīvā būtu nepieciešams stiprināt sadarbību ar AS "Latvijas valsts meži", kas apsaimnieko Gārsenes tūrisma takas. Sadarbības ietvaros ir vēlams palielināt minētās AS finansiālos ieguldījumus gan takās, gan Gārsenes tūrisma kompleksā kopumā. Tai skaitā – senlietu kolekcijas ārtelpas labiekārtošanā un reklāmas izplatībā.

Konrādija Degro senlietu kolekcija "Grauzes", Neretas pagasts, Aizkraukles novads

Konrādija Degro senlietu privātkolekcija darbojas no 2022.gada. Tā atrodas lauku sētā, vienā no saimniecības ēkām. Saimnieka personība un plašās zināšanas par katru priekšmetu atklāj savdabīgu un bagātu vēstures ainu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Privātkolekcija izvietota attālā lauku sētā, pieejama pēc pieteikuma. Izkārtojums ērti pieejams, ietverti unikāli priekšmeti tieši no tuvākās apkārtnes. Būtiska loma ir kolekcijas īpašnieka personībai un zināšanām.

<https://visitaizkraukle.lv/muzeji-kolekcijas-un-izstazu-telpas/konradija-degro-senlietu-privatkolekcija>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Kolekcionārs Konrādijs Degro ar ģimeni;
Neretas pagasta pārvalde,
Neretas tūrisma informācijas punkts.

Iespējas un ieteikumi

Ir nodrošināta pietiekami aktīva sadarbība gan ar Neretas Tūrisma informācijas punktu, gan ar Neretas novadpētniecības muzeju. Kolekcionāru ģimene aktīvi iesaistās pagasta sabiedriskajā dzīvē. Risku ilgtermiņam rada tas, ka saimnieka stāsti par kolekciju nav dokumentēti rakstiski. Šīs kolekcijas kontekstā fiksēta informācija ir būtiski svarīga, šo funkciju būtu nepieciešams uzņemties Aizkraukles novada pašvaldībai vai atbilstoši nevalstiskai organizācijai projektu ietvaros.

Arvīds Žilinskis (31.03.1905—31.10.1993)

Komponists un pianists Arvīds Žilinskis dzimis Jēkabpils novada Saukas pagasta "Lejas Arendzānos". Viņš radījis ap 550 solo un kora dziesmu un ap 100 Latviešu tautas dziesmu apdares, kopā ap pusotru tūkstoti dažādu skaņdarbu Operas "Zelta zirgs", "Pūt, vējiņi", "Maija un Paija", muzikālās komēdijas "Zilo ezeru zemē", "Dzintarkrasta puīši", "Tikai rozes", "Pauks un Šmauks", baletus "Sprīdītis" un "Lolitas brīnumputns". Ļoti populāras joprojām ir komponista radītās bērnu dziesmas.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieejamība un atpazīstamība vērtējama kā laba.

Komponista dzimtās mājas – "Lejas Arendzāni" Jēkabpils novada Saukas pagastā ir Žilinsku dzimtas īpašums, kas ir atvērts gan apmeklētājiem, gan A. Žilinska daiļradei veltītiem pasākumiem.

Apmeklētāji var iepazīt kolekciju, klausoties komponista skaņdarbus. Pirmais, ar ko sastapsies apmeklētājs, ir milzīgs rožu klēpis, ko komponists saglabājis no katra apsveicēja.

Reizi gadā šeit norisinās "Dziesmotā diena Saukā", kur komponista darbus izpilda Sēlijas mūzikas skolu audzēkņi. Jēkabpils Mūzikas skola ir nosaukta Arvīda Žilinska vārdā.

Īpašuma uzturēšanu nodrošina komponista dzimta, kultūras pasākumu norisi atbalsta Jēkabpils novada pašvaldība, līdz šim tos organizējusi Saukas dabas parka biedrība un gide Velta Lāce.

Digitāli:

<https://selija.com/apskati/kultura-un-vesture/arvida-zilinska-majas-lejas-arendzani/>

<https://visit.jekabpils.lv/lv/objekti/iepazisti/apskates-vietas/vieta/a-zilinska-dzimtas-majas-lejas-arendzani-/>

<https://www.muzikas-skola.lv/lv/arvids-zilinskis/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Žilinsku dzimta;

Jēkabpils Mūzikas skola;

Jēkabpils novada pašvaldība;

Saukas dabas parka biedrība;

Saukas pagasta pārvalde.

Iespējas un ieteikumi

Komponista daiļrades atpazīstamība šobrīd Sēlijā tiek nodrošināta, pozitīvi vērtējama aktīvā Jēkabpils Mūzikas skolas iesaiste šai procesā. Risku rada tas, ka Saukas dabas parka biedrība, kas ilgstoši iesaistījusies "Dziesmotā dienas Saukā" organizācijā, kļūst mazāk aktīva, nomainās tās pamatsastāvs, un pēctecība nav uzskatāmi redzama. Šai situācijā papildus uzmanība būtu pievēršama no pašvaldības Kultūras pārvaldes puses, neatstājot A. Žilinska mantojuma uzturēšanu tikai privātā un nevalstiskā sektora pārziņā.

Ādolfs Kaktiņš (26.07.1885—25.07.1965)

Dzimis Aizkraukles novada Ērberģes “Āženiekos”. Viens no izcilākajiem latviešu operdziedātājiem un skatuves māksliniekiem opermākslas vēsturē. Karjeras sākumā bija dramatisks aktieris, vēlāk operdziedātājs. Darbojās ne tikai Latvijas Nacionālajā operā, bet arī citu valstu operteātros. Atzinību guvis ne tikai ar izcilām vokālām dotībām, bet arī ar skatuvisko tēlojumu.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība un atpazīstamība ir viduvēja, drīzāk vāja. Mājas “Āženieki” šobrīd dabā vairs neeksistē. Māju pamatu vietā ir uzstādīts liels piemiņas akmens ar iekaltu tekstu par godu izcilajam baritonam.

Informācija par Ādolfu Kaktiņu atrodama Mazzalves tūrisma informācijas punktā, Ērberģes muižā. Šeit arī iespējams saņemt norādes uz piemiņas akmens atrašanās vietu.

Digitāli:

<https://novadpetnieciba.aizkraukle.lv/novadnieki/k/janis-adolfs-kaktins/>

<https://enciklopedija.lv/skirklis/55834-J%C4%81nis-%C4%80dolfs-Kakti%C5%86%C5%A1>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Aizkraukles novada pašvaldība,
Mazzalves Tūrisma informācijas punkts.

Iespējas un ieteikumi

Ādolfs Kaktiņš kā Latvijas kultūras personība Sēlijā ir mazpazīstams.

Šeit būtu akcentējams tieši viņa daiļrades žanrs – opermūzika; iespējams, mazāk akcentējama tieši fiziskā informācijas pieejamība, vairāk nepieciešams šī žanra atspoguļojums kultūras notikumos. Līdzīgi kā Arvīdam Žilinskim par godu norisinās “Dziesmotā dienas Saukā”, Mazzalves pagastā lieliski iederētos “Ādolda Kaktiņa opermūzikas svētki”. Ērberģes muižas vide šādiem pasākumiem ir piemērota, un šādi svētki piesaistītu gan apmeklētājus, gan arī padarītu Ādolda Kaktiņa personību atpazīstamāku Sēlijas vēsturiskajā zemē.

Arvīds Klišāns (06.12.1934.)

Arvīds Klišāns, mūziķis. Dzimis Kalupes pagastā. 30. gadu beigās Klišānu ģimene pārceļas uz Dignāju, kas ir tēva - Eduarda Klišāna dzimtā puse. Šeit E.Klišāns nodibina pūtēju orķestri, kurā pirmo muzikālo pieredzi gūst dēls Arvīds.

A. Klišāns 1954. gadā uzsāk mežradnieka karjeru Latvijas Nacionālās operas orķestrī, darbojies arī kā pedagogs.

Sarakstījis grāmatu „Mežraga skola”.

Ir pasaules Mežragu asociācijas Goda biedrs.

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris, Kultūrkapitāla fonda mūža stipendiāts.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība vērtējama kā vidēja.

Klišānu dzimtas mājas Dignājas pagastā ir dzimtas īpašums, kas tiek apdzīvots ikdienā. Šeit vasaras pavada vēsturnieks Valdis Klišāns, arī citi dzimtas pārstāvji.

Arvīdam Klišānam veltīti materiāli atrodas muzejtelpā “Laipa”, mantojums tiek uzturēts un popularizēts pagasta kultūras dzīves norisēs. Mūzika, tai skaitā pūtēju orķestra mūzika, ir izteikta Dignājas kopienas dzīves sastāvdaļa, tā parādās pasākumos, projektu pieteikumos.

Digitāli:

<https://www.jgb.lv/lv/pasakumi/2024-12-02/novadpetniecibas-izstade-virs-ar-mezragu-/?month=3&year=2021>

https://lv.wikipedia.org/wiki/Arv%C4%ABds_Kli%C5%A1%C4%81ns

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Klišānu dzimta;

Dignājas pagasta pārvalde un iedzīvotāju kopiena,

Biedrība “Cirkuži”,

Folkloras kopa “Dignājīši”,

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde.

Iespējas un ieteikumi

Arvīda Klišāna, kā arī Klišānu dzimtas mantojumam šobrīd ir vairāk lokāla nozīme. To būtu nepieciešams padarīt atpazīstamāku visas Sēlijas kontekstā.

Pozitīvi vērtējams tas, ka mūzika parādās kā būtiska kopienas šodienas dzīves sastāvdaļa, taču šeit būtu izceļami papildus aspekti, piemēram – saikne ar Latgali, Daugava un pārceltuve, dzimtas saiknes ar Sēliju, to ilgtermiņa uzturēšana.

Procesā nepieciešams aktīvāk iesaistīt gan Jēkabpils novada Kultūras pārvaldi, gan Jēkabpils un Ilūkstes mūzikas skolas.

Armīns fon Gerkāns (30.11.1884—22.12.1969)

Dzimis Subatē, latviešu izcelsmes pedagoga Nikolaja fon Gerkāna ģimenē. Studējis arhitektūru Rīgā Drēzdenē. No 1908. līdz 1914. gadam piedalījies arheoloģiskajos izrakumos sengrieķu pilsētās Grieķijas un Turcijas teritorijā.

1919. gadā pārceļas uz Berlīni. Strādā Gerifsvaldes un Āhenes universitātēs kā senās arhitektūras lektors. 1924. gadā kļūst par Vācu arheoloģijas institūta Romā direktoru.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība un atpazīstamība ir ļoti zema, pat digitālajos resursos ziņu ir izteikti maz. Tai pašā laikā, Nacionālās enciklopēdijas šķirklī <https://enciklopedija.lv/skirklis/239078-S%C4%93lija> Armīns fon Gerkāns minēts kā ievērojama personība, vismaz attiecībā uz Subates pilsētu. Par fon Gerkāna darbu trūkst latviešu valodā pieejamas informācijas, Sēlijas vidē nav fizisku norāžu par šo personību.

Digitāli:

<https://latgalesdati.du.lv/persona/6817>

https://lv.wikipedia.org/wiki/Arm%C4%ABns_fon_Gerk%C4%81ns

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Augšdaugavas novada pašvaldība;
Subates iedzīvotāju kopiena;
nevalstiskās organizācijas;
reliģiskās draudzes.

Iespējas un ieteikumi

Nepieciešami pētījumi, latviešu valodā pieejama informācija par šīs personības devumu, kā arī dzimtas vēsturi, kas raisa interesi tieši Sēlijas kultūrvides kontekstā.

Andrievs Ezergailis (10.12.1930—22.01.2022)

Vēsturnieks, humanitāro zinātņu doktors, dzimis Jēkabpils novada Rites pagastā. Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju loceklis, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni. Pētījis sociālās un revolucionārās kustības Baltijā, pētnieciskie rezultāti atklāti grāmatās “The 1917 revolution in Latvia”, “The Latvian impact on the bolshevik revolution” Daudz pētījis, rakstījis un aktualizējis holokausta problemātiku. 1996. gadā Latvijā publicēta grāmata “The Holocaust in Latvia.”

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Atpazīstamība un informācijas pieejamība vērtējama kā viduvēja. Fizisku piemiņas vietu Sēlijā Andrievam Ezergailim nav, taču personība tiek bieži norādīta Sēlijas ievērojamo cilvēku vidū. Atpazīstami ir Ezergaiļa pētījumi par holokaustu, vēsturnieks ir plaši pazīstams akadēmiskajās aprindās. Daudz materiālu ir atrodams trimdas izdevumos.

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/personas/andrievs-ezergailis>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde, bibliotēkas,
Rites pagasta bibliotēka;
biedrība “Sēļu klubs”.

Iespējas un ieteikumi

Andrieva Ezergaiļa veikums vairāk popularizējams vietējo kopienu līmenī, jāpaaugstina šīs personības atpazīstamība Sēlijas teritorijā, it īpaši tajās mazpilsētās, kur holokausta notikumi bijuši izteikti traģiski – Jaunjelgavā, Aknīstē, Subatē.

Heinrihs Strods (20.04.1925—14.04.2012)

Vēsturnieks un emeritētais profesors, dzimis Augšdaugavas novada Dvietes pagasta "Strazdiņos". Sarakstījis vairākus desmitus dažādām Latvijas vēstures problēmām veltītu grāmatu un vairākus simtus publikāciju. Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda loceklis, Trīs Zvaigžņu ordeņa kavalieris. Izdotas vairāk nekā 20 grāmatas, vairākas no tām veltītas Sēlijai.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Atpazīstamība un informācijas pieejamības līmenis vērtējams kā labs.

Neraugoties uz to, ka Heinriham Strodam nav fiziskas piemiņas vietas, Dvietes pagasta iedzīvotāji, nevalstiskās organizācijas un kultūras darbinieki šo piemiņu uztur ļoti aktīvi.

Īpaši atzīmējama ir biedrības "Augšzemnieki" 2025.gadā organizētais piemiņas pasākums "Vēstures līkloču pētniekam Heinriham Strodam 100!".

Tāpat ir pieejama literatūra:

2006. gadā izdota grāmata par Heinriha Stroda darbu "Latvijas Zinātņu akadēmiskais goda loceklis, profesors Heinrihs Strods: 80 dzīves gadi: bibliogrāfija", kuru sastādījušas Ilze Barone, Dagnija Ivbule, Jana Klebā (Latvijas Akadēmiskā bibliotēka).

2009. gadā viņa dzīvesgājums iekļauts grāmatā "Zinātne un mana dzīve: 69 emeritēto zinātnieku atmiņas un dzīvesgājums", atb. Rīta Kukaine (Latvijas Universitātes akadēmiskais apgāds).

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/en/persons/heinrihs-strods>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Augšdaugavas novada pašvaldība,
Dvietes pagasta pārvalde, kultūras darbinieki;
Nevalstiskās organizācijas, iedzīvotāju kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Heinriha Stroda personība un mūža veikums šobrīd ir aktuāls un atpazīstams. Lielā mērā tas noticis, pateicoties viņa aktīvajai iesaistei Sēlijas pētīšanā un sabiedriskajā dzīvē. Pozitīvi vērtējams tas, ka piemiņas uzturēšanā vienlīdz iesaistās gan pašvaldības, gan nevalstiskās organizācijas.

Nākotnē ieteicams izveidot arī fizisku ekspozīciju, piemēram, Ilūkstes Sēļu istabā, kas 2026.gadā ieguvusi plašākas telpas. Mūsdienīgas ekspozīcijas izveide šajās telpās būtu nepieciešama un jēgpilna.

Alberts Varšlavāns, (27.07.1929—19.08.2010)

Vēsturnieks un pedagogs. Dzimis Augšdaugavas novada Bebrene pagastā, arī apglabāts Bebrene Kameņu kapos.

Strādājis par skolotāju Dunavas septiņgadīgajā skolā un Ilūkstes vidusskolā.

1963. gadā sāka strādāt Latvijas Universitātes Vīspārējās vēstures katedrā, mācīja Rietumeiropas un Amerikas valstu jauno laiku vēsturi, lasīja lekcijas arī par Baltijas valstu starptautiskajām attiecībām, jauno laiku diplomātijas vēsturi. Pēc pensionēšanās 1999. gadā lasīja atsevišķus lekciju kursus.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība vērtējama kā vidēja. Alberta Varšlavāna pieminēklis nav iekļauts pagasta apskates objektu sarakstā. Informācijas par šo personību apkopota Bebrene bibliotēkā.

Digitāli:

https://lv.wikipedia.org/wiki/Alberts_Varšlav%C4%81ns

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Augšdaugavas novada pašvaldība,
Bebrene bibliotēka,
Bebrene pagasta pārvalde;
Iedzīvotāju kopiena un nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Ieteicams aktīvāk popularizēt vēsturnieka mūža veikumu gan lokālā līmenī, gan plašākā kontekstā, pozicionējot konkrētu Sēlijas apgabalu (Bebrene, Dviete, Subate pagastus) kā nozīmīgu vēsturnieku dzimšanas vietas. Materiāli izmantojami mūžizglītībā, pētniecībā.

Pauls Sukatnieks (16.04.1914—12.08.1989)

Vīnogu selekcionārs, dzimis un dzīves lielāko daļu nodzīvojis dzimtas mājās “Apsītēs”, Dvietē. No mazotnes sācis interesēties par dabas procesiem. Tā arī kļūst par viņa dzīves misiju – izzināt augus un spēt tos pakļaut, veidojot jaunus.

Selekcionējis simtiem dažādu šķirņu, bet augi, ogas, kas viņu aizrāvuši bija vīnogas, arbūzi, melones un tomāti.

Populārākās vīnogu šķirnes, ko selekcionējis Pauls Sukatnieks ir “Dvietes zilā”, “Supaga”, “Sukribe”, “Zilga”, “Guna”. Šīs vīnogu šķirnes ir īpašas ar to, ka tās ir selekcionētas kā īpaši izturīgas pret salu, radītas mūsu mainīgajām pavasara salnām.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieejamība un atpazīstamība vērtējama kā ļoti laba, pat izcila.

2011. gadā Sukatnieka mājas “Apsītes” pārpērk novada pašvaldība, un ēka tiek atjaunota kā tūrisma apskates objekts. Tiek atjaunots arī Paula Sukatnieka piemiņas dārzs.

“Apsīšu” vadību ar lielu entuziasmu uzņemas Vanda Gronska, iesaistās biedrība “Dvietes vīnogas” un pagasta iedzīvotāju kopiena.

“Apsītes” ir populārs tūrisma objekts, kurā Paula Sukatnieka mantojums tiek pasniegts aizraujošos stāstos, autentiskos priekšmetos, sakoptā dārzā un kvalitatīvos sabiedriskajos pasākumos.

Digitāli:

<http://www.dvietesvinogas.lv/dvietes-ipasais/pauls-sukatnieks/>

https://lv.wikipedia.org/wiki/Pauls_Sukatnieks

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Augšdaugavas novada pašvaldība,
Sukatnieka mājas “Apsītes”;
Biedrība “Dvietes vīnogas”,
Dvietes iedzīvotāju kopiena.

Iespējas un ieteikumi

Paula Sukatnieka “Apsītes” ir uzskatāms labās prakses piemērs nozīmīgas personības mantojuma saglabāšanā. Šeit vienlīdz ir iesaistījusies gan pašvaldība, gan nevalstiskās organizācijas un vietējā kopiena.

Ilgtermiņā nepieciešams vērst pašvaldības uzmanību uz pietiekamu finansējuma nodrošinājumu šim objektam, kā arī nodrošināt aktīvās darbības un atpazīstamības uzturēšanu vismaz esošajā līmenī.

Jānis Braslis (24.06.1908—23.08.1971)

Latvijas pirmais rožu un neļķu selekcionārs. Dzīvojis un strādājis gan Jēkabpilī, gan Saukas pagastā. Radījis rožu šķirnes “Mazā Maija”, “Malda”, “Poēzija”, “Valentīna Tereškova”, “Jāņu nakts”, diemžēl, šīs šķirnes nav saglabājušās.

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Pieeja mantojuma saglabāšanai un popularizēšanai ir unikāla. To nodrošina mazmeita un znots - Ilze un Pēteris Līči. Viņu uzņēmums SIA “Ārītes” ir lielākā rožu audzētava Sēlijā. Pie tam, šai saimniecībā ir jau iedzīvīnāta kultūras tradīcija “Rožu svētki Sēlijā”, kas norisinās jūlija sākumā ar plašu kultūras programmu.

Ilze un Pēteris atzīst, ka rožu audzēšana abiem ir pārmantota no ģimenēm, šis business un aizrautība tiek attīstīts līdz stadijai, kurā uzņēmējdarbība kļūst par kultūras un sociālās dzīves parādību.

Šis aspekts ir uzskatāmi redzams gan “Rožu svētkos”, gan “Ārīšu” saimnieku aktīvā līdzdalībā Sēlijas sabiedriskajā dzīvē.

Digitāli:

<https://arites.lv/par-mums/>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

SIA “Ārītes”;

Līču ģimene;

Kopienas sadarbības tīkls “Sēlijas salas”;

Jēkabpils novada Tūrisma informācijas centrs.

Aleksandrs Dauge (2.08.1868—11.03.1937)

Pedagogs, literatūrpētnieks, publicists. Dzimis Jēkabpils novada Saukas "Kalna krogā" Viens no nozīmīgākajiem mākslas pedagoģijas teorijas un prakses ieviesējiem Latvijā. Bijis Latvijas Republikas izglītības ministrs. Nozīmīgākās grāmatas ir: "Kultūras ceļi", 2 sējumos, "Skolas ideja" "Māksla un audzināšana", "Šekspīra rakstu antoloģija" "Audzināšanas ideāls un īstenība", "Manas jaunības zemē".

Informācijas pieejamības līmenis Sēlijā

Informācijas pieejamība vērtējama kā vidēja, vairāk zema.

Fizisku piemiņas vietu Aleksandram Daugem nav, arī radošā veikuma popularitāte Sēlijā ir neliela.

Digitāli:

<https://www.literatura.lv/personas/aleksandrs-dauge>

Par uzturēšanu atbildīgās institūcijas

Jēkabpils novada Kultūras pārvalde;

Izglītības iestādes,

Bibliotēkas

Saukas bibliotēka;

Saukas pagasta iedzīvotāju kopiena un nevalstiskās organizācijas.

Iespējas un ieteikumi

Aleksandra Dauges veikumu ieteicams plašāk izmantot mūžizglītības pasākumos, kā arī pētījumos tieši par Saukas pagasta vēsturi. Saistošs un svarīgs aspekts ir Dauges dzimtas ietekme uz pagasta kultūras dzīvi; šo aspektu būtu nepieciešams izcelt gan pasākumos, gan pētījumos.

Dokumenta noformējumā ar autores atļauju izmantoti elementi no Sēlijas dekoratīvi lietišķās mākslas izstādes "Kanons" afišas.

Dizaina autore Arta Lindmane, izmantojot mūsdienu tehnoloģijas.